

# JOURNAL

## OF UKRAINIAN STUDIES

Roman Solchanyk: Molding "The Soviet People": The Role of  
Ukraine and Belorussia

Олександр Малицький: Сучасне красне письменство України

Natalia Aponiuk: Some Images of Ukrainian Women in Canadian  
Literature

Guide to Research

Reviews

14  
SUMMER 1983

ЖУРНАЛ  
УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

## MANAGING EDITOR

Roman Senkus

## EDITORIAL BOARD

Bohdan Bociurkiw, *Carleton University* • Yury Boshyk, *University of Toronto* • Oleh Ilnytskyj, *University of Alberta* • Bohdan Krawchenko, *University of Alberta* • Manoly R. Lupul, *University of Alberta* • Peter J. Potichnyj, *McMaster University* • Bohdan Rubchak, *University of Illinois at Chicago Circle* • Ivan L. Rudnytsky, *University of Alberta* • Roman Serbyn, *Université du Québec à Montréal* • Myroslav Shkandrij, *University of Manitoba* • Danylo H. Struk, *University of Toronto* • Orest Subtelny, *York University*.

The *Journal of Ukrainian Studies* is published semiannually, in the spring and fall, by the Canadian Institute of Ukrainian Studies. Annual subscription rates are \$8.00 for individuals and \$10.00 for libraries and institutions. Cheques and money orders are payable in Canadian or American funds only to Journal of Ukrainian Studies. Please do not send cash. Subscribers outside Canada: please pay in U.S. funds.

The *Journal* publishes articles on Ukrainian-related subjects in the humanities and social sciences. The criterion for acceptance of submissions is their scholarly contribution to the field of Ukrainian studies. The *Journal* also publishes translations, documents, information, book reviews, letters and journalistic articles of a problem-oriented, controversial nature. Those wishing to submit manuscripts should observe the guidelines on the inside back cover.

Manuscripts, books for review, and all correspondence regarding subscriptions, changes of address, and editorial matters should be sent to: *Journal of Ukrainian Studies, Department of Slavic Languages and Literatures, University of Toronto, Toronto, Canada, M5S 1A1.*

© 1983 by the Canadian Institute of Ukrainian Studies.

Typesetting by Harmony Printing Limited, Toronto, Canada.

Printed by the University of Toronto Press.

ISSN 0228-1635

## Articles

- Roman Solchanyk. Molding "The Soviet People":  
The Role of Ukraine and Belorussia* ..... 3
- Олександр Малицький. Сучасне красне письменство  
України: Мова і територіальне та національне  
походження його авторів* ..... 19
- Natalia Aponiuk. Some Images of Ukrainian Women  
in Canadian Literature* ..... 39

## Guide to Research

- The Dmytro Dontsov Collection* ..... 51

## Reviews

- Omeljjan Pritsak. The Origin of Rus', volume 1  
(Олександр Домбровський)* ..... 53
- Linda Gordon. Cossack Rebellions: Social Turmoil in  
the Sixteenth-Century Ukraine (Stepan Velychenko)* ..... 60
- Apollonova liutnia: Kyivski poety XVII-XVIII st.  
(Roman Koropec'kyj)* ..... 65
- Lesia Ukrainka 1871-1971: Zbirnyk prats na 100-richchia  
poetky (Victor Swoboda)* ..... 70
- Володимир Гнатюк. Вибрані статті про народну творчість  
(Микола Мушинка)* ..... 74
- Ivan Maistrenko. Istoriiia Komunistychnoi Partii Ukrainy  
(John-Paul Himka)* ..... 83
- Richard Taylor. The Politics of the Soviet Cinema, 1917-1929  
and Ivan Koshelivets. Oleksander Dovzhenko  
(Myroslav Shkandrij)* ..... 85
- Lubomyr Wynar. Autobiografiia Mykhaila Hrushevskoho  
z 1926 roku (Thomas M. Prymak)* ..... 88
- Lev Bykovsky. Solomon A. Goldelman (Allan L. Kagedan)* ..... 89
- Iosyp Hirniak. Spomyny (Valerian Revutsky)* ..... 90
- Oleksander Dombrovsky. Narys istorii ukrainskoho  
ievanhelsko-reformovanoho rukhu (Vivian Olender)* .... 92
- Богдан Бойчук. Вірші, вибрані і передостанні  
(Данило Гусар Струк)* ..... 95
- Stephan M. Horak, ed. Guide to the Study of the Soviet  
Nationalities (Roman Szporluk)* ..... 100
- Bohdan Nahaylo and C. J. Peters. The Ukrainians and  
Georgians (Peter Yakimiuk)* ..... 103
- Andrij Bahmet. Slovnyk synonymiv ukrajins'koji movy  
(George A. Perfecky)* ..... 104
- Roman Sawycky. Ukrainian Film Guide (J. Zurowsky)* .... 108
- Books Received** ..... 110

## Contributors

NATALIA APONIUK is the director of the Centre for Ukrainian Canadian Studies at St. Andrew's College and an assistant professor in the Department of Slavic Studies at the University of Manitoba.

ALEXANDER MALYCKY is an associate professor in the Department of Germanic and Slavic Studies at the University of Calgary.

ROMAN SOLCHANYK is a senior research analyst specializing in Soviet Ukrainian and Belorussian affairs and Soviet nationalities problems at Radio Liberty, Munich.

Roman Solchanyk

## MOLDING "THE SOVIET PEOPLE": THE ROLE OF UKRAINE AND BELORUSSIA

The crisis in Poland, which has been a disagreeable fact for the Soviet leadership for three years now, has inevitably focused renewed attention on Soviet politics in the context of the USSR's relations with its East European neighbors. Admittedly, Western specialists on Soviet foreign policy, on Soviet military and security matters, and on the Soviet economy, have, as a matter of course, had "the Eastern European connection" within their purview. But the same cannot be said of those whose primary interest lies in the Soviet Union's domestic politics, particularly in the related areas of cultural and nationalities policies.<sup>1</sup> The reasons for this are fairly obvious. Whereas the political, military, and economic interaction between the USSR and the East European states is easily recognizable through such formal institutions as the Warsaw Pact and Comecon, the transmission and reception of ideas is a process that, by its very nature, is less discernible. Yet, there can be little doubt that such diffusion does in fact occur. No less certain is the proposition that in Eastern Europe and the Soviet Union "the politics of culture"—that is, the interrelationship between the ruling Party, the state, and national culture—are conducted according to different rules and regulations.

This article addresses itself to the broader problem of the impact of Eastern Europe on ethnic politics in the USSR by examining the role that Ukrainians and Belorussians play in the theory and practice of contemporary Soviet nationalities policy.

---

<sup>1</sup> A notable exception is the collection of essays edited by Roman Szporluk, *The Influence of East Europe and the Soviet West on the USSR* (New York, 1976). See especially the contributions by Zvi Gitelman, V. Stanley Vardys, Yaroslav Bilinsky, and Stephen Fischer-Galati.

Both nations are especially well suited to a discussion of the national question in the USSR within the framework of East European influences. Substantial parts of present-day Ukraine and Belorussia have, at one time or another, had historical ties with their immediate western neighbors, particularly Poland. At the same time, it is widely accepted that Ukrainians and Belorussians have much in common with Russians. This combination of factors poses some interesting problems and to a large extent defines the nature of Soviet nationalities policy vis-à-vis the two nations.

### DIFFERENTIATED HISTORICAL DEVELOPMENT AND POLITICAL SUBCULTURES

What is involved in approaching the study of Soviet domestic politics with an eye on Eastern Europe? Certainly one aspect of such an approach is recognition of the impact of differentiated historical development on political behavior—that is, the role of political culture. The point need not be belabored that the East European states, on the one hand, and the Soviet Union, on the other, belong to somewhat different historico-cultural spheres. Developments in Poland have provided some very instructive lessons in this regard. To illustrate, here are the first few lines of a Russian-language leaflet that was issued by the trade union Solidarity and that was apparently conceived of as a primer for Soviet audiences on the independent workers' movement in Poland:

In order to understand what the almost ten-million-strong "Solidarity" trade union is [Poland has a population of thirty-five million] and what role it plays, one must bear in mind some historical premises that influence the way Poles think and act. One must know that democratic traditions in our country are very old and have defined our consciousness for several centuries now. As early as the sixteenth century, Polish kings were *elected*, and our constitution, adopted in 1791, was the first of its kind in Europe. When civil-religious wars flared up in other European countries, those who suffered persecution came to Poland, which was renowned for its religious tolerance. If all of this is taken into consideration, it is easier to understand the roots of the opposition aroused in recent years by the *manner* in which the new Socialist system was consolidated in Poland.<sup>2</sup>

---

<sup>2</sup> Informatsionnaia sektsiia Mezhzavodskogo uchreditel'nogo komiteta "Malopolska," *Chto takoe Solidarnost?* (Cracow, n.d.), p. 1.



It is reassuring to learn that *Pravda* shares the view that the Polish and Soviet historical experiences are not exactly comparable. In a lengthy theoretical article, the vice-president of the USSR Academy of Sciences, Petr N. Fedoseev, examined some of the difficulties facing the socialist commonwealth because of "the different phases of the building and development of a new society" that are characteristic of its member states.<sup>3</sup> He argued that the armed revolt and civil war that attended the Bolshevik revolution in Russia differentiates the Soviet Union from those countries where the transition from capitalism to socialism occurred under relatively peaceful conditions. These countries, according to Fedoseev, continue to be threatened by "exploiting classes and anti-proletarian parties" that are capable of "seizing upon the mistakes and weaknesses of the Party and state leadership" and that at a given moment and under certain conditions "attack the fundamentals of socialism." Singling out Catholicism and Islam, he pointed out that the dangers they represent are particularly acute at the present time, which he characterized as witnessing "the activization of social movements under the banner of religion." Pointing to the situation in Poland, Fedoseev wrote: "It is by no means coincidental that the present-day political crisis in the People's Republic of Poland has been preceded not only by the deterioration of the economic situation but also by a sharp worsening of the ideological climate, the dissemination of philistine and consumerist attitudes, nationalist prejudice, and a weakening of class vigilance."

The moral of this story is quite simple: Poland is not the Soviet Union. Moreover, as the past three years have shown, there does not seem to be very much that can be done about it. The only concrete proposal that Fedoseev offers is to strengthen mutual ties and cooperation between social scientists in the USSR and their counterparts in the Soviet bloc for the purpose of studying and drawing conclusions from "the historical experience of building developed socialism." But what about the Soviet Union? Presumably, articles that are published in *Pravda* under the rubric "Voprosy teorii" are meant to serve some purpose. Particularly interesting in this regard are Fedoseev's remarks about nationalism and nationalist prejudices; his concern for maintaining the proper relationship between "the international and the national"; and his warning that "it would be a delusion to think that a mature

---

<sup>3</sup> P. Fedoseev, "Sotsialnyi optimizm kommunistov," *Pravda*, 13 November 1981.

socialist society, developing on its own foundation, is inherently free of contradictions between the old and the new."

Implicit in this, as well as in much of the specialized Soviet literature on the national question, is the perception that the diverse cultural and historical experiences of the nations of the USSR constitute, in the broad sense of the term, a political problem. This aspect of Soviet politics may be conceptualized in terms of the existence within the Soviet political culture of specific "horizontal subcultures," the most obvious and important of which are those of a national or ethnic character.<sup>4</sup> Their political dimension is reflected in the following passage from Leonid Brezhnev's speech to the Twenty-sixth Congress of the CPSU:

Today the unity of the Soviet nations is strong as never before. (Prolonged applause.) This obviously does not mean that all questions in the sphere of nationality relations have already been solved. The dynamics of the development of such a large multinational state as ours gives rise to many problems that require the tactful attention of the Party.<sup>5</sup>

The nature of these problems may be gleaned from the voluminous writings of such experts as P. N. Fedoseev, M. I. Kulichenko, Yu. V. Bromlei, E. A. Bagramov, and others.

### SOVIET NATIONALITIES POLICY AND THE QUEST FOR UNITY

From the development of Soviet nationalities policy over the past several decades the impression emerges that the overriding concern of those charged with formulating this policy has been the attainment of unity in all spheres of life affecting the nationalities. During the Khrushchev period this quest for unity took the form of propagating the concept of the merger of nations (*sliianie*) in "the foreseeable future."<sup>6</sup> Another fashionable idea was the growing irrelevance of the Soviet federal structure. In the Brezhnev era, as Western observers have pointed out, the

---

<sup>4</sup> See Stephen White, *Political Culture and Soviet Politics* (London and Basingstoke, 1979), pp. 143 ff.

<sup>5</sup> L. I. Brezhnev, *Otchetnyi doklad Tsentralnogo Komiteta KPSS XXVI svezdu Kommunisticheskoi partii Sovetskogo Soiuza i ocherednye zadachi partii v oblasti vnutrennei i vneshnei politiki* (Moscow, 1981), p. 76.

<sup>6</sup> M. I. Kulichenko, *Natsionalnye otnosheniia v SSSR i tendentsii ikh razvitiia* (Moscow, 1972), p. 404. merger of nations was quietly shelved, and "the Soviet people"



(*sovetskii narod*) was firmly established as the predominant motif in Soviet writings on the national question. But what are the essential differences, if any, between these two formulas? To what extent have the objectives of Soviet nationalities policy changed in the last twenty years?

It may come as a surprise to some that the notion of the Soviet people as "a new historical community of people"—that is, the present formulation—already found expression in Khrushchev's speech on the draft of the Party program presented to the Twenty-second Congress of the CPSU in 1961.<sup>7</sup> In the 1960s there was a school of thought among specialists on the national question that argued the Soviet people already was, or was about to become, a single Soviet nation. Similar views can be found in books and articles written in the early 1970s.<sup>8</sup> Closer to the present, it was learned in 1977 from Brezhnev's report on the draft of the new constitution that there were still "some comrades"—not many, he claimed—who had proposed that the concept of a single Soviet nation be enfranchised in the constitution and that the Union and Autonomous republics either be liquidated or their sovereignty severely restricted.<sup>9</sup> The recurrence of certain themes in the Soviet literature on the national question is striking.

Of course, it might be argued that in the post-Khrushchev period merger was abandoned and that Brezhnev himself had rejected the notion of a single Soviet nation. On the first point, those who are convinced that the merger of nations is a dead issue may be interested in knowing that the editors of *Kommunist* think otherwise. A recent editorial, referring to Brezhnev's statement at the Twenty-sixth Congress of the CPSU that a classless society will take shape in the USSR within "the historical framework of mature socialism," draws the following conclusion:

This important, scientifically based proposition of creative Marxism-Leninism convinces us that in the near future a new vista [*perspektiva*] will be unfolding before the Soviet people, specifically with regard to a question that is so natural for it as the forthcoming merger of nations. This is not the place to examine this question in all of its complexity. Let us only note that no one is about to

<sup>7</sup> M. I. Kulichenko, "Razrabotka problemy novoi istoricheskoi obshchnosti v sovetskoi istoriografii," in *Osnovnye napravleniia izucheniia natsionalnykh otnoshenii v SSSR* (Moscow, 1979), pp. 38-39.

<sup>8</sup> See Myroslav Prokop, "Pro t. zv. radianskyi narod," *Suchasnist*, 1976, no. 2, pp. 70-79.

<sup>9</sup> L. I. Brezhnev, *Ob internatsionalizme i druzhbe narodov* (Moscow, 1981), p. 624.

accelerate artificially this indisputably progressive process, which has nothing to do with the assimilation of some nations by others and which benefits all the peoples of the country. Time will tell what this envisioned new fusion of peoples of different nationalities and races will be like; it is perfectly clear, however, that it will be a human association on an unprecedented level, for it is emerging on the eve of the total realization of the great humanistic ideals of communism.<sup>10</sup>

It might only be added that the concept of merger, although customarily not referred to in the pronouncements of Party leaders or in official documents of the Brezhnev era, was never discredited. It continued to be discussed in the specialized literature, which maintained this was a process that would occur at some undetermined point in the future when communism is established on a universal scale. Now, in light of the editorial in *Kommunist*, the question arises how Soviet theory on the national question will be affected.

A partial answer is provided by I. P. Tsamerian, who was one of the first to consider this problem. In an article published not long after the Twenty-sixth Congress of the CPSU, he linked Brezhnev's "scientific prognosis" to the transformation of the socialist nations of the USSR into their communist variant and the attainment of "the complete unity of nations" in the country. The result, according to Tsamerian, would be "the appearance of visible preconditions and elements of the atrophying of national distinctions."<sup>11</sup> In short, it appears that the merger of nations is now one step closer to reality. As for the question of distinctions between the Soviet people and a single Soviet nation, this is at best a moot point. To be sure, the insistence of the authorities that the two concepts are really quite different does have its symbolic value. Finally, it should be noted that the idea of the permanence of the Soviet federal structure is not without its latter-day detractors. As in the 1960s, today also the argument is put forth that Lenin and the Party always viewed federation as

<sup>10</sup> "My—sovetskii narod," *Kommunist*, 1982, no. 12 (August), p. 11.

<sup>11</sup> I. P. Tsamerian, "Vklad XXVI sezda KPSS v marksistsko-leninskuiu teoriyu natsionalnykh otnoshenii," *Nauchnyi kommunizm*, 1981, no. 4, p. 62. Tsamerian's ideas on this problem are also developed in his articles "Rozvytok teorii natsionalnykh vidnosyn u materialakh XXVI zizdu KPRS," *Filosofska dumka*, 1981, no. 6, pp. 15-22, and "K voprosu o natsionalnoi strukture i natsionalnykh otnosheniakh razvito go sotsialisticheskogo obshchestva," *Nauchnyi kommunizm*, 1982, no. 2, pp. 42-50.

"a transitional form towards the complete unity of the toilers of different nations."<sup>12</sup> Have we come full circle?

The quest for unity also has a historical dimension, which bears directly on the discussion. The role of history in the formation and development of national consciousness needs no special emphasis. Its importance for the maintenance of national identity is perhaps better understood in the Soviet Union than in the West. For example, Yu. V. Bromlei, chairman of the USSR Academy of Sciences Scientific Council on Nationality Problems, noting the growth of national consciousness throughout the USSR, has even argued that "national consciousness is always historical consciousness, establishing the continuity of the present and future in terms of the past."<sup>13</sup> In this context, it is interesting to observe the attempts made by certain Soviet authors to project the concept of the Soviet people into the pre-Bolshevik past. This search for the historical roots of the Soviet people, as it is characterized by critics,<sup>14</sup> can be found in works written by P. M. Rogachev, M. A. Sverdlin, M. P. Kim, and others in the 1960s and early 1970s. Thus, in a book published in 1969, a certain M. A. Andreev wrote:

The beginning of the creation and formation of the Soviet people can be traced to the beginning of the territorial expansion of the Russian national state and its transformation into a multinational one. Already at that time there began to be formed a single territory, a single language of internationality discourse, the consciousness of a single international community, the rudiments of the friendship of the peoples of Russia, and the like.<sup>15</sup>

<sup>12</sup> S. E. Ebzeeva, "Sovetskaia federatsiia na etape zrelogo sotsializma," *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 1982, no. 7, p. 7. For a critique of this view, see M. I. Kulichenko, *Rastsvet i sblizheniia natsii v SSSR: Problemy teorii i metodologii* (Moscow, 1981), pp. 360-62.

<sup>13</sup> See the discussion of Fedoseev's report to the thirty-sixth session (5-7 June 1979, in Tblisi) of the USSR Academy of Sciences Council on Coordination of the Scientific Activity of the Academies of Sciences of the Union Republics in *Vestnik Akademii nauk SSSR*, 1979, no. 12, p. 61.

<sup>14</sup> I. P. Tsamerian, "Iednist internatsionalnoho i natsionalnoho v novii istorychnii spilnosti—radianskomu narodi," *Filofska dumka*, 1977, no. 6, p. 13.

<sup>15</sup> M. A. Andreev, "Sotsialisticheskaia natsiia v SSSR—sostavnaia chast sovetskogo naroda," in *Sovetskii narod—novaia istoricheskaia obshchnost liudei* (Volgograd, 1969), p. 179; cited by Kulichenko, *Osnovnye napravleniia izuchenii natsionalnykh otnoshenii v SSSR*, pp. 53-54.

The same viewpoint was put forth by N. E. Bekmakhanova in a book published in 1980:

The Great October Socialist Revolution marked the beginning of the process of formation of a new historical community of people—the Soviet people. But the formation of the historical preconditions and factors for the creation of the Soviet people as a community began long before October. The roots of this process go back into the remote antiquity of past centuries, when the foundations of political, economic, and cultural ties were being formed and the traditions of class solidarity of the multinational popular masses of Russia were emerging and being consolidated. An important prerequisite for the emergence of the Soviet community was the incorporation of the non-Russian peoples into Russia. The economic and cultural ties between the nations and nationalities within the framework of the Russian Empire promoted the creation of preliminary tendencies for the formation (already in Soviet times) of this community.<sup>16</sup>

The well-known nationalities expert Zh. G. Golotvin devotes the first chapter of his latest book to "The Historical Roots and Class Nature of the Emergence of the Friendship of the Peoples of the USSR," concluding that "to a certain extent one can talk about the existence of friendship between peoples in the pre-October period." It therefore follows, according to the author, that "the class and historical roots inherent in the friendship of the peoples of the USSR also constitute the premise for the emergence of the new social and international community of people—the Soviet people."<sup>17</sup> Another staunch supporter of the theory of continuity is academician M. P. Kim, who has argued that the Soviet people, although a product of the post-1917 period, nonetheless has a distinct prehistory reaching into the Russian past.<sup>18</sup>

---

<sup>16</sup> N. E. Bekmakhanova, *Formirovanie mnogonatsionalnogo naseleniia Kazakhstana i Severnoi Kirgizii. Posledniaia chetvert XXVIII—60-e gody XIX v.* (Moscow, 1980), p. 3.

<sup>17</sup> Zh. G. Golotvin, *Edinaia semia sovetskikh narodov: Sotsialnoe rodstvo i splochnost* (Moscow, 1981), p. 18.

<sup>18</sup> See his remarks at the round-table discussion on the topic "Stanovlenie i razvitie novoi istoricheskoi obshchnosti—sovetskogo naroda," organized by the editorial board of *Istoriia SSSR* and the Scientific Council on Nationality Problems on 19 December 1979, in *Istoriia SSSR*, 1980, no. 6, pp. 46-48.



## THE ROLE OF "THE YOUNGER BROTHERS"

Central to the following analysis of the role of Ukraine and Belorussia in molding the Soviet people is the concept, developed by John Armstrong some years ago, of Ukrainians and Belorussians functioning as "younger brothers" of the Russians.<sup>19</sup> Armstrong envisioned the application of particularly intensive assimilationist measures vis-à-vis both nations in the hope of "drawing the younger brothers (especially the Ukrainians) into an indissoluble junior partnership with the Russians as the dominant ethnic group."<sup>20</sup> This policy may be viewed in terms of the creation of a Slavic bloc based primarily on linguistic and historical ties. In recent years this project seems to have assumed particular urgency as Russians face the prospect of becoming a minority in the USSR.<sup>21</sup>

Developments in Soviet language policy—especially the enactment of new legislation in 1978 to strengthen further the role of the Russian language in the schools of the non-Russian republics and the implications of the language conference held in Tashkent in 1979—have been treated in detail elsewhere.<sup>22</sup> Suffice it to say that the measures that have been taken to enhance the status of Russian are being viewed, in the words of USSR Minister of Education M. A. Prokofev, "above all from the standpoint of the drawing together of nations."<sup>23</sup> This is the organizing principle, so to speak, of Soviet language policy. Given the extreme sensi-

---

<sup>19</sup> John A. Armstrong, "The Ethnic Scene in the Soviet Union: The View of the Dictatorship," in Erich Goldhagen, ed., *Ethnic Minorities in the Soviet Union* (New York, 1968), pp. 14-21.

<sup>20</sup> *Ibid.*, p. 32.

<sup>21</sup> It is interesting to note that the editorial in *Kommunist* mentioned earlier, describing the Russian nation as "the backbone of our new international community of people," explicitly attributes this characteristic to factors other than the numerical superiority of Russians in the total population of the USSR. See *Kommunist*, 1982, no. 12 (August), p. 6.

<sup>22</sup> See Yaroslav Bilinsky, "Expanding the Use of Russian or Russification?" *The Russian Review* 40, no. 3 (July 1981), pp. 317-32; Roman Solchanyk, "Russian Language and Soviet Politics," *Soviet Studies* 34, no. 1 (January 1982), pp. 23-42; and Isabelle Kreindler, ed., *The Changing Status of Russian in the Soviet Union*, no. 33 (1982) of the *International Journal of the Sociology of Language*.

<sup>23</sup> See Roman Solchanyk, "Language and Education in Soviet Schools," in Kreindler, *op. cit.*, p. 116.



tivity of the language question in the USSR, however, implementation of the principle is geared to local conditions. In Belorussia, for example, policies designed to promote linguistic Russification have been more forceful than in Ukraine. An interesting aspect of this problem is the different policies on the language of publication of the local press that were adopted in the western Ukrainian and western Belorussian areas acquired by the Soviet Union after the Second World War.<sup>24</sup> The possibility might also be considered that Minsk may well be the only republican capital that does not provide native-language educational facilities for the indigenous nationality.<sup>25</sup> This is quite an "achievement" in itself. Bearing in mind that the Belorussian capital is the fastest growing of the USSR's larger cities, attracting vast numbers of rural youth from within the republic, the consequences should be obvious.<sup>26</sup>

Another area that has been subjected to close scrutiny with a view towards forging a Slavic bloc has been the interpretation of Ukrainian and Belorussian history, particularly with respect to the past relations of the Ukrainians and Belorussians with their eastern neighbor.<sup>27</sup> The rewriting of Ukrainian history has at various times occupied the attention of Ukrainian dissidents as well as historians in the West.<sup>28</sup> The implications of Khru-

---

<sup>24</sup> Roman Szporluk, "West Ukraine and West Belorussia: Historical Tradition, Social Communication, and Linguistic Assimilation," *Soviet Studies* 31, no. 1 (January 1979), pp. 76-98.

<sup>25</sup> See "O dalneishem razvitii issledovaniia po problemam funktsionirovaniia i izucheniiia russkogo iazyka, prepodavaniia russkoi literatury v soiuzykh i avtonomnykh respublikakh, avtonomnykh oblastiakh i okrugakh SSSR," *Vestnik Akademii nauk SSSR*, 1979, no. 5, p. 10.

<sup>26</sup> See V. Ia. Kharevsky, "Sotsialno-ekonomicheskie problemy regulirovaniia rosta g. Minska," in *Problemy rasseleniia v BSSR* (Minsk, 1980), pp. 90-91, and S. Polsky, "Demograficheskie protsessy i rol nauki v upravlenii imi," in *Kommunist Belorussii*, 1982, no. 9, pp. 72-78.

<sup>27</sup> See Stephan M. Horak, "Soviet Historiography and the New Nationalities' Policy, a Case Study: Belorussia and Ukraine," in Jane P. Shapiro and Peter J. Potichnyj, eds., *Change and Adaptation in Soviet and East European Politics* (New York, 1976), pp. 201-16.

<sup>28</sup> One of the most interesting documents to come out of Ukraine in recent years is Iurii Badzo's *Vidkrytyi lyst do Prezydii Verkhovnoi Rady Soiuzu RSR ta Tsentralnoho Komitetu KPRS* (New York, 1981), which devotes considerable attention to the politics of history in Ukraine. A German translation has been published as *Protest aus Kiew gegen Menschenrechtsverletzungen: Ein sowjetischer Wissenschaftler berichtet* (Munich, 1981). See also "Vidkrytyi lyst Iuriia Badzia do rosiiskykh ta ukrainskykh istorikov," *Suchasnist*, 1980, no. 12, pp. 128-54.

shchev's characterization of historians as "dangerous people" who must be directed because of their capability of "upsetting everything" are apparent from the frontal attack on Ukrainian historians and archeologists in the aftermath of the fall of former first secretary of the Communist Party of Ukraine, P. Yu. Shelest.<sup>29</sup> More recently, the authorities have proceeded with efforts to obliterate Ukrainian national consciousness by seeking to create a historical framework for Ukrainian-Russian relations that accommodates the needs of further integration of the two nations. The celebrations in 1979 of the 325th anniversary of the "reunification" of Ukraine with Russia and the commemoration in 1982 of Kiev's 1500th anniversary may be taken as examples.

Unlike the extravaganza of 1954 marking the 300th anniversary of the Pereiaslav Agreement, which suggested a distinct identity for Ukrainians in the Ukrainian-Russian relationship, the propaganda campaigns that accompanied the recent jubilee events point to an unmistakable shift in the direction of further amalgamation. The main message of the celebrations in 1979 was the historical inevitability of "eternal unity" of the Ukrainian and Russian nations. Addressing the commemorative meeting that was convened in Kiev on 30 January to mark the anniversary of "reunification," CPU First Secretary V. V. Shcherbytsky announced that "the Ukrainian and Russian peoples reunited in an indissoluble fraternal union 325 years ago. And today, at this solemn hour, the people of Ukraine declare: that is how it was, how it is, and how it will be forever!"<sup>30</sup> Thus, for Shcherbytsky, Ukrainian history has only one lesson that needs to be learned—that Ukraine and the Ukrainians emerged on the face of the earth for the sole reason of "reuniting" with Russia and the Russians. Ukrainians, as a result, are deprived of a separate and distinct identity either in the past, present, or future.

The celebrations in 1982 of Kiev's 1500th anniversary assumed broader, all-Union proportions. At a joint session of the social sciences sections of the USSR and Ukrainian SSR acade-

---

<sup>29</sup> For a catalog of "deviations" said to have been committed by Ukrainian historians and writers during the Shelest period, see the article by the former ideological secretary of the CPU, V. E. Malanchuk, "Nekotorye problemy vospitaniia klassovogo podkhoda k iavleniiam obshchestvennoi zhizni," in *Iz opyta ideologicheskoi raboty* (Moscow, 1973), pp. 107-28. See also Lowell Tillett, "Ukrainian Nationalism and the Fall of Shelest," *Slavic Review* 34, no. 4 (December 1975): 752-68.

<sup>30</sup> *Radianska Ukraina*, 31 January 1979. See also V. V. Shcherbitsky, "Velikaia sila bratskogo edineniia," *Kommunist*, 1979, no. 1, pp. 24-36.

mies of sciences convened in Kiev in April 1976, it was decided to undertake a major research and publication program in preparation for the anniversary.<sup>31</sup> The ideological motivations underlying this project were spelled out by Academician B. A. Rybakov at a general session of the USSR Academy of Sciences in March 1978. He urged more exhaustive research on the Kievan period, arguing the need to rebuff the alleged falsifications of Slavic history by Catholics in the West, Peking, and "homegrown Pan-Turkists."<sup>32</sup> A "problem group" on the history of Kievan Rus' was formed in the Institute of History of the Ukrainian Academy of Sciences, and in 1981 another joint session of Moscow and Kiev social scientists met to review the results of their previous work.<sup>33</sup> In January 1979—that is, when the "reunification" celebrations reached their apex—Shcherbytsky announced the decision to commemorate the anniversary of Kiev three years hence. From then until the spring of 1982 every imaginable undertaking in the republic was linked in one way or another to the forthcoming anniversary. Two major events—a joint scientific session in Kiev of the USSR and Ukrainian academies of sciences in April and a commemorative meeting in Kiev's Ukraina Palace of Culture in May—highlighted the anniversary; on both occasions prominent representatives from the RSFSR and Belorussia took part in the proceedings.<sup>34</sup>

The Kiev jubilee reflected several interrelated themes. On one level, it was intended to bring home the idea that the modern Ukrainian, Belorussian, and Russian nations evolved from "a

---

<sup>31</sup> I. K. Bilodid, "Problematyka kompleksnykh doslidzhen v ustanovakh Sektzii suspilnykh nauk AN URSR ta ikh koordynatsiia z ustanovamy AN SRSR i akademii nauk soiuznykh respublik," *Visnyk Akademii nauk Ukrainiskoi RSR*, 1976, no. 8, p. 85; and P. M. Fedosieiev, "Kyivska Rus' ta ii rol v istorychnii doli narodiv SRSR," *Visnyk Akademii nauk Ukrainiskoi RSR*, 1982, no. 8, p. 12.

<sup>32</sup> *Vestnik Akademii nauk SSSR*, 1978, no. 6, p. 30.

<sup>33</sup> See Iu. Iu. Kondufor's report to the general session of the Ukrainian Academy of Sciences in March 1981, in *Visnyk Akademii nauk Ukrainiskoi RSR*, 1981, no. 7, p. 38, and Fedosieiev, loc. cit.

<sup>34</sup> *Radianska Ukraina*, 15 April 1982 and 29 May 1982. The main speakers at the joint session of the academies were Fedoseev, Rybakov, B. Ye. Paton, president of the Ukrainian Academy of Sciences, and M. A. Barysevich, president of the Belorussian Academy of Sciences. Their presentations were published in *Visnyk Akademii nauk Ukrainiskoi RSR*, 1982, no. 8, pp. 3-41. The gathering in May, in addition to Ukrainian Party leaders, brought together such figures as V. V. Grishin, G. V. Romanov, M. S. Solomentsev, and T. Ia. Kiselev.

single early Rus' nationality" (*iedyna davnoruska narodnist*) that had a common state and language. At the end of 1980, Iu. Kondufor, director of the Institute of History of the Ukrainian Academy of Sciences, wrote in *Komunist Ukrainy*:

The process of formation of the east-Slavic fraternal nationalities began during the period of feudal dismemberment. It was most intensive in the fourteenth and fifteenth centuries. It is at about this time that the Russian, Ukrainian, and Belorussian nationalities emerge as separate—but very close—ethnic communities that were formed on the basis of the single early-Rus' community.<sup>35</sup>

Another important theme, not unlike that of the historical continuity of the Soviet people, was reflected in the attempt to portray the contemporary USSR as the final product of a progressive linear development that had its origins in the Kievan period and included the pre-1917 Russian autocratic state. Thus, at the above-mentioned joint session of the two academies, Fedoseev argued quite unabashedly that the Russian centralized state was the heir to all that was positive in the Kievan Rus' period. "As a result," he maintained, "the significance of the historical legacy of Kievan Rus' lies, above all, in its having established the material, social, and cultural preconditions for the formation of the centralized state."<sup>36</sup> The connection between the Soviet Union and Kievan Rus' is further underscored by allusions to the multinational composition of both states. Although Kievan Rus' is described as the wellspring of the Ukrainians, Russians, and Belorussians, Fedoseev notes that "also more than twenty non-Slavic peoples of the Baltic, the North, the Volga region, northern Caucasia, and the Black Sea region took the first steps in their social and political development within the framework of this state."<sup>37</sup> A similar argument, but from the linguistic standpoint, was made several years ago by the late director of the USSR Academy of Sciences Russian Language Institute, F. P. Filin. Emphasizing the multinational character of the Kievan state, Filin argued that

the Russian language appeared a long time ago. When the early Rus' state emerged, with its center in Kiev, the early Rus' language

<sup>35</sup> Iu. Iu. Kondufor, "Misto drevnie, misto molode," *Komunist Ukrainy*, 1980, no. 12, p. 79.

<sup>36</sup> Fedosieiev, *Visnyk Akademii nauk Ukrainiskoi RSR*, 1982, no. 8, p. 6.

<sup>37</sup> *Ibid.*, p. 3.



existed; it was the direct ancestor of the Russian, Ukrainian, and Belorussian languages, and already then it served not only the one early-Rus' people. Early Rus' included other tribes and peoples as well—Finno-Ugric, Turkic, Baltic, Iranian, and others—and these tribes gradually adhered to the Russian language.<sup>38</sup>

The conclusion that emerges is that the Soviet centralized state, complete with prototypes of the Soviet people and a "language of internationality discourse," was preordained at the end of the fifth century.

The quest for Ukrainian-Russian unity at times assumes a racial aspect, with references in the speeches and articles of Ukrainian Party leaders to the "blood-related" (*iedynokrovnyi*) link between the two nations.<sup>39</sup> An enterprising Soviet scholar has even written a monograph on the subject. Its purpose and methodology are described as follows:

The basis for this research is the study of the serum and red-cell systems of the blood. Questions of the genetic affinity of the three East Slavic peoples are elucidated; the racist fabrications of Ukrainian bourgeois nationalists about their glaring genetic differences are refuted; and the current processes of the ethnic drawing together of these peoples are examined.<sup>40</sup>

Many of these themes are brought together by M. F. Kotliar, a specialist on the Kievan period, who has argued that even after the formation of the Ukrainian, Belorussian, and Russian nations, all three nonetheless continued to view themselves as a single Rus' people.<sup>41</sup> The unmistakable suggestion is that national distinctions were not really very significant in the past and that this applies to the present and future as well.

---

<sup>38</sup> *Radio Moscow*, in Russian, 24 January 1979.

<sup>39</sup> See, for example, Shcherbytsky's speech of 30 January 1979, marking the "reunification" anniversary, in *Radianska Ukraina*, 31 January 1979; and V. E. Malanchuk, "Rastsvet dukhovnoi kul'tury ukrainskogo naroda v bratskoi seme narodov SSSR," *Voprosy filosofii*, 1979, no. 1, p. 4.

<sup>40</sup> R. A. Starovoitova, *Etnicheskaia genogeografiia Ukrainskoi SSR* (Kiev, 1979), p. 2.

<sup>41</sup> Mykola Kotliar, "'Shchob esmy naviky vsi iedyno buly!'" *Vsesvit*, 1979, no. 4, p. 189.



## THE EAST EUROPEAN CONNECTION

During the past four decades, and especially in the post-Stalin era, Eastern Europe has posed a variety of challenges to the Soviet model that was imposed there after the Second World War. Would it be far off the mark to assert that these challenges—whether in Yugoslavia, Albania, Hungary, Rumania, Czechoslovakia, or Poland—have been nourished by perceptions of national interest, resulting ultimately in Moscow's adoption of the doctrine of "many roads to socialism"?<sup>42</sup> Is it accidental that the national congress of Solidarity considered it necessary to deny the state the power of censorship over the nation's access to its own history and expressed its determination to aid "the education of the younger generation in the spirit of truth and national tradition"?<sup>43</sup> Soviet policymakers are also aware of the importance of history for the perpetuation of national identity. Recently, two prominent Soviet experts on the national question have written that

the national consciousness of a people, like that of the individual, rests to a significant degree on the properties of memory. The self-realization of an individual as a stable whole is impossible if he does not remember his past and is not conscious of the con-

---

<sup>42</sup> The continued validity of this doctrine was reaffirmed by Brezhnev at the last Party congress in the context of his remarks on Poland: "At the last congress we spoke about the process of the drawing together of the socialist states. This process continues to develop. But it does not efface national specificity and the historical features of the socialist countries. In the diversity of forms of their social life and economic organization one should see that which exists in reality: the richness of ways and methods of consolidating the socialist way of life." Brezhnev, *Otchetnyi doklad*, p. 13.

<sup>43</sup> "Uchwała w sprawie pomocy w nauczaniu młodzieży," *Tygodnik Solidarność*, 18 September 1981; and "Deklaracja programowa w sprawie kultury narodowej," *Tygodnik Solidarność*, 23 October 1981. For a discussion of the changes in school curricula affecting the teaching of history that were agreed upon between Solidarity and the Polish government, see Małgorzata Jaworska and Janina Szczypińska, "Uczyć prawdy i szacunku dla faktów: O programach historii, literatury i wiedzy obywatelskiej," *Słowo Powszechne*, 16-18 October 1981. The interrelationship between history, culture, and national consciousness in the context of Eastern Europe is discussed by Roman Szporluk, "Defining 'Central Europe': Power, Politics, and Culture," *Cross Currents: A Year-Book of Central European Culture*, Michigan Slavic Materials, no. 20, Ladislav Matejka and Benjamin Stolz, eds. (Ann Arbor: Department of Slavic Languages and Literatures, 1982), pp. 30-38.

tinuity of his motives and activities. In exactly the same way, a people becomes conscious of its common character above all through the community of its culture, historical destinies, and traditions.<sup>44</sup>

The question is, however, will the Soviet system succeed in creating the kind of culture, historical destinies, and traditions implicit in the concept of the Soviet people.

---

<sup>44</sup> Iu. V. Bromlei and M. I. Kulichenko, "Natsionalnoe i internatsionalnoe v obraze zhizni sovetskogo cheloveka," *Nauchnyi kommunizm*, 1982, no. 4, p. 10.

Олександр Малицький

## СУЧАСНЕ КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО УКРАЇНИ: МОВА І ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ПОХОДЖЕННЯ ЙОГО АВТОРІВ

У 1981-му р. київське видавництво „Радянський письменник” випустило черговий бібліографічний довідник „Письменники радянської України”. У ньому подаються дані про всіх членів професійної організації „Спілка письменників України” (авторів красного письменства, перекладачів такого ж, і критиків-літературознавців) за станом на 1-го листопада 1980-го р. Ці дані включають біографічні деталі й головні твори, що появилися особними книжковими виданнями, цитованими в мові оригіналу, якщо це твори українською чи російською мовами. Національного походження авторів довідник не подає. У доступних у довіднику даних на нього може вказувати форма прізвищ та й іноді імен, якщо вони типові для поодиноких національностей. У поєднанні з користуванням мовою даної національності та місцем народження на території даної національності цей показник прізвищ та імен підсилює висновки щодо цього походження, не даючи однак повної впевненості на підставі тільки цих даних ні щодо національного походження ні тим більше щодо такої суб’єктивної категорії як національна приналежність авторів.

Розтабулювавши дані довідника одержуємо наступну картину:

### ЗАГАЛЬНО ПРО АВТОРІВ

Не беручи до уваги перекладачів та літературознавців в Україні в 1980-му році було 848 авторів красного письменства.

З них 786 авторів (92,7%) пише тільки однією мовою, 61 двома мовами (7,2%), а 1 автор пише трьома мовами (0,1%). Ці автори пишуть такими мовами (поданими тут не за абеткою, а численністю авторів): українською, російською, мовою їдіш, молдавською, грецькою, угорською, болгарською, лезгінською, й чуваською. За місцем народження 740 авторів це уродженці України, а 108 авторів народилося поза Україною. За національним походженням заступлені між цими авторами такі національності (подані тут не за абеткою, а за численністю авторів): українці, росіяни, жиди, поляки, угорці, білоруси, греки, вірмени, грузини, німці, абхазці, лезгіни, молдавани, осетинці, й чуваші.

### ОДНОМОВНІ АВТОРИ

Із загального числа тих, що пишуть лиш однією мовою 586 авторів (74,5%) пише по-українському<sup>1</sup>, 183 (23,3%) пише по-російському<sup>2</sup>, 8 (1,0%) пише мовою їдіш<sup>3</sup>, 3 (0,4%) пише по-молдавському<sup>4</sup>, по 2 авторів пише по-грецькому<sup>5</sup> й по-угорському<sup>6</sup> (по 0,3% на кожен мову), 1 автор пише по-лезгінському<sup>7</sup> й 1 по-чуваському<sup>8</sup> (по 0,1% на кожен мову).

*Одномовні автори, що пишуть по-українському.* Між цими, що писали тільки по-українському 568 (96,9%) народилися в Україні<sup>9</sup> (включаючи сюди 7 авторів, що народилися на цих західньоукраїнських землях, що їх по Другій світовій війні СРСР відступив Польщі<sup>10</sup>, і одного автора — уродженця північносхідних українських земель включених в Росію<sup>11</sup>). 18 авторів, що пишуть тільки по-українському, народилися поза межами України (3,1%). Між ними 12 авторів (2,1%) це уродженці Росії<sup>12</sup>, 3 автори (0,5%) народилися в Білорусії<sup>13</sup>,

<sup>1</sup> Через велику кількість цих авторів їх список тут не подається.

<sup>2</sup> Це саме, що в примітці 1.

<sup>3</sup> М. Е. Альтман, Й. Ш. Бухбіндер, М. А. Голбштейн, І. Х. Друкер, А. Л. Кацев, Н. М. Лур'є, Х. Х. Табачников, і Д. Г. Хайкіна.

<sup>4</sup> І. І. Кілару, В. І. Левицький, і М. С. Лютик.

<sup>5</sup> Л. Н. Кир'яков, і А. А. Шапурма.

<sup>6</sup> Л. К. Балла, і Б. Салаї.

<sup>7</sup> І. А. Казієв.

<sup>8</sup> П. М. Чичканов.

<sup>9</sup> Через велику кількість цих авторів їх список тут не подається.

<sup>10</sup> Д. І. Бедзик, Є. Д. Божик, Р. М. Кудлик, В. І. Лучук, Ф. М. Малицький, Й. Г. Струцюк, і мабуть також П. П. Мах.

<sup>11</sup> А. І. Шиян.

<sup>12</sup> Н. Л. Забіла, І. К. Кульська, В. Д. Лавриненков, А. Я. Ларченков, П. О. Лубенський, С. В. Майданська, Г. М. Печенівський, М. А. Пригара, В. М. Собко, Р. С. Третьяков, П. О. Усачов, і Ю. Д. Ячейкін.

<sup>13</sup> Г. Г. Кияшко, Р. Ф. Самбук, і М. С. Шеремет.

й по одному авторові (тут і далі 0,2%) в Литві<sup>14</sup>, Казахстані<sup>15</sup>, та Польщі<sup>16</sup>. За свідченням прізвищ та імен можна припустити, що між уродженцями України 517 авторів, що пише тільки українською мовою (91,0%), є за походженням українці<sup>17</sup>, а 51 авторів (9,0%) — неукраїнці; між останніми 22 автори (3,9%) є російського походження<sup>18</sup>, 11—польського (1,9%)<sup>19</sup>, 6 — жидівського (1,05%)<sup>20</sup>, 4 — угорського (0,7%)<sup>21</sup>, 1 — грецького (тут і далі 0,2%)<sup>22</sup>, 1 — німецького<sup>23</sup>, й 6 — ближче нез'ясувального але неукраїнського походження (1,05%)<sup>24</sup>. Із цих, що народилися поза Україною й пишуть тільки по-українському 10 авторів (1,8%) є мабуть, за свідченням їхніх прізвищ та ймен, українського походження<sup>25</sup>, 6 авторів (1,1%) — російського<sup>26</sup>, й 2 автори (0,4%) — білоруського<sup>27</sup>.

*Одномовні автори, що пишуть по-російському.* У російськомовній, другій за величиною групі цих, що писали тільки однією мовою, відношення між уродженцями України й тими, що народилися за її межами дуже різняться від такого ж відношення в україномовній групі. У російськомовній групі тільки 110 авторів<sup>28</sup> (60,1%) народилося в Україні (включаючи сюди 6 авторів, родом з північнозахідних та північно й пів-

<sup>14</sup> Ф. З. Гарін.

<sup>15</sup> С. М. Мушник.

<sup>16</sup> П. П. Нестеровський.

<sup>17</sup> Через велику кількість цих авторів їх список тут не подається.

<sup>18</sup> П. Ф. Автманов, Л. П. Бразов, А. І. Давидов, А. А. Дімаров, В. М. Довжик (Должиков), В. Д. Зубова, В. М. Іванов, Д. Й. Іванов, Ф. Г. Ісаєв, В. А. Кашин, В. І. Кочергін, Л. А. Кульбак (Володіна), В. О. Лігостов, Ю. О. Мокрієв, Н. П. Нікуліна, Ф. В. Петров, В. Г. Решетилів, В. В. Соколов, В. О. Суслов, В. Д. Тарасов, О. Ф. Федоров і А. С. Школьник.

<sup>19</sup> В. О. Войцехович, В. В. Врублевська, М. Е. Гаско, П. К. Добрянський, А. Ф. Мацевич, А. В. Недзвідський, А. Й. Ненцінський, О. Я. Огульчанський, М. А. Познанська, А. О. Стась, і Б. В. Янчук.

<sup>20</sup> Б. А. Буркатов, Б. А. Гончаренко, М. Д. Зісман, А. І. Качнельсон, М. І. Польовий (М.-Д. Й. Я. М. Бронштейн), і В. А. Чубенко.

<sup>21</sup> В. І. Вароді, В. П. Густі, Ю. Ю. Керекеш, і Ю. В. Мейгеш.

<sup>22</sup> Д. Л. Демерджі.

<sup>23</sup> О. М. Лізен (Лізенберг).

<sup>24</sup> Н. Л. Бічуя, Є. М. Долман, А. М. Колесникова, К. Є. Михеїв, Л. М. Талалай, і М. М. Шумило.

<sup>25</sup> Н. Л. Забіла, І. К. Кульська, П. О. Лубенський, С. В. Майданська, С. М. Мушник, П. П. Нестеровський, Г. М. Печенівський, М. А. Пригара, В. М. Собко, й М. С. Шеремет.

<sup>26</sup> Ф. З. Гарін, В. Д. Лавриненков, А. Я. Ларченков, Р. С. Третяков, П. О. Усачов, і Ю. Д. Ячейкін.

<sup>27</sup> Г. Г. Княшко, й Р. Ф. Самбук.

<sup>28</sup> Через велику кількість цих авторів їх список тут не подається.



денносхідних українських земель, що прилучені тепер до Білорусії<sup>29</sup> й Росії<sup>30</sup>). З 73 авторів, що народилися поза Україною (39,9%) 53 автори (29,0%) це уродженці Росії (включаючи сюди й 2 авторів з неросійських автономних територій у складі Росії: з Мордовії та північної Осетії), 7 авторів народилося в Білорусії (3,8%), по 3 авторів в Азербайджані й Казахстані (по 1,6%), й по 1 авторові у Вірменії, автономній негрузинській території в складі Грузії (Абхазії), Литві, Молдавії, Польщі, Румунії, й Туркменії (по 0,55%). Уживаючи й для групи тільки російськомовних авторів їхні прізвища або ймена як показник їхнього національного походження можна припустити, що між уродженцями України тільки 56 авторів це за походженням росіяни (50,9%)<sup>31</sup>. Решта це за походженням жиди (21 авторів — 19,1%)<sup>32</sup>, українці (20 авторів — 18,2%)<sup>33</sup>, вірмени (2 автори — 1,8%)<sup>34</sup>, поляки (2 автори — 1,8%)<sup>35</sup>, 1 білорус (тут і далі 0,9%)<sup>36</sup>, 1 грузин<sup>37</sup>, і 7 авторів (6,4%) нез'ясувального походження<sup>38</sup>. Зате між 73 авторами, що народилися поза Україною та пишуть тільки по-російському 51 (69,8%) це за походженням росіяни<sup>39</sup>, 12 — українці (16,4%)<sup>40</sup>, 3 — поляки (4,1%)<sup>41</sup>, 1 — мабуть абхазького походження (тут і далі 1,4%)<sup>42</sup>, 1 — білорус<sup>43</sup>, 1 — ні-

<sup>29</sup> М. І. Песенка.

<sup>30</sup> Л. Б. Кудрявська, В. С. Логачов, А. М. Топоров, М. А. Фролов, і П. Л. Чебалін.

<sup>31</sup> Через велику кількість цих авторів їх список тут не подається.

<sup>32</sup> О. І. Бродський, Л. А. Галкін, Г. С. Глазов, С. М. Гордеев, І. Б. Гордон, Г. Й. Григор'єв (Кіпніс), З. М. Кац, Ф. Д. Кривін, А. І. Крим, Б. Н. Левін, Р. О. Левін, Р. С. Левіна, А. І. Мілявський, В. Н. Орлов, М. Н. Пархомов, В. А. Подольський, А. І. Ривлін, Л. С. Санов (Смультсон), Н. А. Славін, Н. Д. Фогель, і Е. І. Январьов.

<sup>33</sup> Л. П. Горлецький, В. Г. Демченко, Й. В. Жупан, Г. О. Камінна, А. Ф. Кашеїда, В. А. Кондратенко, А. І. Кравченко, Б. Я. Ластовенко, І. М. Мельниченко, Ф. Т. Моргун, В. М. Омельченко, П. Д. Омеляненко, М. О. Рибалко, А. С. Романенко, І. І. Рядченко, С. К. Славич-Приступа, М. Ф. Тарасенко, Л. С. Татаренко, О. П. Ткаченко, й О. К. Чепіжний.

<sup>34</sup> З. З. Каменкович (Хачатурян), і Л. В. Чалدرانян.

<sup>35</sup> А. І. Домбровський, і Р. З. Заславський.

<sup>36</sup> М. І. Песенка.

<sup>37</sup> В. Л. Грузін.

<sup>38</sup> О. П. Джигурда, І. О. Євса, Й. Б. Курлат, М. С. Палагута, М. С. Полотай, І. П. Пуппо, й П. Я. Шадур.

<sup>39</sup> Через велику кількість цих авторів їх список тут не подається.

<sup>40</sup> М. В. Глушко, Р. В. Головенко, В. М. Гоцуленко, А. І. Дрозд, Л. І. Кондрашенко, О. В. Кучеренко, А. Ю. Медведенко, Ю. М. Михайлик, Б. Д. Палійчук, В. В. Полуїко, О. Ф. Холошенко й В. Г. Шкода.

<sup>41</sup> В. В. Бахревський, К. І. Полякова, й В. Г. Пронський.

<sup>42</sup> Е. Ф. Басарія.

<sup>43</sup> Д. Г. Сергієвич.

мець <sup>44</sup>, 1 — мабуть осетин <sup>45</sup>, і 3 — нез'ясувального походження (4,1%) <sup>46</sup>.

*Одномовні автори, що пишуть мовою їдиш.* Усі автори, що пишуть тільки мовою їдиш, третьої щодо кількості авторів групи, це уродженці України (один із них народився на українських землях включених у північну Молдавію <sup>47</sup>). За свідченням їхніх прізвищ та ймен усі вони жидівського походження.

*Одномовні автори, що пишуть по-молдавському.* Молдавськомовні автори, що пишуть тільки цією мовою народилися на молдавських землях включених тепер у південно-західну Україну (Чернівецька область). Узявши до уваги їхні прізвища двох із них за походженням українці <sup>48</sup>. Прізвище третього вказує на його молдавське походження <sup>49</sup>.

*Одномовні автори, що пишуть по-грецькому.* Оба одномовні автори, що пишуть по-грецькому, це уродженці України. Один із них має російське прізвище, що — припускаємо — вказує радше на зміну чи русифікацію прізвища ніж на російське походження автора <sup>50</sup>. Прізвище другого вказує на його грецьке походження <sup>51</sup>.

*Одномовні автори, що пишуть по-угорському.* Із двох угорськомовних авторів, що пишуть тільки цією мовою, один народився в Україні <sup>52</sup>, а другий на Словаччині <sup>53</sup>. Їхні прізвища та ймена вказують на угорське походження обох.

*Одномовний автор, що пише по-лезгінському.* Цей автор народився в Дагестані, частина якого це батьківщина лезгінського народу (одного з народів кавказької групи мов). За прізвищем він лезгінського походження.

<sup>44</sup> Б. Г. Юнгер.

<sup>45</sup> М. М. Базоев.

<sup>46</sup> С. Я. Данилов, Б. Є. Серман, і С. В. Ягупова.

<sup>47</sup> М. Е. Альтман. Місце народження цього автора довідник помилково льокалізує на Буковині.

<sup>48</sup> В. І. Левицький, і М. С. Лютик.

<sup>49</sup> І. І. Кілару.

<sup>50</sup> Л. Н. Кир'яков.

<sup>51</sup> А. А. Шапурма.

<sup>52</sup> Б. Салаї.

<sup>53</sup> Л. К. Балла.

*Одномовний автор, що пише по-чуваському.* Цей автор народився в Чувашиї (автономна територія одного із тюркських народів; тепер у складі Росії). За прізвиськом він чуваського походження.

## ДВОМОВНІ Й ТРИМОВНІ АВТОРИ

У порівнянні з численністю одномовних авторів України її двомовні автори становлять доволі малу групу: їх тільки 61. Майже всі вони (58 авторів, тобто 95,1%) пишуть українською та російською мовами. Крім того один автор пише грузинською та українською мовами, один — болгарською та російською мовами, й один — мовою ідіш та російською мовою (по 1,6% на кожного).

*Двомовні автори, що пишуть українською та російською мовами.* У цій групі, що начислює 58 авторів, 45 авторів (77,6%) це уродженці України<sup>54</sup>. Із 13 авторів, що народилися поза Україною (22,4%), 10 авторів (17,3%) родом з Росії<sup>55</sup>, 1 (тут і далі 1,7%) з Білорусії<sup>56</sup>, 1 — з Грузії<sup>57</sup>, й 1 з Казахстану<sup>58</sup>. За свідченням прізвищ та ймен між уродженцями України 32 автори (71,1%) за походженням українці<sup>59</sup>, 5 авторів (11,1%) — жида<sup>60</sup>, 4 автори (8,9%) — росіяни<sup>61</sup>, 1 автор (2,2%) — поляк<sup>62</sup>, і 3 автори (6,7%) — нез'ясувального походження<sup>63</sup>. Між 13 авторами цієї групи родом з поза України 8 авторів

<sup>54</sup> Через велику кількість цих авторів їх список тут не подається.

<sup>55</sup> В. М. Баженов, А. О. Буличова, В. Ф. Бурлін, В. І. Глозов, В. А. Козлов, І. Д. Рачада (Зайцев), В. І. Синенко, О. П. Столбін, Г. М. Терещенко, й І. О. Шведов.

<sup>56</sup> Г. С. Довнар.

<sup>57</sup> П. К. Лановенко.

<sup>58</sup> І. П. Гайдаєнко.

<sup>59</sup> Б. І. Бездольний, Є. М. Будницька, В. М. Виноградський, В. М. Вільний, Ю. Г. Герасименко, О. Ф. Головка, І. Х. Головченко, Л. Н. Горлач, Ф. Д. Залата, С. І. Івченко, О. Є. Ільченко, В. В. Канівець, М. С. Канюка, Ю. Г. Костюк, Б. М. Мозолєвський, Ф. О. Моргун, А. З. Москаленко, Б. І. Олійник, М. М. Омельченко, А. Є. Пашко, М. Є. Петренко, О. П. Роготченко, В. І. Савченко, О. І. Саєнко, П. Ф. Сингаївський, М. М. Стеценко, С. С. Стриженюк, С. В. Тельнюк, Г. Д. Усач, Ю. М. Хорунжий, Д. Г. Цмокаленко, й М. Ю. Шмушкович.

<sup>60</sup> Л. А. Даєн, Г. Д. Плоткін, І. Г. Тельман, Н. А. Халемський, і І. І. Шкаровська.

<sup>61</sup> М. К. Майоров, А. М. Мартинов, Г. В. Синельников, і І. Т. Стариков.

<sup>62</sup> Я. П. Сікорський.

<sup>63</sup> П. Ю. Бейлін, В. Т. Конвісар, і М. Є. Циба.

(61,5%) це за походженням росіяни <sup>64</sup>, 4 автори (30,8%) — українці <sup>65</sup>, й 1 автор (7,7%) — білорус <sup>66</sup>.

*Двомовний автор, що пише грузинською та українською мовами.* Цей автор народився в Грузії. Його прізвище вказує, що він грузинського походження <sup>67</sup>.

*Двомовний автор, що пише болгарською та російською мовами.* Родом цей автор з України. За свідченням його прізвища він грецького походження <sup>68</sup>.

*Двомовний автор, що пише мовою їдіш і по-російськи.* Цей автор є уродженцем України. За свідченням його прізвища він жидівського походження <sup>69</sup>.

*Тримовний автор, що пише мовою їдіш і українською та російською мовами.* Цей автор народився в Україні. Його прізвище вказує, що він жидівського походження <sup>70</sup>.

## МОВИ, ЯКИМИ ПИШУТЬ АВТОРИ

*Україномовні автори.* Українською мовою на Україні пише 646 авторів. З них 586 авторів (90,7%) пише тільки цією мовою; 59 авторів (9,1%) пише крім того ще однією мовою (58 — російською, й 1 — грузинською), й 1 автор (0,2%) пише крім того ще двома мовами (мовою їдіш та російською). За місцем народження 614 авторів (95,0 %) народилося в Україні, а 32 автори (5,0%) поза нею. За національним походженням 564 автори (87,3%) це українці, а 82 автори (12,7%) — неукраїнці, а саме 39 — росіяни (6,0%), 12 — жида (тут і далі 1,86%) 12 — поляки, 4 — угорці (0,6%), 3 — білоруси (0,5%), 1 — грек (тут і далі 0,15%), 1 — грузин, 1 — німець, і 9 авторів нез'ясувального національного походження (1,4%).

*Російськомовні автори.* Російською мовою в Україні пише 244 автори. З них 183 автори (75,0%) пише тільки цією мовою, 60

<sup>64</sup> В. М. Баженов, А. О. Буличова, В. Ф. Бурлін, В. В. Глозов, В. А. Козлов, І. Д. Рачада (Зайцев), О. П. Столбін, і І. О. Шведов.

<sup>65</sup> І. П. Гайдаренко, П. К. Лановенко, В. І. Синенко, й Г. М. Терещенко.

<sup>66</sup> Г. С. Довнар.

<sup>67</sup> Р. Ш. Чілачава.

<sup>68</sup> І. В. Мавроді.

<sup>69</sup> Г. І. Полянкер.

<sup>70</sup> Х. Г. Меламуд.

авторів (24,6%) пише крім того ще однією мовою, а саме 58 — українською (23,8%), 1 — болгарською (тут і далі 0,4%), й 1 — мовою їдіш; 1 автор (0,4%) пише крім того ще двома мовами (мовою їдіш та українською). За місцем народження 158 авторів (64,8%) народилися в Україні, а 86 авторів (35,2%) поза нею. За національним походженням 119 авторів (48,8%) це росіяни, а 125 авторів (51,2%) — неросіяни, а саме 68 — українці (27,9%), 28 — жида (11,5%), 6 — поляки (2,5%), 3 — білоруси (1,2%), 2 — вірмени (0,8%), 1 — (мабуть) абхаець (тут і далі 0,4%), 1 — грек, 1 — грузин, 1 — німець, 1 — (мабуть) осетин, і 13 авторів (5,3%) нез'ясувального походження.

*Автори, що пишуть мовою їдіш.* Мовою їдіш в Україні пише 10 авторів. З них 8 авторів (80,0%) пише тільки цією мовою, 1 автор (10,0%) пише крім того ще однією мовою (російською), й 1 автор (10,0%) пише крім того ще двома мовами (українською та російською). За місцем народження всі автори це уродженці України. За національним походженням усі автори є жидами.

*Молдавськомовні автори.* Молдавською мовою в Україні пише 3 автори, усі тільки цією мовою. За місцем народження усі автори є родом з молдавських земель, що тепер є в складі України. За національним походженням 1 автор — молдаванин, а 2 — українці.

*Грецькомовні автори.* Грецькою мовою в Україні пише 2 автори, оба тільки цією мовою. За місцем народження оба є уродженцями України. За національним походженням оба автори — греки.

*Угорськомовні автори.* Угорською мовою в Україні пише 2 автори, оба тільки цією мовою. За місцем народження 1 автор народився в Україні, а другий — поза нею. За національним походженням оба автори — угорці.

*Болгарськомовний автор.* Одинокий автор, що пише болгарською мовою, пише крім того ще й російською мовою. Він уродженець України й за національним походженням — грек.

*Лезгінськомовний автор.* Одинокий автор, що пише лезгінською мовою в Україні, пише тільки цією мовою. Він народився в Дагестані й за походженням є лезгінцем.



*Чуваськомовний автор.* Одинокий автор, що пише чуваською мовою в Україні, пише тільки цією мовою. Він народився в Чувашії й за походженням є чувашом.

## ПОХОДЖЕННЯ АВТОРІВ

*Автори українського походження.* 598 авторів України (70,5%) це за походженням українці. З них 528 авторів (88,3%) пише тільки українською мовою, 36 авторів (6,0%) — українською та російською мовами, 32 автори (5,4%) — тільки російською мовою, й 2 автори (0,3%) — тільки молдавською мовою. За місцем народження 571 цих авторів (95,5%) це уродженці України, а 27 авторів (4,5%) народилися поза нею.

*Автори російського походження.* 146 авторів України (17,2%) це за походженням росіяни. З них 107 авторів (73,3%) пише тільки російською мовою, 12 авторів (8,2%) — російською та українською мовами, й 27 авторів (18,5%) — тільки українською мовою. За місцем народження 82 цих авторів (56,2%) це уродженці України, 64 автори (43,8%) народилися поза нею.

*Автори жидівського походження.* 42 автори України (5,0%) це за походженням жида. З них 8 авторів (19,0%) пише тільки мовою їдіш, 1 автор (2,4%) — мовою їдіш та російською мовою, 1 автор (2,4%) — мовою їдіш і українською та російською мовами, 21 авторів (50,0%) пише тільки російською мовою, 6 авторів (14,3%) — тільки українською мовою, й 5 авторів (11,9%) — українською та російською мовами. Усі ці автори це уродженці України.

*Автори польського походження.* 17 авторів України (2,0%) це за походженням поляки. З них 11 авторів (64,7%) пише тільки українською мовою, 1 автор (5,9%) — українською та російською мовами, й 5 авторів (29,4%) — тільки російською мовою. За місцем народження 14 авторів (82,4%) це уродженці України, а 3 автори (17,6%) народилися поза нею.

*Автори угорського походження.* 6 авторів України (0,7%) це за походженням угорці. З них 2 автори (33,3%) пише тільки угорською мовою, а 4 автори (66,7%) — тільки українською. За місцем народження 5 авторів (83,3%) це уродженці України, а 1 автор (16,7%) народився поза нею.

*Автори білоруського походження.* 5 авторів України (0,6%) це за походженням білоруси. З них 2 автори (40,0%) пише тільки українською мовою, 1 автор (20,0%) — українською та російською мовами, й 2 автори (40,0%) — тільки російською мовою. За місцем народження 1 автор (20,0%) це уродженець України, а 4 автори (80,0%) народилося поза нею.

*Автори грецького походження.* 4 автори України (0,5%) це за походженням греки. З них 2 автори (50,0%) пише тільки грецькою мовою, 1 автор (25,0%) — тільки українською мовою, й 1 автор (25,0%) — болгарською та російською мовами. За місцем народження усі ці автори це уродженці України.

*Автори вірменського походження.* 2 автори України (0,2%) це за походженням вірмени. Оба пишуть тільки російською мовою, оба — уродженці України.

*Автори грузинського походження.* 2 автори України (0,2%) це за походженням грузини. Один із них пише грузинською та українською мовами, а другий тільки російською мовою. Один це уродженець України, а другий народився поза нею.

*Автори німецького походження.* 2 автори України (0,2%) це за походженням німці. Один із них пише тільки українською мовою, а другий — тільки російською. Один це уродженець України, а другий народився поза нею.

*Автор (мабуть) абхазького походження.* 1 автор України (0,1%) за походженням мабуть абхазка. Вона пише тільки російською мовою, й народилася поза Україною.

*Автор лезгінського походження.* 1 автор України (0,1%) за походженням лезгін. Він пише тільки лезгінською мовою й народився поза Україною.

*Автор молдавського походження.* 1 автор України (0,1%) за походженням молдаван. Він пише тільки молдавською мовою й народився на молдавській території, що тепер є в складі України.

*Автор (мабуть) осетинського походження.* 1 автор України (0,1%) за походженням мабуть осетинець. Він пише тільки російською мовою й народився поза Україною.

*Автор чуваського походження.* 1 автор України (0,1%) за походженням чуваш. Він пише тільки чуваською мовою й народився поза Україною.

*Автори нез'ясувального походження.* 19 авторів України (2,2%) нез'ясувального національного походження. З них 6 авторів (31,6%) пише тільки українською мовою, 3 автори (15,8%) пише українською та російською мовами, а 10 авторів (52,6%) — тільки російською мовою. За місцем народження 16 авторів (84,2%) це уродженці України, а 3 автори (15,8%) народилися поза нею.

### КРАЇНА НАРОДЖЕННЯ АВТОРІВ

*Уродженці України.* 740 авторів (87,3%) це уродженці України. З них 568 авторів (76,8%) пише тільки українською мовою, 110 авторів (14,9%) — тільки російською, 45 авторів (6,1%) — українською та російською мовами, 8 авторів (1,1%) — тільки мовою їдіш, 3 автори (0,4%) — тільки молдавською мовою, 2 автори (0,3%) — тільки грецькою, 1 автор (тут і далі 0,1%) — тільки угорською мовою, 1 автор — болгарською та російською мовами, 1 автор — мовою їдіш та російською мовою, й 1 автор — мовою їдіш і українською та російською мовами. За національним походженням 571 авторів (77,2%) це українці, 82 автори (11,1%) — росіяни, 42 автори (5,7%) — жидаї, 14 авторів (1,9%) — поляки, 5 авторів (0,7%) — угорці, 4 автори (0,5%) — греки, 2 автори (0,3%) — вірмени, 1 автор (тут і далі 0,1%) білорус, 1 — грузин, 1 — молдаванин, 1 — німець, і 16 авторів (2,2%) — нез'ясувального національного походження.

*Уродженці Росії.* 73 автори (8,6%) це уродженці Росії. З них 51 автор (69,9%) пише тільки російською мовою, 12 авторів (16,4%) — тільки українською мовою, й 10 авторів (13,7%) — українською та російською мовами. За національним походженням 50 авторів (68,5%) це росіяни, 20 авторів (27,4%) — українці, 2 автори (2,7%) — поляки, й 1 автор (1,4%) — нез'ясувального національного походження.

*Уродженці Білорусії.* 11 авторів (1,3%) це уродженці Білорусії. З них 7 авторів (63,6%) пише тільки російською мовою, 3 автори (27,3%) — тільки українською мовою, й 1 ав-

тод (9,1%) — українською та російською мовами. За національним походженням 5 авторів (45,4%) це росіяни, 4 автори (36,4%) — білоруси, 1 автор (тут і далі 9,1%) — українець, і 1 автор — нез'ясувального національного походження.

*Уродженці Казахстану.* 5 авторів (0,6%) це уродженці Казахстану. З них 3 автори пише тільки російською мовою, 1 автор — тільки українською мовою, й 1 автор — українською та російською мовами. За національним походженням 3 автори це українці, а 2 автори — росіяни.

*Уродженці Азербайджану.* 3 автори (0,3%) це уродженці Азербайджану. Усі вони пишуть тільки російською мовою. Усі за національним походженням — росіяни.

*Уродженці Грузії.* 2 автори (0,3%) це уродженці Грузії. Один із них пише грузинською та українською мовами, а другий — українською та російською мовами. За національним походженням 1 автор — грузин, 1 — українець.

*Уродженці Литви.* 2 автори (0,3%) це уродженці Литви. 1 автор пише тільки українською мовою й за національним походженням він — росіянин. Другий автор пише російською мовою й за національним походженням він — українець.

*Уродженці Польщі.* 2 автори (0,3%) це уродженці Польщі. 1 автор пише тільки українською мовою, а другий — тільки російською. За національним походженням 1 автор — українець, а другий — росіянин.

*Уродженка Абхазії.* Вона пише тільки російською мовою і є мабуть абхазького національного походження.

*Уродженка Вірменії.* Вона пише тільки російською мовою і є нез'ясувального національного походження.

*Уродженець Дагестану.* Цей автор пише тільки лезгінською мовою і є лезгінського національного походження.

*Уродженці Молдавії.* Одна уродженка Молдавії пише тільки російською мовою і є польського походження. Крім того 3 автори є родом з молдавських земель, що тепер є в складі України. Вони пишуть тільки молдавською мовою. За походженням 2 з них це українці, а один — молдаван.



*Уродженець Мордовії.* Цей автор пише тільки російською мовою і є російського національного походження.

*Уродженець Осетії.* Цей автор пише тільки російською мовою. За національним походженням він мабуть — осетинець.

*Уродженець Румунії.* Цей автор пише тільки російською мовою. За національним походженням він — німець.

*Уродженець Словаччини.* Цей автор пише тільки угорською мовою і є угорського національного походження.

*Уродженець Туркменії.* Цей автор пише тільки російською мовою і є російського національного походження.

*Уродженець Чувашії.* Цей автор пише тільки чуваською мовою і є чуваського національного походження.

### МОВНО-АСИМІЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Мовна асиміляція, що проявляється в частиннім чи повнім переході на нерідну чи нерідні мови заторкнула 198 авторів України (23,3% усіх). Нерідною чи нерідними мовами крім рідної (частинна асиміляція) користується 51 автор (25,8%), а тільки нерідною чи нерідними мовами (повна асиміляція) — 147 авторів (74,2%). Частинна асиміляція проявляється у випадку 50 авторів (98,0%), що пишуть крім рідної одною нерідною мовою, і у випадку одного автора (2,0%), що пише крім рідної двома нерідними мовами. Повна асиміляція наявна в користуванні тільки одною нерідною мовою у випадку 136 авторів (92,5%), і тільки двома нерідними мовами у випадку 11 авторів (7,5%). За мовами заступлені асиміляція (від найчисленнішої до найменш чисельної) до російської, української, молдавської й болгарської мов.

*Частинна асиміляція до однієї нерідної мови крім рідної.* Із 50 авторів цієї категорії 36 авторів українського походження (72,0%) проявляє асиміляцію до російської мови, 12 авторів російського походження (24,0%) — до української, 1 автор грузинського походження — до української, й 1 автор жидівського походження — до російської (по 2,0% на кожного).

*Частинна асиміляція до двох нерідних мов крім рідної.* У цій категорії заступлений 1 автор жидівського походження з асиміляцією до української та російської мов.



*Повна асиміляція до однієї нерідної мови.* 136 авторів цієї категорії можна поділити на дві групи. У першій групі, що начислює 37 авторів (27,2%), усі автори даного національного походження асимілюються до однієї і цієї самої нерідної мови. Тут заступлені 27 авторів російського походження, що асимілюються до української мови (73,0%); 4 автори угорського походження, що асимілюються до української мови (10,8%); 2 автори вірменського походження, що асимілюються до російської мови (5,4%); по одному авторові мабуть абхазького, грузинського й мабуть осетинського походження, що асимілюються до російської мови, й 1 автор грецького походження, що асимілюється до української мови (по 2,7% на кожного). У другій групі, що начислює 99 авторів (72,8%), автори даного національного походження асимілюються кожний до однієї нерідної мови, але не до однієї і цієї самої, а до двох різних мов. Тут заступлені 34 автори українського походження (34,3%), з яких 32 асимілюються до російської, а 2 до молдавської мов; 27 авторів жидівського походження (27,2%), з яких 21 асимілюються до російської, а 6 до української мов; 16 авторів польського походження (16,2%), з яких 11 асимілюються до української, а 5 до російської мов; 4 автори білоруського походження (4,1%), з яких 2 асимілюються до української, а 2 до російської мов; 2 автори німецького походження (2,0%), з яких 1 асимілюється до української, а 1 до російської мов; і 16 авторів невідомого національного походження (16,2%), з яких 10 асимілюються до російської, а 6 до української мов.

*Повна асиміляція до двох нерідних мов.* Із 11 авторів цієї категорії 5 авторів жидівського походження (45,4%) проявляють асиміляцію до української та російської мов; 1 автор білоруського походження до української та російської мов; 1 автор польського походження до української та російської мов; 1 автор грецького походження до болгарської та російської мов (по 9,1% на кожного); і 3 автори невідомого національного походження до української та російської мов (27,3%).

*Асиміляція до російської мови.* Це найчисленніша асиміляція. Із 125 авторів, що проявляють асиміляцію до цієї мови, 38 авторів (30,4%) асимілюються до неї частинно, вживаючи також і рідну мову (37 авторів, тобто 97,4%, тільки до російської, а 1 автор, тобто 2,6%, — до російської й української). Між ними 36 авторів (94,7%) є українського походження, а 2

автори (5,3%) — жидівського. Повна асиміляція проявляється у 87 авторів (69,6%), з яких 76 авторів (87,4%) вживають тільки російську мову, а 11 авторів (12,6%) крім російської ще одну нерідну мову. Між тими, що перейшли тільки на російську мову, 32 автори (42,1%) є українського походження; 21 автор (27,6%) — жидівського; 5 авторів (6,6%) польського; по 2 автори білоруського й вірменського (по 2,6%); по одному авторів — мабуть абхазького, грузинського, німецького, й мабуть осетинського походження (по 1,3%); і 10 авторів (13,2%) — невідомого національного походження. Між авторами, що перейшли на російську й ще одну нерідну мову, 5 авторів (45,5%) є жидівського походження, по одному авторів — білоруського, грецького й польського походження (по 9,1% на кожного), й 3 автори (27,3%) — невідомого національного походження.

*Асиміляція до української мови.* Із 82 авторів, що проявляють асиміляцію до української мови, 14 авторів (17,1%) асимілюються до неї частинно, вживаючи також і рідну мову (13 авторів, тобто 92,9%, тільки до української, а 1 автор, тобто 7,1%, до української й російської). Між ними 12 авторів (85,7%) є російського походження, 1 автор — грузинського, й 1 автор — жидівського (по 7,14% на кожного). Повну асиміляцію проявляють 68 авторів (82,9%), з яких 58 авторів (85,3%) вживають тільки українську мову, а 10 авторів (14,7%) — крім української ще одну нерідну. Між тими, що перейшли тільки на українську мову 27 авторів (46,6%) є російського походження; 11 авторів (19,0%) — польського; 6 авторів (10,3%) — жидівського; 4 автори (6,9%) — угорського; 2 автори (3,5%) — білоруського; по одному авторів — грецького й німецького походження (по 1,7% на кожного); й 6 авторів (10,3%) — невідомого національного походження. Між тими, що перейшли на українську й ще одну нерідну мову, 5 авторів (50,0%) є жидівського походження; по одному авторів — білоруського й польського походження (по 10,0% на кожного); й 3 автори — невідомого національного походження (30,0%).

*Асиміляція до молдавської мови.* Повну асиміляцію тільки до цієї мови проявляють 2 автори українського походження.

*Асиміляція до болгарської мови.* Повну асиміляцію до цієї й ще однієї нерідної мови проявляє один автор грецького походження.

## КІНЦЕВІ ЗАВВАГИ

Основна національність України — українці (за переписом населення з 1979 р. — 36.489.000 осіб) — становить 73,6% усього населення України.<sup>71</sup> У красному письменстві вони менше численні (70,5% усіх авторів). У ньому вони проявляють також незначно нижчий відсоток користування рідною мовою (88,3%) ніж відсоток задержання рідної мови всією українською національністю в Україні (89,1% у цьому ж 1979 р.). У красному письменстві українці виявляють менший відхід від рідної мови до російської (5,7%) ніж у мовній асиміляції українців України до російської мови (в 1970 р. — 8,6%). У красному письменстві ці мовні втрати (34 автори) українці надолужують далеко більшою асиміляцією до української мови (58 авторів неукраїнського походження, що пишуть тільки українською мовою). Ця відносно сильна позиція українського красного письменства, віддзеркалена в україномовних книжкових виданнях цього письменства, відрізняється різко від теперішнього невідрадного стану україномовних книжкових видань УРСР у цілому, що становить тепер тільки одну четверту усіх книжкових видань УРСР.<sup>72</sup> Рівночасно поза межами УРСР україномовні видання практично беручи в СРСР не появляються.<sup>73</sup> Ці дані, як і факт, що в Україні більше авторів красного письменства проявляє асиміляцію до російської мови ніж до української (гляди далі), вимовно ілюструють, що в умовах радянської дійсності існує ненор-

---

<sup>71</sup> Статистичні дані щодо перепису населення СРСР з 1979 р. подаються за виданням: В[иктор] И[ванович] Козлов, *Национальности СССР: Этнодемографический обзор*, 2-е, перероблене й доповнене видання (Москва: "Финансы и статистика", 1982), стор. 126, 136-39. Інші бракуючі там і сьогодні ще недоступні дані — за попереднім переписом населення, з 1970 р., з видання *Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года*, том 4: *Национальный состав населения СССР, союзных и автономных республик, краев, областей и национальных округов* (Москва: "Статистика", 1973), стор. 152-53.

<sup>72</sup> У 1980 р. україномовні книжкові видання УРСР становили 23,9% усіх книжкових видань УРСР, у 1981 р. — 25,3%, за даними річника *Печать СССР в 1980 году: Статистический сборник* (Москва: "Финансы и статистика", 1981), стор. 140, і *Печать СССР в 1981 году: Статистический сборник* (Москва: "Финансы и статистика", 1982), стор. 138. Дані цього річника за 1970-і рр. реєструють поступенний спад україномовних книжкових видань УРСР від найвищого рівня в 1973 р. (38,8%) до найнижчого в 1979 р. (26,7%).

<sup>73</sup> Поза межами УРСР в СРСР у 1980 р. появились 3 україномовні книжкові видання, в 1981 р. — 2 (там же, стор. 24 та 140 річника за 1980 р., і стор. 24 та 138 річник за 1981 р. У 1970-х рр. число таких видань коливалося між вісьмома в 1973 р. і одним у 1976 р.

мальність мовних та літературних відносин на некористь українців.

Найчисленніша меншина України — росіяни (за переписом населення з 1979 р. — 10.472.000 осіб) — становить 21,1% усього населення України. У красному письменстві вони менше чисельні (17,2% усіх авторів). У ньому вони проявляють також помітно нижчий відсоток користування рідною мовою (73,3%) ніж відсоток задержання рідної мови усією меншиною в Україні (98,5% у 1970 р.). У красному письменстві росіяни України виявляють значно більший відхід від рідної мови до української (18,5%) ніж у мовній асиміляції всієї цієї меншини України до української мови (в 1970 р. — 1,5%; вони становили майже всіх росіян, що втратили рідну мову в Україні — 98,9%). Але ці мовні втрати в красному письменстві (27 авторів) росіяни надолужують майже три рази більшою асиміляцією до російської мови (76 авторів неросійського походження, що пишуть тільки російською мовою), що значно перевищує асиміляцію до української мови й у красному письменстві становить найчисленнішу групу асимільованих авторів. Ці дані вказують на те, що з однієї сторони в Україні на авторів красного письменства російського походження діють інтенсивні притягальні сили українців, а з другої сторони росіяни притягають так сильно авторів неросійського походження, що російська література України це тільки дуже умовно твір російської національності: між одномовними авторами цієї літератури 41,5% є неросійського походження, а коли додати до них дво- й більшемовних, то неросійські автори становлять більшість — 51,2%. Російську літературу України безсумнівно підсилює й позиція російськомовних книжкових видань УРСР, що становить тепер понад 70% усіх книжкових видань УРСР.<sup>74</sup>

Друга щодо численности меншина України — жиди (за переписом населення з 1979 р. — 634.000 осіб) — становить 1,3% усього населення України. У красному письменстві України вони заступлені далеко численніше (5,0%). Жиди України проявляють значно вищий відсоток користування рідною мовою як мовою красного письменства (19,0% одномовних авторів) ніж задержання рідної мови всією цією менши-

<sup>74</sup> У 1980 р. російськомовні книжкові видання УРСР становили 72,5% усіх книжкових видань УРСР, у 1981 р. — 71,3% (там же, стор. 140 річника за 1980 р., і стор. 138 річника за 1981 р. Дані цього річника за 1970-і рр. реєструють поступенний ріст російськомовних книжкових видань УРСР від найнижчого рівня в 1971 р. (57,2%) до найвищого в 1979 р. (69,6%).



ною України (13,2% у 1970 р.). У красному письменстві жи-ди України проявляють далеко менший відхід до російської мови (50,0% одномовних авторів) ніж у мовній асиміляції всіх жидів України до російської мови (84,2% у 1970 р.), і далеко більше користування українською мовою як мовою красного письменства (14,3% одномовних авторів) ніж у мовній асиміляції всіх жидів України до української мови (2,3% у 1970 р.). Ці дані вказують з однієї сторони на аномалію інтенсивнішої асиміляції до мови політично й культурно упривілейованої меншини України а не до мови основної національності, а з другої сторони на інтенсивнішу притягальну силу красного письменства українців України ніж в асиміляційних процесах, що діють на жидів України в цілому. Асиміляційні процеси до рідної мови жидів в Україні не проявляються. Твори авторів України, що пишуть мовою ідиш видаються тепер не в Україні, а здебільша в Москві.

Третя щодо численности меншина України — білоруси (за переписом населення з 1979 р. — 406.000 осіб) — становить 0,8% усього населення України. У красному письменстві України вони становлять 0,6% усіх авторів. Хоч задержання рідної мови становило в цієї меншини України 37,9% (у 1970 р.), користування білоруською мовою як мовою красного письменства не проявляється. Асиміляція до української мови в красному письменстві така ж як до російської (по 40,0% одномовних авторів до кожної), в чому теж проявляється аномалія відносин між українцями й росіянами в Україні, хоч вона не така різка як у випадку жидів.

Четверта щодо численности меншина України — молдавани (за переписом населення з 1979 р. — 294.000 осіб) — становить 0,6% усього населення України. У красному письменстві вони заступлені тільки одним автором (0,1% усіх авторів), що пише тільки рідною мовою, тоді коли для цілої цієї меншини України задержання рідної мови становило 83,3% (у 1970 р.). При наявності двох авторів українського походження, що пишуть тільки по-молдавському, молдавська література України є тільки в одній третій твором молдавської національності.

П'ята щодо численности меншина України — поляки (за переписом населення з 1979 р. — 258.000 осіб) — становить 0,5% усього населення України. У красному письменстві України вони численніші, бо становлять 2,0% усіх авторів. Задержання рідної мови цілою цією меншиною України дуже низьке (14,9% у 1970 р.), а в красному письменстві користування нею зовсім не проявляється. Користування українською мовою



як мовою красного письменства (64,7% одномовних авторів) дещо нижче ніж асиміляція до української мови усією цією меншиною (68,6% у 1970 р.). Зате користування російською мовою як мовою красного письменства (29,4% одномовних авторів) значно перевищує асиміляцію до російської мови цілою цією меншиною (16,1% у 1970 р.).

Шоста щодо численности меншина України — болгари (за переписом населення з 1979 р. — 238.000 осіб) — становить 0,5% усього населення України. Хоч вони мають високий ступень задержання рідної мови (71,7% у 1970 р.), то в красному письменстві України болгари не заступлені. Болгарська література одначе — заступлена: одним автором (0,1% усіх) грецького походження, що пише болгарською й ще однією нерідною мовою. Таким чином болгарська література України це твір неболгар.

Сьома щодо численности меншина України — угорці (за переписом населення з 1979 р. — 164.000 осіб) — становить 0,3% усього населення України. У красному письменстві України вони численніші (0,7% усіх авторів). Угорці проявляють значно нижчий відсоток користування рідною мовою в красному письменстві (33,3% одномовних авторів) ніж відсоток задержання рідної мови цілою цією меншиною України (97,8% у 1970 р.). У красному письменстві відхід до української мови (66,7% одномовних авторів) на багато перевищує асиміляцію усієї цієї меншини України до української мови (1,2% у 1970 р.) при повній відсутності користування російською мовою як мовою красного письменства.

Восьма за величиною меншина України — румуни (за переписом населення з 1979 р. — 122.000 осіб, тобто 0,2% усього населення України) — не заступлена ні красним письменством на рідній мові, ні авторами, що перейшли до інших мов.

Дев'ята й щодо численности остання більша меншина України (така, що начислює більше 100.000 осіб) — греки (за переписом населення з 1979 р. — 104.000 осіб) — становить 0,2% усього населення України. У красному письменстві вони заступлені численніше (0,5% усіх авторів). 50,0% авторів грецького походження пише рідною мовою хоча ступень задержання її в цілій цій меншині України дуже низький: тільки 6,7% у 1970 р. 25,0% авторів користується українською мовою (1 одномовний автор), контрастуючи й тут з дуже малою асиміляцією всієї меншини України до української мови (2,4% у 1970 р.). Зате її велика асиміляція до російської мови (90,5% у 1970 р.) віддзеркалена тіль-

ки одним двомовним автором, що користується російською й ще однією мовами.

Усі інші заступлені в красному письменстві національності це малі меншини України: вірмени, що начислюють 33,439 осіб (0,1% усього населення України), грузини — 14,650 осіб (тут і далі — менше між 0,1% усього населення України), чуваші — 13,610 осіб, осетинці — 4,554 особи, лезгінці — 1,708 осіб (для всіх — дані з 1970 р.) і німці та абхазці, щодо численности яких в Україні дані недоступні. Чуваші й лезгінці заступлені по одному авторові, що пишуть тільки рідною мовою при 44,4% задержання рідної мови всією чуваською і 45,7% усією лезгінською меншинами (тут і далі — в 1970 р.). Інші національності не мають одномовних авторів, що пишуть рідною мовою. Автори вірменського й мабуть осетинського та абхазького походження пишуть тільки російською мовою при 38,4% і 44,3% задержання рідної мови для перших двох меншин України й невідомому ступені задержання її для абхазців України. У випадку авторів грузинського походження 50,0% їх проявляє грузинсько-українську двомовність, а 50,0% перейшло на російську мови при 57,1% задержання рідної мови й 3,4% асиміляції до української та 39,4% асиміляції до російської мов для цілої цієї меншини України. Для німців дані щодо задержання рідної мови недоступні. Автори німецького походження проявляють 50,0% асиміляції до української мови й таку ж асиміляцію до російської.

Natalia Aponiuk

## SOME IMAGES OF UKRAINIAN WOMEN IN CANADIAN LITERATURE

A number of studies of Ukrainian literature in Canada have been published; in all of them "Ukrainian literature" is defined strictly in terms of the Ukrainian language.<sup>1</sup> On the whole, these studies treat Ukrainian literature in Canada as an isolated phenomenon—cut off from the mainstream of Ukrainian literature in Ukraine by geography and politics, though tenuously linked to it by language; and cut off from the mainstream of Canadian literature because it is written in a language accessible to a numerically small segment of the Canadian population, though tenuously linked to it by shared experience. Literature written in the Ukrainian language in Canada is thus the stronghold of émigrés—among which there is a continually decreasing number of practitioners and for whom Ukrainian remains the native language—for a public that is probably decreasing proportionately more than are the writers.

Virtually excluded from these critical studies are writers of Ukrainian origin writing in English, whether or not they write on readily identifiable "Ukrainian" themes. The "pioneers" in this area, like William Paluk and Vera Lysenko, are generally

---

<sup>1</sup> Among the studies are Yar Slavutych, *Ukrainska poeziia v Kanadi* (Edmonton, 1976), M. I. Mandryka, *History of Ukrainian Literature in Canada* (Winnipeg, 1968), Petro Kravchuk, *Ukrainska literatura v Kanadi* (Kiev, 1964), and Oleksa Hai-Holovko, *Ukrainski pysmennyky v Kanadi: Literaturno-krytychni narysy*, vol. 1 (Winnipeg, 1980).

slighted in studies of both Ukrainian and Canadian literature. More contemporary writers like George Ryga and Andrew Suknaski appear to be securely ensconced in the Canadian mainstream; however, no real attempt has been made to consider their work in the context of the Ukrainian experience in Canada. And yet, if the present trend continues (and there is no reason to doubt that it will), it is precisely the writer of non-émigré Ukrainian origin, writing in English, who will be the main (if not the sole) conveyer in fictional form of the Ukrainian experience in Canada, if indeed that experience is conveyed at all.

If little attention has been devoted to the study of writers of Ukrainian origin writing in English in the context of the Ukrainian experience in Canada, equally little has been done in analyzing the Ukrainian experience as depicted by writers of non-Ukrainian origin. Literature in the West does not have anything like the *engagé* quality of Russian literature, for example; nor are writers in the West viewed as molders of public opinion as they have been under the Russian and the Soviet regimes, where they have been imprisoned and exiled for centuries, not for producing inflammatory political tracts, but works of fiction. Nevertheless, it may not be a moot point to suggest that fiction, as an art form, does inform the sensibility—that what one reads about Ukrainians, for example, does to some degree serve to form one's opinion of them.

The first attempt at studying the depiction of Ukrainians in Canadian literature, understood here as literature written in English or French, was Peter Krawchuk's 1966 article, which is still important as a basic compendium of works in which Ukrainians are depicted.<sup>2</sup> Several other writers have attempted to analyze the depiction of Ukrainians in specific works or in the works of a particular author.<sup>3</sup> One monograph is a compilation of English-language Canadian historical works and newspaper articles

---

<sup>2</sup> Peter Krawchuk, "The Ukrainian Image in Canadian Literature," *Tribute to Our Ukrainian Pioneers in Canada's First Century*, Proc. of a Special Convention of the Association of United Ukrainian Canadians and the Workers' Benevolent Association of Canada, 23 March 1966 (Toronto, n.d.).

<sup>3</sup> Anna Balan, "The Portrayal of Ukrainians in the Works of Morley Callaghan, W. O. Mitchell, Margaret Laurence, and Sinclair Ross," paper presented at a seminar of the Canadian Institute of Ukrainian Studies, Toronto, 29 January 1979; Paul Wyczynski, "Le monde ukrainien dans *La Petite Poule d'Eau* de Gabrielle Roy," University of Ottawa Ukrainian Studies, no. 3, *Studia Ucrainica* 1 (1978): 99-110.



in which Ukrainians are discussed.<sup>4</sup> The present article is the third in a series in which the author attempts a systematic analysis of Ukrainian characters in works of Canadian fiction (novels, short stories, and dramatic works in English and, in one instance, in French); the other articles have dealt respectively with the depiction of the Ukrainian immigrant in Canada and with the sons of the immigrants.<sup>5</sup>

The first work written in English in Canada depicting characters who might even vaguely be identified as Ukrainian was Ralph Connor's *The Foreigner*, published in 1909. Since then the cast of Ukrainian characters in Canadian fiction has become diverse, covering a broad intellectual, cultural, chronological, political, and socioeconomic spectrum, and includes immigrants and their children and grandchildren—men, women, and children of all ages. There are farmers on the Prairies in the 1910s and 1920s (in such works as Frederick Philip Grove's *Fruits of the Earth* and in the more recent Saskatoon Twenty-fifth Street Theatre play *Paper Wheat*); inhabitants of a small town in Manitoba in 1978 (in Ted Galay's play *After Baba's Funeral*); and urban dwellers in a seamy section of Toronto (in Len Peterson's *Chipmunk*). There are Ukrainian labor organizers leading a march of the jobless on Vancouver in the 1930s (in Irene Baird's *Waste Heritage*), and a Ukrainian socialist worker (in Morley Callaghan's *They Shall Inherit the Earth*). There are men and women with various levels of education, ranging from the illiterate (in works too numerous to mention) to a Cambridge University Ph.D. (in Henry Kreisel's "The Broken Globe"). Some of the cast have parallels in other works of world literature (*They Shall Inherit the Earth*), and one member of the cast recently found herself on the bestseller list (Lesje in Margaret Atwood's *Life before Man*).

Among those who have created Ukrainian characters are the most eminent writers in Canada, including (in addition to those

---

<sup>4</sup> Frances Swyripa, *Ukrainian Canadians: A Survey of Their Portrayal in English-Language Works* (Edmonton, 1978). The subtitle is misleading.

<sup>5</sup> Natalia Aponiuk, "The Problem of Identity: The Depiction of Ukrainians in Canadian Literature," *Canadian Ethnic Studies* 14, no. 1 (1982): 50-61; Natalia Aponiuk, "'... No Longer Quite Ukrainian but Not Quite Canadian Either...': The Ukrainian Immigrant in Canadian Literature," paper presented at the Ninth Biennial Conference of the Canadian Ethnic Studies Association, Edmonton, 15 October 1981, and to be published in a collection of selected papers from the conference.



already mentioned) Margaret Laurence, Sinclair Ross, W. O. Mitchell, W. D. Valgardson, and Robert Kroetsch. With the notable exception of Morley Callaghan and Margaret Atwood, most of these writers live or lived for long periods of time on the Prairies; most of them are non-Ukrainian in origin.

The most fruitful method of dealing with the depiction of Ukrainian characters is not through chronology, for the attitudes represented in the depiction do not vary appreciably through the years, but through the division of characters into generations—the parents and the children. The parents are primarily the immigrants who came to Canada in the first and second waves of migration (before and after the First World War); no differentiation is made between the two periods or in the depiction of these two quite distinct groups. Generally, the parents are depicted as ignorant and benighted but capable of the hardest menial labor. Having come to Canada in the hope of finding a better life for their children if not for themselves, the parents are destined to forever remain “no longer quite Ukrainian but not quite Canadian either.”<sup>6</sup> The main theme that emerges in works centering on the sons of the immigrants (in such works as Laurence’s *A Jest of God*, Ross’s *Sawbones Memorial*, Mitchell’s *Who Has Seen The Wind*, and Kreisel’s “The Broken Globe”) is that of the identity crisis that confronts them once they move into an “English” milieu. Though their ties to their Ukrainian heritage may be tenuous at best, they are forced to reconcile the world of their parents, in which they were brought up, with the “outside” world into which they are, not unwillingly, thrust.

The treatment accorded the Ukrainian mothers and daughters differs from that of the fathers and sons. On the whole, the immigrant women are presented more positively than the men. Illiterate like their husbands and self-effacing, the women, too, possess the same “darkness” in the mind, “predestined . . . by centuries of ignorance and superstition,”<sup>7</sup> the deep traces of which could not be eradicated by [skipping] centuries in a single generation”<sup>8</sup> in the freedom of Canada. But the immigrant women are redeemed by the traditional womanly qualities of tenderness, love, and joy in beauty. The problems confronting the daughters of the immigrants are of a more elemental, basic, and perhaps more diverse nature than those facing the sons. In only one work, Vera Ly-

---

<sup>6</sup> Gabrielle Roy, “Garden in the Wind,” in her collection *Garden in the Wind*, trans. Alan Brown (Toronto, 1977), p. 140.

<sup>7</sup> Vera Lysenko, *Yellow Boots* (Toronto, 1954), p. 158.

<sup>8</sup> *Ibid.*, p. 46.

senko's *Yellow Boots*, does the dilemma confronting the heroine—that of integrating her Ukrainian background and the Anglo-Celtic world she imitates and to which she aspires—parallel that of the sons created by Laurence, Ross, Mitchell, and Kreisel.

The present study will examine two fictional Ukrainian immigrant women and three Canadian-born daughters of Ukrainian and, in one case, half-Ukrainian parentage. The immigrant women are depicted in two works by Gabrielle Roy, "Garden in the Wind" and *Children of My Heart*; the daughters, in Vera Lysenko's *Yellow Boots*, Morley Callaghan's *They Shall Inherit the Earth*, and Margaret Atwood's *Life before Man*. This study is intended not to be definitive, but rather to present *some* images of Ukrainian women, thereby suggesting the diversity of their portrayal in Canadian literature.

Maria Marta Yaramko, the heroine of Roy's simple story "Garden in the Wind," is "old, broken, almost dead"<sup>9</sup> at fifty, having spent the last thirty years in the remote settlement of Volhyn, Alberta. In what is already the autumn of her life, she is irrevocably separated from her children by more than geography: "... the government had taken them away, teaching them English, shaping them in its own way for a life quite different from the one she could have offered."<sup>10</sup> She knows that even earlier she was too stupified by drudgery to have attempted to bridge the gap. She is also irrevocably alienated from her husband, with whom she continues to share the same thatched roof. For him life has been a "long, dry, windy day . . . . A harsh, brilliant sunlight; then furious storms, brutal cold and . . . much snow."<sup>11</sup> He cannot bear that at the end of such a life his wife is still watering her flowers; it is this evident joy in a life he sees as accursed that has resulted in their estrangement.

Marta is not of a philosophical turn of mind, so she does not question why she continues to tend a garden that demands energy she no longer has. In fact, in tending her garden she is working in the service of life: just as her garden has flourished despite the wind and the cold, so, too, her love of life has prevailed against the bitter blows dealt her; in tending her flowers all these years she has also been tending her soul. She is not conscious of the parallel between her initially accidental tending of a weed, which results in beautiful flowers, and the kindness she has always shown

---

<sup>9</sup> Roy, op. cit., p. 171.

<sup>10</sup> Ibid., p. 145.

<sup>11</sup> Ibid., p. 155.

her husband. She does reason, in thinking about the weed, that "all things in this world bore fruit according to the love spent on them."<sup>12</sup> Perhaps Marta also realizes that her maxim extends to humans when, one October morning after an especially bitterly cold night, she pulls back the curtain to see her husband lifting the little paper cones with which he had covered the plants the night before. Despite all outward appearances, the solicitude she has shown her husband has found a response in the soul of this morose and taciturn man.

In a vignette in *Children of My Heart*, another Ukrainian immigrant mother, Paraskovia Galaïda, ministers to her own soul and to that of her son through the beauty of flowers and, more important, through the beauty of the folksongs of her native land. The young teacher, whose tales of her young charges (whom she affectionately, one hopes, calls "my little immigrants"<sup>13</sup>) constitute the short novel, has among them a small Ukrainian boy who, to all outward appearances, has little reason for being happy.

He was a funny little manniken and always oddly dressed. On this day a pair of men's braces, barely shortened, held up pants that were too big, their crotch hanging to his knees. His boots must have been just as oversized, for I heard them clatter as he ran up. With his mop of tow-coloured hair and his square head, flat on the top, he looked like a good little kulak determined to get an education.<sup>14</sup>

When the teacher visits the boy's home, she realizes that mother and son are living in a "zone of the disinherited"<sup>15</sup>: the shanty, old bits of plank and waste board reached by crossing a sea of mud, is downwind from a slaughterhouse. But close up the shanty is clean and pleasant, and the fetid smell is overpowered by the smell of flowers. The flowers and, even more, the Ukrainian folk songs, which are all that remain of the mother's homeland, are what raise the child's spirit above his surroundings, telling him "of life as it is lived and life as it is dreamed."<sup>16</sup> Paraskovia Galaïda, like Marta Yaramko, has brought beauty and joy into the heart of the one closest to her.

---

<sup>12</sup> Ibid., p. 128.

<sup>13</sup> Gabrielle Roy, *Children of My Heart*, trans. Alan Brown (Toronto, 1980), p. 9.

<sup>14</sup> Ibid., p. 41.

<sup>15</sup> Ibid., p. 51.

<sup>16</sup> Ibid., p. 53.

An entirely different kind of mother is encountered in Lysenko's *Yellow Boots*. The world in which the heroine, Lilli, grows up—the world of her parents—is that of the illiterate, downtrodden, superstitious peasants, whose “serf mentality” has permitted them to give away their six-year old daughter into virtual serfdom. Five years later, when the girl, too ill to work any longer, is sent home to die, her hands are “‘more like a labourer’s than a child’s.’”<sup>17</sup> The “serf mentality” is also responsible for what turns into a witch-hunting expedition. A woman, because she has a different outlook than the other members of the community, is accused of possessing evil powers. A dozen of her neighbors, prompted by old grudges, fear, and envy, set out to drive her away. Seeing them approach, the woman apparently burns down her house and later kills herself. To Lilli’s gratification, her parents do not participate in the woman’s indictment, but they behave passively. The mother does not speak out in the woman’s defense (something she regrets after the woman’s death), and the father, prompted by the fear of losing face among the non-Ukrainians, goes along in the hope of moderating the group’s behavior; on his return he washes his hands like Lady Macbeth and condemns the dead woman as a witch.

The behavior of Lilli’s parents in no way mitigates her reaction to the events she has witnessed: the fourteen-year old decides to escape this life as quickly as she can.

... Tonight she ... had been suddenly thrust into the adult world of emotions, predestined for her people by centuries of ignorance and superstition. Up to this evening she had not questioned the old beliefs, but now a great rent appeared in them and she exclaimed to herself, “Lord, what darkness is in their minds!” Brought up on this isolated homestead, Lilli had had no basis for comparing her parents’ world with the outside world, from which came only dim echoes, sometimes, in the speech of MacTavish [the teacher] or a visitor. Nevertheless she felt by intuition that another way was possible, that this thing which was happening in the darkness ... might have been prevented; that a day would come, not too long distant, when such tragedies would no longer be possible.<sup>18</sup>

For the girl, life has become divided into antipodes: “her parents’ world,” the world she knows, which represents everything Ukrainian and is symbolized by the horrific events of that

---

<sup>17</sup> Lysenko, *Yellow Boots*, p. 5.

<sup>18</sup> Ibid., p. 158.



night; and "the outside world," totally unknown, barely imagined, but representing everything the Ukrainian world is not and symbolized by a Scot. Faced with such unequal alternatives, it is no wonder that Lilli seeks to escape from the former world into the latter. When she does eventually escape, she takes with her the only part of her heritage she considers worthy of preserving—the folk songs.

While in "Garden in the Wind" and *Children of My Heart* the mothers are responsible for whatever beauty and joy those nearest them experience, in *Yellow Boots* whatever beauty and joy the child experiences is almost in spite of her parents and her background. It is small wonder, therefore, that when Lilli finally finds happiness in "the outside world," "happiness" is synonymous with being able to "pass" successfully as "English."

Lilli's voice, musicality, innate charm, and ability to conceive of a different kind of life (combined with some disinterested male help at opportune moments) take her away from the crass, ignorant world of her parents, first to a job as a maid in Winnipeg and a position in a choir, then to a triumphant singing tour of the province, and finally to ownership of an exquisite (that is, very expensive) dress shop. In the process Lilli acquires a new persona just as easily as she acquired her name (she started life as Mary); she sheds her accent and picks up good grammar along the way, acquires all the social graces (apparently by osmosis), and becomes even more exquisite than the wealthy patrons of her shop. In the end Lilli is on the verge of marrying an Anglo Protestant, thereby becoming truly Canadian.

Unlike the Canadian-born sons of Ukrainian immigrants (depicted in *A Jest of God*, *Sawbones Memorial*, *Who Has Seen the Wind*, and "The Broken Globe") who, as young adults, are faced with the problem of reconciling their origin and their background with the dominant Anglo-Celtic culture, Lilli has no problem with regard to her Ukrainian origin: except for the songs, she has effectively abandoned it. For her the problem is that of integrating into the larger, predominantly Anglo-Celtic world. By her ability to "pass," that is to acquire those characteristics deemed worthy by this world and to conform to its standards, Lilli has gained entry into it; full acceptance will come when her surname, too, is changed. The path laid out for her is assimilation.

Lilli is thus one example of how a daughter of Ukrainian immigrants deals with her ethnic background. Anna Prychoda, in Morley Callaghan's novel of the 1930s, *They Shall Inherit the Earth*, is also the daughter of Ukrainian immigrants, but, conscious as she is of her Ukrainian heritage, her background is



not a source of inner conflict. When her rich Anglo-Protestant lover teases her by calling her a "little Russian," a "little Litvak," and a "round-cheeked Pole," Anna replies: "This is my country just as much as it is yours."<sup>19</sup> Her background serves a function other than that of pivot for the development of her inner being. In this Canadian recreation of Dostoevsky's *Crime and Punishment*,<sup>20</sup> Anna's role parallels that of Sonia, the catalyst in the process of Raskolnikov's salvation. After committing murder, Raskolnikov finds himself utterly isolated and unable to communicate with anyone except the humble, morally virtuous, and compassionate Sonia, who, because she is a prostitute, cannot possibly condemn him and his actions, as he fears anyone else would. Callaghan's hero, Michael Aikenhead, is only indirectly responsible for the death of his disliked stepbrother, but his moral responsibility—he wished it and might have prevented it—torments him, and his guilt is compounded when he allows his father to be blamed for the death and to be broken as a result.

Anna, the daughter of a socialist worker in a Detroit automobile factory who had immigrated from Ukraine at the beginning of the First World War, had become "more and more like a lost girl in the city"<sup>21</sup> for whom, because she was unable to find a job, prostitution loomed in the background. As her relationship with Mike blossoms, the poverty, worry, and bitterness that had obscured her "natural brightness" give way, and Mike becomes ever more conscious that "he had never been so close to anyone who had been so full of disinterested goodness."<sup>22</sup> As his wife (albeit initially common-law) and the mother of their child, Anna finds complete fulfillment, although her inadequacies, especially her lack of education, disturb her. It is her ability to give completely of herself in the service of those she loves that sets her apart from Michael.

"She's everything I'm not," he thought. She went on from day to day, living and loving and exposing the fullness and wholeness of herself to the life around her. If to be poor in spirit meant to be without false pride, to be humble enough to forget oneself, then

---

<sup>19</sup> Morley Callaghan, *They Shall Inherit the Earth*, New Canadian Library no. 33 (Toronto, 1969), p. 147.

<sup>20</sup> It is interesting that in the numerous studies of Callaghan's work and the influences on it, no one has noted the quite obvious parallels between the two novels.

<sup>21</sup> Callaghan, *op. cit.*, p. 85.

<sup>22</sup> *Ibid.*, p. 117.

she was poor in spirit, for she gave herself to everything that touched her, she let herself be, she lost herself in the fullness of the world, and she possessed her own soul. People like her could have everything. They could inherit the earth.<sup>23</sup>

It is, in fact, Anna's being Ukrainian and consequently (in Callaghan's depiction) imbued with a generous, loving, and giving nature that sets her apart from the sterile WASP whom she finally redeems through her love. But there is a darker undertone: Sonia can become the instrument of Raskolnikov's redemption only because of the understanding she has gained from the humiliation and suffering she has endured because she is a whore. Does the parallel between Sonia and Anna extend to Anna's also having gained understanding from the humiliation and suffering she endured as a result of being Ukrainian?

The third daughter (or perhaps granddaughter) of Ukrainian immigrants is a contemporary (late 1970s) addition to the cast. Lesje Green, in Margaret Atwood's three-character novel *Life before Man*, is the product of the marriage between a Lithuanian Jew and a Ukrainian Christian. In a country in which such words as "ethnicity" and "multiculturalism" are trendy, and in a novel in which they are not only trendy but a spoof of what has become a major Canadian industry, Lesje is the product of a strictly "neutral" background. So careful have both her parents been to make Lesje "Canadian" and to maintain strict neutrality in regard to matters of origin and religion, that every year on December 25 she returns to celebrate Christmas with them, complete with turkey, cranberry sauce, and mince pie, noting "with a certain sadness" that "in the natural course of events" her father would never have observed this particular religious holiday and her mother would have observed it fourteen days later.<sup>24</sup>

But if her parents sought to create "neutral ground," "proving something or other,"<sup>25</sup> her grandmothers battled to destroy that part of Lesje's heritage that they each found offensive, to the extent that the Jewish grandmother, in "a mouse's rage," had once stamped on a decorated Easter egg given Lesje by her Ukrainian grandmother.

They'd both loved her, she supposes; and both had mourned over her as if she were in some way dead. It was her damaged gene

---

<sup>23</sup> Ibid., p. 242.

<sup>24</sup> Margaret Atwood, *Life before Man* (Toronto, 1979), pp. 113-14.

<sup>25</sup> Ibid., p. 114.

pool. Impure, impure. Each thought she should scrap half her chromosomes, repair herself, by some miracle.<sup>26</sup>

"Repair herself" she cannot; she is stuck with a duality reflected only in her unlikely name. She is unable to relate to either the Ukrainian or the non-Ukrainian part of her background. Once, in a half-hearted attempt at exploring her origins, she visited a pavilion of the Toronto ethnic Caravan Festival featuring Ukrainian dancers, Ukrainian costumes, and Ukrainian food. What Lesje saw, she could not relate to: she admired the bright costumes, the agility of the dancers, and the music, "but she was an outsider looking in. She felt as excluded as if she'd been surrounded by a crowd of her own cousins. On both sides."<sup>27</sup> Her inability to "de-neutralize" herself is more or less blamed on her grandmothers' bitter battles to keep her in their respective camps; or, rather, her inability to relate to either element in her background is blamed on the fact that neither was presented in any positive way. Lesje's uneasiness with her background is, in fact, but one facet of her general lack of self-assurance and self-definition. She is perhaps representative of that portion of the most recent generation of Canadian adults, who, though not plagued by conflicts resulting from their ethnic origins, experience an insecurity resulting at least in part from their being culturally rootless. Only her job among the dinosaur bones at the Royal Ontario Museum provides Lesje with any sense of identity: "Once there had been nothing equally important to her, but there is still nothing more important."<sup>28</sup>

The works of Canadian fiction discussed above present a multifarious picture of the Ukrainian woman in Canada. As an immigrant, she is illiterate, self-effacing, and possessed of the same "serf-mentality" as the man. In Lysenko's *Yellow Boots* she has practically no redeeming qualities. In Roy's "Garden in the Wind" and *Children of My Heart*, she is, more characteristically, the tempering element, the only propagator of joy and spiritual beauty in a harsh existence. In only one work, *Yellow Boots*, is she faced, as the daughter of immigrants, with the dilemma of choosing between her Ukrainian heritage and a dominant yet alien culture. Lysenko's depiction of the two is such that there is really no contest: for the daughter, her Ukrainian heritage is an albatross to be abandoned by assimilating as quickly as possible

---

<sup>26</sup> Ibid., p. 65.

<sup>27</sup> Ibid., p. 93.

<sup>28</sup> Ibid., p. 307.

## Journal

into the dominant culture. The daughter can also assume another guise as she does in Callaghan's novel. For her, being of Ukrainian origin is not an issue. She reverts, in fact, to the Ukrainian immigrant women of Roy: simple, wise, humble, the bringer of joy and beauty into life, and the catalyst whose presence leads to the redemption of another soul. In her latest incarnation the daughter is the victim of a contemporary malaise—the lack of self-assurance and of self-identity, the inability to relate to anyone. And there is at least the suggestion in Atwood's book that this insecurity results in part from being culturally rootless.



## GUIDE TO RESEARCH

### **Dmytro Dontsov: The Public Archives of Canada Project to Collect Archival Material on the Centennial of His Birth.**

The one-hundredth anniversary of the birth of Dmytro Dontsov is being commemorated in 1983. To assist researchers interested in Dontsov's career and writings, the Public Archives of Canada, as part of the Ukrainian Archives Program, has collected and is preserving archival material relating to his career both in Europe and in Canada.

Dmytro Dontsov was born on 28 August 1883 in Melitopil, Tavriia gubernia, and studied at the universities of Saint Petersburg and Lviv. Active in Ukrainian political and revolutionary organizations, he was one of the founding members of the Union for the Liberation of Ukraine in 1914. He was later head of the official news agency of the Ukrainian Hetman government. During the 1920s and 1930s Dontsov edited several Ukrainian journals in Lviv. His political writings inspired a generation of Ukrainian youth and formed the ideological basis of the Ukrainian nationalist movement of that period.

After the Second World War Dontsov emigrated to North America, and from 1948 to 1953 he lectured on Ukrainian literature at the Université de Montréal. During his years of retirement in the Province of Quebec, he continued to write articles and books promoting Ukrainian nationalism and anti-communism and on religious, literary, and philosophical themes. Dontsov died in Montreal on 30 March 1973 and is buried in the Ukrainian Orthodox Cemetery in South Bound Brook, New Jersey.

At the Public Archives, the Dmytro Dontsov Collection (MG 31 D 130) contains Dontsov's personal papers, autobiography, biographical notes, draft articles, and manuscripts, as well as periodicals and a copy of many of his publications. Access to parts of this collection is restricted. Some information on Dontsov's life can be found in other Ukrainian archival collections at the Public Archives.

The Ukrainian Archives Program welcomes donations of archival material, including publications and correspondence, concerning Dontsov's life and career. This material will be added to the collection. Those who are interested in entrusting to the Public Archives material concerning

## Journal

Dmytro Dontsov or any aspect of the Ukrainian Canadian heritage are encouraged to write to:

Ukrainian Archives Program  
National Ethnic Archives  
395 Wellington Street  
Public Archives of Canada  
Ottawa, Canada  
K1A 0N3  
Telephone (613) 996-7453

### DMYTRO DONTSOV COLLECTION (MG 31 D 130)

- Vol. 1 A. Personal documents, autobiography, biographical notes, and financial affairs
1. Personal documentation concerning education, immigration, and other matters
  2. Biographical information
  3. Personal and financial records
- Vols. 2-4 B. Notebooks and lecture notes
- Vols. 4-5 C. Draft articles and manuscripts
- Vols. 6-7 D. Newspaper clippings
- Vols. 8-10 E. Newspapers
- Vols. 11-13 F. Correspondence
- Vols. 14-17 G. Periodicals and bulletins
- Vols. 18-20 H. Publications

#### ERRATUM

In our fall 1982 issue, line 9 in para. 2, p. 110, should read:  
“...correct *ě* with *i*...”

## REVIEWS

OMELJAN PRITSACK, *THE ORIGIN OF RUS'*, volume 1: *OLD SCANDINAVIAN SOURCES OTHER THAN THE SAGAS*. Cambridge, Mass.: Harvard Ukrainian Research Institute, 1981. xxx, 926 pp. Distributed by Harvard University Press.

Це перший том із запланованої 6-томової праці Проф. Прицака під заголовком *The Origin of Rus'*. Академічні дискусії над згаданою тематикою мають уже свою довгу історію та до сьогодні не затратили своєї як полемічної гостроти, так і актуальності в аспекті імперської політики як передреволюційної, так і післяреволюційної Росії. Бо представники московської в етнічному, а російської в імперському, розумінні історіографії як перед революцією, так і тепер висувають свої імперські претенсії до періоду Київської Русі, яка *nota bene* була на етнографічній території України та виникла в економічно-соціо-культурних та етно-політичних умовах русько-українських племен, розположених довкола середнього Подніпров'я. І в кінці складна проблема генези Київської Русі була дотепер під домінуючим знаком полеміки між норманістами та антинорманістами. Як виходить з опублікованого першого тому, а також з приватних розмов Ом. Прицака з колегами, а в тому й зі мною, шановний автор плянує зайнятися перш за все джерельно-документальними даними, а відтак після їхньої аналізи й інтерпретації поробити відповідні висновки. Тому перший, а згодом дальші томи праці Прицака належить трактувати як джерельно-документальний матеріал для остаточних висновків.

Належить висловити признання авторові, який у першому томі зайнявся ґрунтовною аналізою скандинавських джерел, як посередньо доказового матеріалу для своїх пізніших висновків. Які ті висновки не були б, сама аналіза скандинавських джерел є вартісна для науки. Отже перший том є характерний своїм джерельно-методологічним підходом до згаданої проблематики, а мериторичне завершення з висновками й аргументаційним арсеналом прийдуть згодом. Внаслідок цього наша рецензія мусить обмежитися покищо до інформативного характеру з евентуальним наголошенням важніших для теми аспектів, а в тому й деяких даних, що відносяться до ранньої історії Русі-України.

В ранньоісторичній добі перетинали українську територію зі Заходу на Схід і з Півдня на Північ важливі торговельні шляхи, внаслідок чого вона являла собою специфічний терен схрещування не лише економічних, але й культурних впливів. В даному випадку нас особливо цікавить давній торговельний шлях з Півночі на Південь (давня традиція, на якій

виросло поняття “путь із варяг у греки”, який лучив Причорномор'я з Прибалтикою, а далі з скандинавською полозою при допомозі водяної сітки Висла-Буг-Припять-Дніпро. Як вислід антропогеографічних умов, області Подніпров'я, а також і Подністров'я були відкритим тереном, що мало свої геополітично-економічно-культурні наслідки. Зв'язки з іншими країнами не могли залишатися без відомостей про українську територію, що їх призбирували мандрівні купці-чужинці, які приходили на терени Подніпров'я. Згадані вістки могли більше чи менше відбитися далеким гомоном у найстарших мітах і взагалі літературній традиції північних країв зі Скандинавією включно.

До речі буде пригадати, що згідно з реляціями представників старшої грецької історіографії, а в тому й логографії, (що найшло свій відгомін і в Геродота) терени від північного Причорномор'я, отже територія України, аж по Балтику й навіть Скандинавію, належали, згідно з даними архаїчної грецької географії (мітичної географії), до мітологізованого східно-європейського територіального масиву, який входив до циклу гіперборейських мітів. Мікроаналіза мітографічного матеріалу виказує, що його тематичною підставою були нераз економічні впливи. В даному випадку до речі буде пригадати, що мешканці території України постачали сусіднім краям свої сільськогосподарські продукти, а одним з головних продуктів Прибалтики, які мандрували шляхом вимінної торгівлі від давніх часів, бо вже передгомерової доби, на південь водною магістралею Висла-Бог-Припять-Дніпро в напрямі північнорноморських берегів, був бурштин. Отже далекі відгомони згаданих торговельно-культурних зв'язків між територією України й, з другої сторони, територіями Прибалтики та Скандинавії могли деякою мірою лягти в основу найстарших скандинавських джерел з їхніми географічно-мітографічними відомостями про південносхідну Європу, а в тому й про територію України. В тому випадку міт, поезія, епіка й зеренця історичної правди з найстарших хронік і аналіз творять, разом узявши, конгломерат джерельних даних про згадані зв'язки міжтериторіально-торговельно-культурного характеру.

Подаючи в передмові основні принципи методології дослідів для зв'язки згаданої теми, автор заявляє з одної сторони, що старався зібрати всі джерельні матеріали в тотальному масштабі в протилежності до подання лише хрестоматії вибраних джерел, а з другої сторони відкидає такі “німі” (?!) дисципліни, як археологія, що колідує з методологічним принципом узгляднювання усіх можливих джерельних даних. Подаючи коротко історію довгої академічної дискусії між норманістами та антинорманістами, автор згадує про власну теорію та висуває при цьому концепцію, що історія починається щойно від доби виникнення писаних джерел. Хібаж археологія-праісторія й соціологія не входять в орбіту історичних дисциплін? Ом. Пріцак повторює на загал усе те, що подав в опублікованому своєму інавгураційному викладі (**The Origin of Rus': An Inaugural Lecture**, Кембрідж, 1976). З черги автор заторкає питання номад-



них і осілих імперій та організованих на велику скалю торговельних компаній міжконтинентального засягу, включно з басейном Балтицького моря. З часом оживлення торговельного шляху „путь із варяг у греки” ріка Дніпро починає займати домінантне значення, а Київ після звільнення від хозарської залежності став у другій половині X століття видатним сателітом нової економічної столиці тодішнього світу — Константинополя. За Ярослава київський центр осягнув на базі християнської цивілізації зміцнення південносхідньослов'янського, тобто руського, елементу та територіального поширення імперіальне становище. Це є вступ до обговорення скандинавських джерел. Як уже сказано, ми забрали становище до згаданого вступу (що є повторенням інавгураційного викладу автора) на сторінках “Українського історика” (1977) та “Nationalities Papers” (т. 8, № 2, 1980) й не вважаємо потрібним більше повторюватися.

Відтак автор присвячує увагу питанню розвитку староскандинавської літератури (Eddaic and skaldic poetry, runic inscriptions) на тлі ранньосередньовічних культурних відносин Заходу й Сходу та в соціоструктуральному, ідеологічному й мовному пов'язанні з мітологією й епікою германських народів. Політичні відносини євразійських територій при тодішньому розквіті Боспорського царства та впливах пізнього гелленізму сплitalися з політично-культурним світом степових імперій (гуни, авари, болгари, хозари) при конфронтації культурно-релігійних течій, таких як християнство, юдаїзм, світ старотурецької мітології, та германські етно-фолкльорні впливи. Ті складні фактори схрещування течій і впливів породжували феномени синкретизмів з численними аналогіями й варіантами при дуже складному й своєрідному процесі інтернаціоналізації, чи радше інтерцивілізації, євразійських відносин, на тлі яких ставали більш можливими не лише виміна культурних вартостей, але й організація міжконтинентальних відносин на велику скалю.

Автор переводить аналіз різних типів обширного джерельного матеріалу від міту й поезії до епіки, а відтак історичних даних на базі історично-лінгвістично-мітографічно-фолкльорних дослідів, концентруючися на тих даних, які так чи інакше відносяться до проблематики генези й початкових етапів розвитку Руси. З черги автор присвячує увагу варяжському питанню (варяги на батьківщині й поза нею), а далі юридичній літературі як історичному джерелу. Відтак (частина V) йде мова про староісландську географічну літературу, далі (частина VI) про староскандинавські хроніки й анали, та вкінці подано вступні висновки, де автор реасумує коротко свої основні погляди й досягнення при дослідіх і інтерпретації староскандинавських джерел. Згідно з висловленим переконанням автора, зібрання ним пов'язаних з даною тематикою джерел, що до цього часу не було зроблене, стане базою для створення “нової історичної візії” про початок і походження Руси. Самий текст праці автора кінчиться на 584 сторінці, а далі слідує додатки у формі текстів, відтак бібліографії та вкінці індекси (індекс інскрипцій та старанно виконаний загальний індекс).

Треба з признанням відмітити, що Ом. Прицак застосував у загальному всі можливі шляхи модерної методології науково-дослідної праці, головню мікроаналізу й порівняльний метод інтерпретації текстів і мітографічних елементів при використуванні новіших досягнень лінгвістики, соціології, етнографії та фолкльору.

В останніх реченнях своїх висновків автор признається, що не присвятив у своїй праці навіть скромного місця питанню про східних слов'ян, "контроверсії" проблеми антів, чи розвиткові економії й суспільства слов'ян, бо, мовляв, науковий дослідник, який працює в останній чверті ХХ століття має право, а навіть обов'язок звільнитися від висновків і проблем сформульованих його попередниками з перед двох чи навіть одного століття. Як каже дальше автор, наступив уже час залишити інтуїтивні, суб'єктивні й телеологічні (?) упередження історизму в минулому.

Автор має у великій мірі рацію, але такого становища аж ніяк не можна генералізувати, бо деякі наукові тези наших попередників так і залишилися досьогодні незмінними, або майже незмінними навіть у світлі найновіших досягнень, у даному випадку на полі історичних наук. До кожної проблеми належить підходити індивідуальним способом, а не генералізувати, бо це суперечить науковому об'єктивізму, принципів багатоперспективного прослідження тої чи іншої проблеми та користання з досвіду попередників. Нігілістичний підхід до пророблених наукових студій наших попередників означає ніщо інше, лише неповажні намагання починати історичну науку від себе. Очевидно, в парі з прогресом на полі історичних дослідів наступають такі чи інакші зміни, але ми приймаємо *mutatis mutandis* набутий науковий досвід і досягнення методологічного й мериторичного характеру наших попередників так, як наші наслідники прийматимуть з певними доповненнями й уточненнями залишену їм нашу наукову спадщину. На тому базуються принципи продовжжування наукових студій взагалі. До того всього слов'яни являються реальним компонентом історичного процесу в східній і середній Європі від ранньоісторичних часів дотепер і ігнорування слов'янської проблематики взагалі, а в тому й південносхідного слов'янства на території України, з якого виникла русько-українська національна спільнота, колідує з елементарними принципами об'єктивно-наукових дослідів.

Як не як, а доводиться во ім'я правди запримітити, що автор у своїй праці немов дилектується германською проблематикою коштом слов'янської. І це є одна з основних ціх рецензованої нами публікації. Боїмося, що такий шлях наукових дослідів може довести не так до згідної з науковою правдою, пропонованої автором "нової історичної візії", як радше до історичної делюзії в наслідок наукового суб'єктивізму, накиненої українській історичній науці. Хочемо надіятися, що автор не піде тим шляхом у дальших томах своєї праці. Якщо йде про антів (згідно з автором — "антську контрверсію!"), то Прицак повинен ввійти в історію української науки між іншим як непоправний "антофоб". Цікаво, що автор,

який вважає себе послідовником історичної школи документалізму на терені українознавчих студій при Гарварді, називає “антською контрверсією” проблематику з ранньої історії Руси-України, базовану на джерельних даних головно візантійських письменників, а не на мітографічному матеріалі, що його так обильно й з такою увагою використовує той же самий автор (староскандинавські міти). Чи це не є саме контрверсія у методологічному розумінні науково-дослідної праці: відкидати базовану на історичних джерелах проблематику, а приймати тези, базовані на мітографічному матеріалі? Прицак з питомою йому пильністю зібрав матеріали староскандинавських джерел і піддав їх під мікроскоп науково-дослідної аналізи, але чи всі його твердження в аспекті інтерпретації аналізованих джерел є правдиві, про це можуть сказати фахові скандинавологи, які займуть таке чи інше становище до його тез.

Крім вищесказаного маємо ще деякі завваги головно мериторичного характеру. І так, як ми вже згадали, автор називає антів “загадковими, неісторичними” (стор. хvii) мимо того, що існують історичні (писані!) джерела з реальними даними про них. Якжеж тоді назвати тези атора, оперті на деяких старих і мутних мітах Скандинавії, коли згадувані представниками візантійської історіографії етно-політичні явища, події й факти є “неісторичними”? Де тут послідовність і логіка на полі наукових студій? Прицак каже, що неможливим було слабо зорганізованим поганським (!?) і неграмотним хліборобським спільнотам східньої Європи створити політично-державну організацію в VIII-X столітті. Сумніваємося, чи такий погляд видержує об’єктивно-наукову критику в аспекті фактологічного матеріалу античної історії й ранньої історії євразійського територіального масиву включно з так званими номадно-степовими імперіями. Хіба “погани” не організували на більшу скалю політично-державні організми, а навіть імперії, а античному світі? А позатим неодні “неграмотні хліборобські спільноти” мали свої племінно-етно-політичні верхівки, чи провідні верстви, а навіть непересічні, ідивідуально сильні одиниці, які виказали свою здібність на полі політично-державної організації. Чи південносхідні слов’янські (проторусько-українські) племена з давньою традицією автохтонно-хліборобської культури з доби пізнього неоліту (Трипілля) та племінно-політичних організацій і союзів доби Геродотової Скитії та антської доби мали б бути гіршими від них? Навіть номади здобувалися на викресання на широких степових просторах історичного динамізму та будували нехай і коротко існуючі степові імперії.

Автор ігнорує джерельні дані “німої” археології, обстоюючи погляд, що історичні досліді повинні базуватися на писаних джерелах (стор. хvii—хviii). Чи Прицак вважає, що багатий іноді інвентар розкопаних могил і поселень включно з епіграфічним матеріалом є гіршим джерелом від дуже мутних нераз даних мітографічних матеріалів? Автор, як видається, іде по лінії тенденійних реляцій Йордана, який дав джерельні підстави до створення деякими, головно німецькими дослідниками роздмуханого міту

про могутню імперію героїчної постаті Германаріха (стор. 60, 109). Заходить суттєве питання: як це так, що “могутня імперія” Германаріха зразу розпалася під першим ударом гунів? Чи шановний автор мігби це вяснити об’єктивно-переконуючими аргументами? В рецензованій нами публікації є в ужитті “Скитія” навіть тоді, коли це відноситься до часів початку Середньовіччя. Правда, Йордан вживає згаданий географічний термін на означення південносхідної Європи, але ми знаємо, що цей термін був згодом замінений політичним, а відтак географічним терміном “Сарматія”.

Хочемо дружньо пригадати шановному авторові, що кіммерійці (грецьке — кіммеріой, асирійське — гіміррай, біблійне — гомер) є згадувані в античній історіографії та асирійських написах. Вони залишили по собі деякі сліди в географічній ономастиці та в виявленій археологічної лопатою матеріальній культурі. Тому радше невказаним є називати їх загальною в сфері ранньоісторичної містерії (“enigmatic people” стор. 14, 57). Автор, як це виходить з контексту, схиляється до погляду приписування черняхівської культури готам („which”, — тобто черняхівську культуру — Ол. Д. — “unbiased scholars have attributed to the Goths. . .”, стор. 210). Правда, в науці стрічаємо також гіпотетичний погляд, що пам’ятки черняхівської культури могли належати не лише південносхіднослов’янським, але також і неслов’янським племенам, отже можливо й східнім готам. Але як тоді пояснити таке явище, що на теренах над Вислою (Прибалтика), звідки примандрували готи, й по дорозі їхньої мандрівки в напрямі причорноморського півдня не находимо ніяких виразніших слідів пам’яток черняхівської культури? В українській науці пов’язують звичайно черняхівську культуру з антами. Ом. Прицак є схильний вважати антів готами (?) і в дальшій консеквенції, *volens volens*, мусить схилитися до погляду про готське походження черняхівської культури.

Як каже народна пословиця: одне лихо потягає за собою друге. На підставі писаних джерел (що їх одинокі респектує автор!), тобто візантійських письменників, є об’єктивні дані відхилити готську гіпотезу про антів, які були слов’янами з правдоподібною домішкою іранських елементів. А погляд про готське походження черняхівської культури не переступає границь гіпотези. Приписування катакомбної культури кіммерійцям (стор. 57) не зовсім покривається з археологічними даними. Катакомбну культуру кладуть звичайно на час першої половини й середини II тисячоліття до нашої ери, а кіммерійці по всяким правдоподібностям не появилися скорше на території України, як десь під кінець II тисячоліття, або таки на порозі між II і I тисячоліттям до нашої ери. Зате є більш можливим пов’язувати безпосередньо, чи посередньо, кобанську культуру з кіммерійцями, бо хронологічне визначення кобанської культури (культури Передкавказзя) відповідає більше кіммерійській добі в південносхідній Європі, чим час катакомбної культури. Обі ці культури (кіммерійська й кобанська) належать до доби переходу від бронзи до заліза з тим, що кіммерій-



ська культура є більше пов'язана з бронзовою добою, а кобанська зі залізною. Давати знаки рівняння між терміном “царські скити” й з другої сторони “царська орда” (стор. 14) мабуть не зовсім влучне, бо при першому випадку маємо до діла з виразно окресленими етно-плеємінним поняттям, а в другому радше зі загальним, соціологічним поняттям. Такі “царські орди” (тобто плеємінне, чи етно-політичне ядро великого людського масиву на евразійських степах) були і в інших номадних з'єднаннях. Вони держали в послузі інші, менші номадні з'єднання та гнали їх вперед на підбій Європи.

Ом. Прицак не є без рації, коли каже, що історик повинен во ім'я наукового об'єктивізму й історичної правди звільнитися з оков емоційно “патріотичних” висновків та парохіальних обов'язків типу “*od maiorem nationis gloriam*” (стор. хvi). В тому дусі, чи згідно з вищеподаним принципом, належить розглядати питання, чи етно-політичне ядро Київської Руси — поляни — платили хозарам дань. Автор вважає, що платили (стор. 162). Є голоси в науці, головно східноєвропейські, які заперечують такий погляд. Знаємо, що хозарам підлягали вятичі, сіверяни й радимичі. Чи полянська земля й Київ входили в склад держави хозар, чи лише в орбіту економічно-політичних впливів, точно не знаємо. Літописну вістку про плачення данини “від диму” можна різно інтерпретувати. Зрештою та данина не виглядала так, як у інших плеємін, бо поляни мали давати данину не шкірами, лише по мечеві “від диму”. Позатим літописець не згадує про хозарського намісника в Києві, де мусіли рядити льокальні чинники. Отже якщо й була яка залежність від хозар, то радше номінальна, яка полягала головно на торговельній співпраці. Можливо, що дане питання треба залишити відкритим у наслідок браку достаточних джерел. В кожному разі не треба перебільшувати занадто великодержавно-політичного значення хозарського каганату, де торговельні впливи перевищували найправдоподібніше політично-експансивний розмах.

Вправді популярно говоритьс'я Йосиф Флявій (як це подає автор, стор. 71, 527), але правильно повинно бути Флявій Йосиф, бо він після двох років неволі одержав свободу з ласки цісаря Веспасіяна, отже був визволенець (*libertus*) та носив *nomen gentile* (*Flavius*) патрона, при чому *nomen gentile* було на початку, а щойно відтак наступало його давнє ім'я, отже *Flavius Josephus*.

Автор признається з роззброючою ширістю під кінець своїх висновків (стор. 584), що дехто з читачів буде напевно розчарований, бо він, тобто автор, у своїй книзі майже на 1000 сторінок про початки Руси не присвятив навіть одного розділу проблемі східних слов'ян. Бо згідно з поглядом автора історик нашої доби мусить звільнитися від давніх поглядів. Виглядає так на підставі слів Прицака, якби досліди над давнім слов'янством вели на манівці наукового регресу. Заходить акутне питання, чи, ігноруючи “слов'янофільські тенденції” у своїй публікації, автор з одної екстремі не переходить у другу — тобто тотальний підхід до цілої широкої проблематики походження Руси з виключних позицій германського (чи германо-

фільського?) становища, мовляв, анти — готи, черняхівська культура — готська, походження Руси — варяго-германське. Сміємо вважати, що аргументація такого курсу в модерній українській історіографії є далека до наукового об'єктивізму й історичної правди. Якщо так дійсно було, що автор перейшов від одної, "слов'янофільської" екстремі до другої, "германофільської", то такий революційний перехід нагадував би давню античну пословицю: *Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim*.

Бажаючи Проф. Прицакові щасливо закінчити його заплановану шеститомову працю, хочемо надіятися, що він залишиться вірний науковому об'єктивізму та історичній правді.

Олександр Домбровський

Українське Історичне Товариство

LINDA GORDON, *COSSACK REBELLIONS: SOCIAL TURMOIL IN THE SIXTEENTH-CENTURY UKRAINE*. Albany: State University of New York Press, 1983. xvi, 289 pp.

This book is a competent summary of the existing knowledge on early Cossack rebellions. It is to be warmly welcomed as a valuable addition to the growing number of good English-language monographs on Ukrainian history intended for use by the general reader and the undergraduate. It contains a commendable selection of well-reproduced illustrations, as well as some interesting miscellanea. (For example, we learn that Bishop Wereszczynski [Vereshchynsky] at times ordered his musicians to play the *Cantabo Domino in Vita Mea* in order to identify himself to the Cossacks [p. 138].) Gordon also provides a number of insights on questions concerning the Cossacks' organization and evolution. She discusses them as examples of "social banditry" and treats their activities in the late sixteenth century as a phase in their evolution into leaders of political rebellion in the middle of the following century, concluding that

The cossacks had no articulate political nor national goals, and even their religious identity was a response to a movement outside their organization, an identity attributed to them by the non-Cossack Orthodox. They did not consider themselves leaders of "Ukrainians," nor did they display any consistent sense of responsibility to any social group.... the cossacks' greatest leadership achievements came when they were taught by others what was needed, and put into positions of leadership almost involuntarily. (p. 209)

Perceptive is the observation on p. 75 that the Cossacks' radicalism grew as their ranks swelled with displaced and discontented "nouveaux

arrivés." One only regrets the author did not take this line of analysis further by comparing this phenomenon in Cossack Ukraine with analogous developments in, say, England—the Peasants' Revolt, the Pilgrimage of Grace, or Cade's rebellion. Praiseworthy is Gordon's refusal to reiterate well-worn clichés about the grain trade, serfdom, and oppression as causes of Ukrainian rebellions. Instead, she describes the socioeconomic framework of the events under study in terms of the "general crisis theory" and concludes that the consequences of the expansion of Poland's foreign grain trade affected the central Ukrainian lands only marginally, if at all. Her argument might have been strengthened, however, had she explained, on the one hand, how the river-transportation network in the Polish Commonwealth limited the incursions of the world market into Ukraine, and, on the other hand, which factors allowed it to develop as it did.

It is regrettable that Gordon was unaware of an excellent and pioneering article by Iaroshevych published in 1927 in *Zapysky Sotsialno-ekonomichnoho viddilu VUAN*. Iaroshevych wrote on the leaseholding system and pointed out how the leaseholder, as the human agent representing the spearhead of international market forces, played an important role in linking Ukraine to the world market and simultaneously destroying the traditional Ukrainian feudal order. Of course, when a leaseholder retired, he took up the lifestyle and values of the agrarian aristocracy. But as a leaseholder his sole interest was profit, and by raising rents, extending the area of land exploitation, introducing new commercial techniques, and generally raising the level of production, he tore apart the fabric of society and frequently incurred the wrath of the local population. It would also have been useful to know how far south the *voloka* reform of 1557 had been implemented.

*Cossack Rebellions*, however, contains a number of shortcomings that seriously detract from its worth as a book for historians. The first of these is a failure to discuss the broader political context of the Kosinsky revolt. More to the point, the author does not consider the relationship of this revolt to the Habsburg-Polish rivalry.

In 1588 King Sigismund III ratified the third Lithuanian Statute, which obliged the king to work for the restitution of the Ukrainian provinces, annexed by Poland in 1569, to the Grand Duchy of Lithuania. Supported among others by the Ostrozhskys, Sigismund was also involved in secret deliberations with the Habsburgs concerning his abdication in favor of the Archduke Maximilian. Whether this prince would have "returned" Volynia, Bratslav, and Kiev provinces to Lithuania is unknown. But the fact that in 1575 the Lithuanian senate had signed an agreement to this effect with Ernest, one of the Austrian candidates during the elections of that year, suggests that in 1588-92 such a move may have been intended by the Habsburg supporters in the *Rzeczpospolita*.

These crucial points are not mentioned in the outline given on Polish-Austrian relations, and it is consequently perhaps inevitable that Gordon overlooked the question whether the land grant made to Kosinsky in 1590, giving him property on territories owned by the Ostrozskys, was a deliberate act of provocation. Suspicions are heightened further when one realizes that the official in charge of such grants was the chancellor, who at the time in question was Jan Zamoyski, leader of the anti-Habsburg faction. Was it his intention to isolate, weaken, and neutralize the king's party by embroiling one of its major supporting families in a Cossack-peasant war? As it was Gordon's intention to situate Ukraine and the Cossacks within "trans-European developments" (p. 7), she must be criticized for ignoring these problems. Indeed, it seems quite possible they did not even occur to her, for in her list of magnates who refused to aid Ostrozsky in putting down the rebellion (p. 131), she mentions what they owned but not whether they were supporters of Zamoyski or the king. By glossing over one of the major issues in late sixteenth-century European history, Gordon finishes by discussing the Kosinsky rebellion in a political vacuum. Somewhat better is her treatment of the international context of the Nalyvaiko revolt. But given the greater amount of information available, one would have expected more detail about the Cossacks' role as pawns in the great-power game during the years 1594-96.

Gordon also makes a number of unacceptable generalizations, which seem to stem from a desire to read the present into the past. On p. 129, for example, we read: "The alienation of the Ukrainians from the Cracow government reflected ethnic as well as personal interests." Noting in passing her error in referring to Cracow as the capital of Poland in the 1590s, it is important here to remark that the idea of a "government" from which Ukrainians were "alienated" is totally meaningless. Who or what was the government in the *Rzeczpospolita* during the years in question? Chancellor Zamoyski and the anti-Habsburgs, or King Sigismund and his pro-Austrian party? Were Kostiantyn Ostrozsky, who was Orthodox, and his son, who was Catholic\*—not Uniate as mistakenly written on p. 52—"alienated" from the Polish "government" as supporters of the king? Clearly, a close consideration of such questions indicates that Ukrainian-Polish relations in the late sixteenth and early seventeenth centuries cannot be neatly encapsulated by facile generalizations.

Another example of reading twentieth-century political beliefs into the past and thus distorting it is provided by Gordon's assertion that the

---

\* Ostrozsky sent his elder son, Janusz (Ivan), to the Viennese court to complete his education. There the Jesuits succeeded in converting Ivan to Catholicism. When he returned home his enraged father threw him into the dungeon, where he sat for a number of weeks until he was released thanks to his mother.



estate rights claimed by the Cossacks were "inconsistent" with themselves and "incompatible with a centralized state and a society based on aristocratic power" (p. 105). Doubting the degree to which the *Rzeczpospolita* can be considered a centralized state, I would also add that in Europe during the period in question, aristocratic power was premised on a hierarchical, decentralized estate order consisting of a web of territorial and social units, each with its own legally defined obligations and privileges. The aristocracy were, of course, the most privileged, but all other social groups, no matter how humble, also had their rights. Within this context, the problem of the Cossacks did not center on the nature of their claims, but on the absence of strictly defined boundaries between them and the rest of the population. The Cossacks saw themselves as warriors and demanded the rights incumbent with this status. This was not radical or "revolutionary." The gentry, however, seeing these fighters as base brigands or, at best, as mercenaries, dismissed their claims as incompatible with their status as commoners. Politically and ideologically, therefore, the conflict between the Ukrainian Cossacks and the Polish gentry was not one of opposing principles but, rather, of opposing interpretations of the same principles. Subsequently, there was nothing necessarily incompatible between the Cossacks' claims and the order they lived in. Once this is understood, Cossack-gentry relations fall into their proper perspective as run-of-the-mill politics with a violent streak quite common in medieval and early-modern Europe.

This being said, one questions the statement on p. 212 concerning the Cossacks' "limitations in political vision." Why should the fact that sixteenth-century Ukrainian Cossacks had a conservative, corporate-estate, and not a "modern individualist," view of society lead one to characterize their politics as limited? They were as sophisticated in demanding what they felt to be their legitimate estate rights as they possibly could be, and this fact should not be a conclusion of a study, but a starting point. From this point of view, condemning the Cossacks for not identifying their estate interests with the rest of society is not only ahistorical but rather meaningless, for before any group can attempt to claim that its interests are coterminous with those of the nation or the state, it must be either an intellectual, a social, or a political elite with the capability of enforcing its collective will. In the late sixteenth century the Cossacks did not yet constitute such an elite, and they should not therefore, in the opinion of this reviewer, be judged according to such standards.

The second major shortcoming of this book is the author's rationalizations in her "Note on Transliteration." Here the reader is told that the bias to Russification of "Cyrillic" terminology should not be construed as reflecting any partisan sympathy for Russia or Russification. If this is so, then why should a bias to the Ukrainianization of Ukrainian terms necessarily reflect a partisan sympathy for the Ukrainian case?

Why should the Russification of Ukrainian names be identified, as the author writes, with readability, recognizability, clarity, and scholarship? Does this not imply that transliteration from the Ukrainian is coterminous with unreadability, unrecognizability, obtuseness, and hack writing? Gordon's reasoning becomes even more incomprehensible when, on p. xii, she informs the reader she was attracted to her subject by "the love of freedom... that moved the cossacks." I fail to understand how persons who can express sympathy for Ukrainians on the basis of their alleged love of freedom can then turn around and transliterate from the Russian rather than from the language of the people they are writing about. Finally, although the author does apologize for errors, it would be impossible not to single out for criticism unpardonable spellings done neither in Polish nor according to the author's own criteria. Thus we find "Szarogrod" instead of Sharogrod, "Rzecz Pospolita" instead of *Rzeczpospolita*, "Janush" instead of Yanush or Janusz, and "Zamojski" instead of Zamoyski.

Turning now to some of the minor flaws in the book, we note on pp. 23-24 a short outline of the theoretical basis of rival claims to Ukrainian territory. The reader is told that the Russian claim rested on dynastic arguments, and the Tatar claim on the idea that the khans were the successors of the Golden Horde. The nature of the Polish and Lithuanian claims, however, is not specified. On p. 208 Gordon claims fugitives in the Kharkiv area established "an internal base for Ukrainian annexation by Muscovy." This sentence should have been elaborated, for it is not at all clear what is meant. Culturally and ethnically Ukrainian, this territory was never part of the *Rzeczpospolita* nor the Hetmanate. From the 1630s until 1718 it was an autonomous area administered from Moscow; after 1718 jurisdiction over the Cossack regiments in these lands was divided between the military governors of Kiev and Voronezh.

In her chapter on historiography, Gordon rather confuses the relationship between early nineteenth-century Ukrainian and Russian writing. On p. 250 she notes that Karamzin founded the imperial scheme of Russian history and that its basic tenets included the idea of the national unity of the eastern Slavs and a theory of population transfer from the Kievan lands to the Vladimir-Moscow region. This is imprecise. In light of the fact that Muscovite-Russian chroniclers had incorporated the Kievan Rus' past into their own national history well before Karamzin, it would have been more correct for Gordon to have referred to the modern imperial scheme of Russian history when writing about nineteenth-century historiography. Second, Gordon fails to explain that the theory of population transfer was not formulated until 1856, by Pogodin. She thereby leaves the impression that Karamzin had built his conception on this idea and that Bantysh-Kamensky later challenged it. Gordon also seems to have overlooked the fact that in the early nineteenth century the notion

of the "national unity of the eastern Slavs" played a very minor role, if one at all, in Russian historiography, because the idea of the nation was still subsumed by the statist principle. For these reasons the statement "Bantysh-Kamensky applied to the Ukraine the imperial schema of Russian history as it had been set out first by . . . Karamzin" is an extreme oversimplification. Bantysh-Kamensky was a monarchist and a conservative who thought the "Little Russian" past should be preserved, albeit in an imperial Russian context. He was not a Russian nationalist who suddenly decided to recognize the existence of the Ukrainians because "empirical judgements" had demonstrated that his preconceptions about "unity" were false.

Gordon is rather careless in identifying all Ukrainian historians living outside Ukraine as émigrés, exiles, and supporters of the "captive-nations ideology" (p. 261). Some, naturally, fit this description. Others, myself included, do not. Neither are all Ukrainian historians living outside Ukraine necessarily anti-Russian, nor for that matter anti-Soviet. With respect to this latter term, it is important to remember that in its original, unbastardized meaning, "soviet," the Russian word for council (the Ukrainian word being *rada*), referred to a council of workers, peasants, and soldiers. Before it was usurped and destroyed by the Bolsheviks, the soviet was an organ of direct participatory democracy. And is this not what the Cossacks were originally all about?

Stepan Velychenko  
Toronto

*APOLLONOVA LIUTNIA: KYIVSKI POETY XVII-XVIII ST.* Comp. and annot. Vitalii Masliuk, Valerii Shevchuk, and Vasyl Iaremenko; ed. Volodymyr Krekoten, with an intro. by Vasyl Iaremenko. Kiev: Molod, 1982. 318 pp.

The recent celebration of Kiev's 1500th anniversary, whatever its justifications, has resulted in the publication of a plethora of books associated with the capital of Ukraine. The coinciding 350th anniversary of the city's first and most prestigious academic institution has, unfortunately, passed largely unnoticed in this festive atmosphere. *Apollonova liutnia* is a celebration of both events, the one explicitly, the other implicitly. The poets represented in this wide-ranging anthology of Kievan verse from the beginning of the seventeenth to the end of the eighteenth century were all, in one way or another, associated with the Kiev Mohyla Academy. Such a collection has been long and eagerly awaited by everyone interested in Ukrainian literature, particularly in a period of its history that, because of language difficulty and inaccessibility of texts, has been to most

readers a terra incognita. The editors of *Apollonova liutnia* perform their tasks as both explorers and guides more than admirably.

In an introduction free of the qualifiers one often encounters in Soviet discussions of 17th- and 18th-century Ukrainian literature, Vasyl Iaremenko not only considers the intrinsic qualities of the poetry of the period, but, more importantly, stresses its abundance and variety. In fact, his introduction extends far beyond the walls of Kiev in order to convey the richness of 17th- and 18th-century Ukrainian literary culture, a richness recently illustrated by Iakym Zapasko and Iaroslav Isaievych in the first volume of *Pam'iatky knyzhnoho mystetstva: Katalog starodrukiv vydanykh na Ukraini*. Iaremenko's brief overview of the literature of the period makes note of the many Ukrainian poets writing in various centers outside of the Kievan milieu both before and during the existence of the Kievan school, which, in the course of the 17th century, became the center of Ukraine's poetic activity. Noting that "a specific feature of old Ukrainian literature is its multilingualism" (p. 11), Iaremenko recognizes its participation in the Polish and Russian literary processes, as well as in the cosmopolitanism of the Latin and Greek cultural spheres. The anthology contains, besides poems and excerpts from longer poetic works written in 17th- and 18th-century Ukrainian (*knyzhna ukrainska mova*), translations of numerous texts by Kievan authors that originally appeared in Latin (Iaroshevytsky's *Cedrus Apollinis pharetrati Rossiaco Orptheo*, Narolsky's *Insigne honorem in gentilico Krokowsiano*, Koniuskevych's *Regia regis animorum Apollinis*), Polish (Ievlevych's *Labirynt, abo droga zawiklana*, Kalnofoisky's *Ieraturgima, lubo Cuda*, Ornovsky's *Drogich kamieni speza*), Church Slavonic (Maksymovych's *Osm blazhenstva evangielskie*, Horka's *Iosyf Patriarkha*, Kozachynsky's *Tragedia o smerti Urosha Piatogo*), and Russified Ukrainian (Kondratovych's "Oda o muzyke," several short poems by Falkivsky and Sokolovsky, Divovych's "Razhovor Velykorossii s Malorossiei"). Iaremenko discusses certain features (genres, versification, imagery) of this poetry as being characteristic of the broader stylistic phenomenon known as the European baroque. The introduction thus places the poetry of Kievan authors within the wider context of a European community with which they shared both a common language and a common esthetic sensibility.

Of course, for Iaremenko these cosmopolitan aspects represent but one, albeit very characteristic, feature. Quoting Ivan Velychkovsky's well-known introduction to his *Mleko*, Iaremenko observes that "Our poetic culture acquires its own particular forms, its own unique countenance" (p. 16). He examines those Kievan institutions (brotherhoods, presses, poetics, competitions) that contributed to the development of that culture and gave it an indigenous character. The fact that so much of the poetry and so many of the authors were associated with the religious life of the period is noted without any anachronistic qualifications.



Iaremenko also points out, however, that besides those authors holding high positions in the church hierarchy (Smotrytsky, Baranovych, Iavorsky, Prokopovych), one encounters the poetry of educated members of the Cossack *starshyna* and nobility (Buchynsky-Iaskold, Ornovsky, Divovych, Myronovych) as well as of the legions of rank-and-file Cossacks, monks, provincial priests, students, and cantors, many of whom may have attended the Mohyla Academy and most of whom remain nameless. It was precisely through the services of the latter that the cosmopolitan, European culture of the academy found its way into the poetic culture of the masses, where it was transformed into that "folklore" we know from 19th-century collections.

The anthology encompasses the poetic output of more than forty poets of the Kievan milieu. Many of the poems have appeared earlier in both prerevolutionary and Soviet journals, Western and Soviet anthologies (I have in mind here particularly the collection edited by V. P. Kolosova and V. I. Krekoten, *Ukrainska poeziia: Kinets XVI pochatok XVII st.*, and the more extensive German collection edited by Hans Rothe, *Die älteste ostslavische Kunstdichtung, 1575-1647*), and separate editions (Iaremenko lists most of them in footnotes on pp. 8-9). Not only does *Apollonova liutnia* bring them together in one volume for the first time; it also includes a few previously unpublished texts (poems by Iaroshevsky, Narolsky, Koniuskevych, and others). All of the texts, however, including those originally written in 17th- and 18th-century Ukrainian, have been translated or reworked into modern Ukrainian. To be sure, translation into modern Ukrainian of the Polish, Latin, Russified Ukrainian, and Old Ukrainian texts contributes much to the book's appeal. Since the original texts of a majority of the poems have been reprinted in a variety of recent editions, anyone interested in the original can refer to them. Indeed, the decision to translate the texts can be an enormous boon to teachers of Ukrainian literature whose students may be unable to handle either the foreign languages or older Ukrainian forms constituting the corpus of this poetry. This notwithstanding, one would very much like to see the original texts of those works never republished or those found in manuscript collections that appear here for the first time. But considering that the objective of *Apollonova liutnia* is accessibility as well as availability, the decision to translate may be overlooked; perhaps some day the compilers will satisfy our curiosity and add to our enjoyment by providing texts of the originals.

The translations are the work of four translators, Valerii Shevchuk, Vitalii Masliuk, and Olha and Volodymyr Krekoten. The single exception is Mykola Zerov's 1928 translation from the Latin of Stefan Iavorsky's "Mytropolyta riazanskoho ta muromskoho slizne z knyhamy proshchannia" ("Ite, meis manibus gestati saepe libelli..."). Shevchuk, by far the most represented of the translators, is known primarily as a prose

writer (his 1967 story about Samuil Velychko entitled "Ostannii den" was already an indication of his interests in this period). Several of his translations of 17th- and 18th-century poets have appeared in various Soviet periodicals over the past few years. Volodymyr Krekoten is a literary scholar best known as the author of many sections in the first volume of *Istoriia ukrainskoi literatury u vosmy tomakh* and the editor of several collections of literature of the period. Vitalii Masliuk has recently translated Mytrofan Dovhalevsky's *Hortus poeticus*.

The four translators have attempted to recreate in modern Ukrainian as much as possible the texture of the original poetry. They have retained, for instance, the syllabic system of versification, the dominant system for both early Ukrainian and Polish poetry. The caesura is indicated by a gap in each line, and an attempt has been made at keeping feminine rhymes even at the cost of violating modern standard Ukrainian stress patterns. Poems from the latter half of the 18th century, already influenced by Russian versification reforms, are translated using syllabotonic metrical forms (for instance, poems by Ihnatii Maksymovych and Mykyta Sokolovsky). Translations from the Latin (such as works by Prokopovych and Narolsky) are executed in classical meters with no rhymes. The translators are not averse to employing archaic lexical items or polonisms (*hrasuvaty, speza, saian, orshak, frashka, etc.*), which are duly defined at the bottom of the page. Moreover, an effort has been made to indicate acrostics in the translations of some of the poems (Myronovych's "Poema," Inok Iakiv's "Saterychnyi virsh 1764 roku," Iavorsky's "Arctos," and four poems in the closing section of the collection entitled "Akrovirshevi poety"). Ivan Ornovsky's "Pidnesennia" is even translated from the Polish with some of its original Latin interpolations. As the translators indicate in the short introduction to the "Notes," they have also retained classical, mythological, geographical, and ethnic names as they appear in the originals.

The translators' desire for an authentic feel and tone does, of course, have its drawbacks. There are some awkward moments (although this is understandable when one deals with baroque poetry), some deletions and additions, but few outright mistranslations. (In fact, Krekoten, who probably had access to the original text of Mytura's "Vizerunok tsnat . . . Ielyseia Pletenetskoho," clarifies in his translation what appeared to be, either by oversight or misprint, an obscure passage in his own and Kolo-sova's reprint of the poem in *Ukrainska poeziia*.) There is, nevertheless, a rather marked tendency on the part of all of the translators to "lyricize" the language of their translations, to add unnecessary adjectives, and to intensify emotionally the originals (for instance, Shevchuk's translation of a line from Horka's *Iosyf-Patriarkh*, "No druga mia zloj mutsi predaet vo dlani," reads "A druha mutsi liutii viddast prepohanii," p. 160). Yet, taking into account the number of poems translated and the fact that

none of the translators are professional poets, their errors are, in the long run, only a minor irritation.

The chronological frames of *Apollonova liutnia* are 1618 and the very end of the 18th century. In a literary process, this space of nearly two centuries cannot but manifest an enormous variety of genres, styles, topics, personalities, and schools. The collection includes works ranging from the panegyric (Mytura's "Vizerunok tsnot" and Myronovych's "Poema") to versified drama (excerpts from Horka's *Iosyf-Patriarkh* or Konysky's *Voskresinnia mertvykh*); from the elegy (poems by Falkivsky and Sokolovsky) to the poetic dialogue (excerpts from Didovych's "Roz-mova Velykorossii z Malorossiieiu"); from epigrams (Prokopovych, Velychkovsky, and Koniuskevych) to epitaphs (Kalnofoisky); from the early baroque (Mytura) through the mature baroque (Baranovych) and "classicist" baroque (Prokopovych) to inklings of neoclassicism (Ihnatii Maksymovych) and "national" literature (Nekrashevych).

The compilers' desire for diversity, as well as their sensitivity to the literature of the period, has produced a collection that is free of the formulaic tedium and graphomania associated with the baroque. Yet, as varied as this spectrum may appear, it does, nevertheless, exhibit a distinct bias towards works of a nonreligious nature. That this was the compilers' intent is reflected in the underrepresentation of poetry written before 1648. While we know from the publications of Krekoten and Kolosova, Rothe, and Zapasko and Isaievych how rich the first decades of the 17th century were in literary activity, this activity clearly existed under the sign of the religious life of the period. *Apollonova liutnia* includes only five pre-1648 authors (Mytura, Sakovych, Ievlevych, Pochasky, and Kalnofoisky), all of them represented by poems or, more tellingly, excerpts from longer works on secular themes. Indeed, it is impossible to separate 17th- and 18th-century Ukrainian poetry from its religious context; even Iaremenko tacitly acknowledges this in his introduction. The compilers' approach results, therefore, in a historically inaccurate picture of the literature of the period. By the same token it does, however, reveal, possibly for the first time, the quantity and richness of secular themes.

Each author's selection is preceded by a short biographic sketch and information about the language(s) in which the author wrote. In cases where little or no information is available, the editors have attempted an intelligent hypothesis (for example, attributing the drama *Mylist Bozha* to Inokentii Nerunovych and "Saterychnyi virsh 1764 roku" to a certain Inok Iakiv, although in this case the addition of the last line of the original would have yielded more accurate information about the author). The notes at the end of the book provide competent information about classical, geographical, historical, and biographical (the latter two not without the usual slant) references and allusions in the poems. They

also provide the sources, dates, and original language of the various texts. The anthology includes eight illustrations (credited to V. O. Horodiichuk and V. C. Mitchenko), which are colored stylizations mostly of familiar images from Ukrainian baroque art.

While it is never explicitly stated in the introduction, the chronological frames of the anthology make it amply clear that its compilers want to stress the continuity of the Ukrainian literary process. By closing the anthology with Kotliarevsky's contemporaries, they suggest the extent of the latter's roots in a two-century tradition. At the same time, the collection links the innovative achievements of the father of modern Ukrainian literature with those traditions that helped prompt Kiev's renaissance in the first decades of the 17th century, the legacies of Kievan Rus'. Is it signification by omission that the translators have not included the appropriate verses from the "Predmova" to "Virshi na zhalosnyi pohreb . . . Sahaidachnoho"?

Plemia to jest z nasinnia onoho Iafeta,  
Kotoryi z Simom pokryl otchie sekreta.  
Za Olega, rosskoho monarkhi, plyvali  
V chohnakh po moru i na Tsarhrad shturmovali.  
Ikh to prodki z rosskim sia monarkhoiu krestyly  
Vladimirom, i v viri toi statechne zhyly.

Be that as it may, *Apollonova liutnia* is a credit not only to its compilers and translators, but to all those in Ukraine who in the last two decades have been doing so much to uncover its cultural heritage.

Roman Koropecykj  
Harvard University

*LESIA UKRAINKA 1871-1971: ZBIRNYK PRATS NA 100-RICHCHIA POETKY.* Ed. B. Romanenchuk. Philadelphia: Svitovyi komitet dlia vidznachennia 100-richchia narodzhennia Lesi Ukrainky, 1971-80. 400 pp.

The date of this volume, embracing ten years, looks rather unusual. Lesia Ukrainka's centenary year, 1971, saw also the formation of the world committee to mark this event, but the Permanent Conference of Ukrainian Studies at the Harvard Ukrainian Research Institute was created only in 1975, and most of the papers in this volume were actually read at the first meeting of the conference in May 1976. The world committee gave itself ten years for the completion of its tasks, and the book appeared in 1981, just at the end of that decade.

The twenty-one items in the volume approach a variety of aspects of Lesia's life and work, and it would be difficult, within the brief format



of a review, to treat each item equally adequately. The order of treatment will be roughly thematic and should not be taken per se to imply any value judgments.

Questions of form engage the attention of several authors. Bohdan Chopyk studies Lesia's meters and rhythm; nearly half of her poems were written in ternary meters, thus introducing considerable variety into her work at a time when iambics were dominant in Ukrainian poetry. He investigates in detail her four-foot iambics and draws the "profiles" of the rhythms of her iambics, as well as of those of her contemporaries in Russian literature, Bely, Blok, and Akhmatova. Chopyk then compares the profiles of Lesia's predecessors, Shevchenko and Kotliarevsky, with their Russian contemporaries, Pushkin, Lermontov, and Tiutchev, and Derzhavin, Lomonosov, Sumarokov, and Trediakovsky respectively. ("Profiles" are arrived at by plotting the percentages of stresses actually occurring in each of the four possible positions.) The interesting—and rather unexpected—result of the comparison is that the shapes of the profiles of each of the three Ukrainian poets significantly differ among themselves, but are remarkably similar to those of the three groups of their respective Russian contemporaries. On the other hand, there is a common characteristic in the Ukrainian poets' four-foot iambics: differentials in the incidence of stress between the first two feet together, compared to the third foot, are consistently greater than those in the iambics of their Russian contemporaries. There may well be a case for widening the scope of this study.

Asia Humetska discusses the evolution of Lesia's poetics in its wider aspects, considering the relationship between the form of her verse (stanza, meter, rhyme, rhythm, etc.) and its content, as well as studying her epithets, imagery, use of allegory, baroque features, and the use of rhetoric. Ms Humetska accepts (as do most authors in the volume) Lesia's self-description as a "neoromantic," disagreeing with D. Chyzhevsky's dictum (of all people!) that "Lesia Ukrainka concludes the history of Ukrainian realism" (though it must be said in fairness that he in fact continued: "having made the invaluable contribution of a literary form that led literature far beyond the limits of realism and made Ukrainian literature a world literature for the first time").

Yar Slavutych, himself a poet, offers a perceptive appreciation of Lesia's extensive use of tropes, especially the metaphor, in her lyrical works and traces the functions they fulfil in imparting an emotional charge and in communicating her ideas.

Iurii Boiko, in his illuminating "Lesia Ukrainka in Her Search of Style," traces the development of Lesia's esthetic views. She attentively followed contemporary European literary trends and disagreed with the current Ukrainian populist rejection of all modernism. She found new and fresh elements in French and European decadence, but there was

much in it that she rejected. The symbolists' time was over, nor did she think much of the secondary Russian symbolism or imitative Polish modernism; nevertheless, she was very interested in Maeterlinck. Lesia Ukrainka achieved her place in literature through a synthesis of neo-romanticism with neoclassicism.

Lesia's esthetic views are also the subject of Bohdan Romanenchuk's paper. It is basically polemical, Romanenchuk's adversaries being "Soviet socialist-realist scholars" in general and, amazingly, such "Communist [!] scholars" in particular as Mykola Zerov and Mykhailo Drai-Khmara (p. 37). He strenuously denies that Lesia's esthetic views were revolutionary-democratic or that she regarded poetry and art as a means of "serving the people," though he admits that she did not reject community (*hromadski*) or patriotic duties, that "in the center of her political interests was enslaved Ukraine," enslaved both nationally and socially, and that her duties irresistibly compelled her to write (p. 13).

Lesia Ukrainka's "European" and "universal" themes, notably in her dramas, have always stimulated comparative studies. (Innovative though she undeniably was, her illustrious predecessors must not be forgotten: Kotliarevsky's *Eneida* and Shevchenko's *Ieretyk*, *Neofity*, and *Mariia* are obvious examples.) Not surprisingly, Lesia's treatment of the Don Juan theme in her *Kaminnyi hospodar* has attracted most attention; three authors find that her version is innovative and adds a new dimension to the old legend with new detail and an original treatment of the dramatic and psychological conflict. Among them, Wendell Aycock (whose paper is printed in the original English and in a Ukrainian translation [all other papers in the volume being in Ukrainian only]) compares Lesia's drama with several other versions of the legend, while Mariia Ovcharenko and Sofiia Naumovych concentrate chiefly on comparing it with Pushkin's and Molière's versions respectively.

*Cassandra* is another work that is compared, by Volodymyr Zhyla, with a number of antecedents featuring the same heroine in European literature. Similarly, several other works by Lesia are examined in the context of European literature, namely *Blakytna troianda* by Nataliia Ishchuk-Pazuniak, *Ifiheniia v Tavrydi* ("Iphigenia in Tauris") by Iryna Pelenska, *U pushchi* (set in seventeenth-century Massachusetts and Rhode Island) by Larysa Zaleska-Onyshkevych, and *Na poli krovky* (on the Judas Iskariot theme) by Volodymyr Smyrniv. Roman Kukhar finds many similarities in the life and work of Lesia Ukrainka and the Polish poet and playwright Zygmunt Krasiński, and Ariadna Stebelska discusses images of freedom and slavery in Lesia's dramas.

Romanenchuk fills an important gap by offering a very welcome factual biography of Lesia, comprising thirty-five pages of text and supported by some thirty pages of photographs; he describes it as "short," leaving the creation of a full-length biography to future efforts. Mykola

Stepanenko places *Oderzhyma* in the context of Lesia's life, particularly the tragic 18 January 1901 when it was written. Iaroslav Rudnytsky discusses Egypt in her life and work. Very valuable is the publication of Lesia's ten letters, hitherto unknown, to Felix Volkhovsky, who was active in socialist-revolutionary circles. The letters throw further light on her literary activities and political views: she regarded herself a representative, though formally not a member, of the Ukrainian social democratic group and defended its full independence from the Russian social democrats.

Petro Odarchenko, the author of over fifty items on Lesia, including, inter alia, the first publication of her anonymous work *Proshchannia* in a Kiev academic periodical back in 1928, examines the twelve-volume edition of Lesia Ukrainka's *Zibrannia tvoriv* (Kiev: Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 1975-79) and compares it with the previous 1963-65 edition. He finds that the new edition has been augmented by many letters, translations, articles, and folklore material collected by Lesia but that in other respects it has suffered certain cuts. Thus, he notes the disappearance of two poems, "Israel in Egypt" and "Thou, too, O my Ukraine, once struggled like Israel". Odarchenko thinks that their excision was due to the possibility of the reader drawing parallels between the subject state of Ukraine under the tsars, alluded to allegorically or described directly in those poems, and Ukraine's similar position in the USSR today. Although this explanation is plausible, another very likely reason may have been that the mere mention of (albeit ancient) Israel in a favorable context could no longer be tolerated in the mid-1970s. Lesia's correspondence, though greatly augmented in the new edition, still has many gaps, including some fresh ones; for example, her disrespectful references to Chernyshevsky and Tolstoy are expunged, as is her critical opinion of the 1654 Pereiaslav Treaty between Ukraine and Muscovy (but then also Shevchenko's indignation about that treaty has been censored since the mid-1970s). For a similar reason, *Boiarynia* is still excluded, just as it was from the earlier edition. After all this it comes as no surprise that the real first publication source of *Proshchannia* is no longer mentioned (it was mentioned as late as 1963, albeit without Odarchenko's name).

The volume is concluded by a bibliography of materials on Lesia's life and work published outside the Ukrainian SSR between 1945 and 1979. The compiler, Romanenchuk, is aware of the fact that a considerable number of (Ukrainian) periodicals have not been accessible to him for perusal. But there are gaps even with regard to accessible periodicals. Taking only the years 1971-79, two articles from *Suchasnist*, by Bohdan Kravtsiv (1971, no. 4) and Antonyna Horokhovych (1978, no. 2) are missing, as is one from *Vyzvolnyi shliakh* by S. Naumovych (1975, no. 4). Moreover, regrettably no publications in languages other than Ukrainian are listed. However, as many as three items on *Kaminnyi hospodar* alone

exist: R. Karpiak in *The Jubilee Collection of the Ukrainian Free Academy of Sciences in Canada* (1976), J. Rozumny in *Canadian Slavonic Papers* 15 (1973): 382-88, and E. Reissner in *Zeitschrift für Slawistik* 16 (1971): 880-95. Also, Zina Genyk-Berezovska wrote on Lesia's drama in *Slavia* 40 (1971): 385-96, and 47 (1978): 53-58. H. Röhling discussed Lesia's translations from Slavic literatures in *Zeitschrift für slavische Philologie* 36 (1971): 41-91, and from Byron in *Die Welt der Slaven* 21 (1976), no. 2, and some other items appeared in *Slavia Orientalis* 20 (1971): 355-407. The bibliography also contains some errors, the most notable one being the omission of the title of Mykola Plevako's volume (p. 371, "1961"): *Statti, rozvidky i bio-bibliohrafichni materiialy*.

The bibliography has an index of authors, and there is also a general index of names and subjects for the rest of the volume. Here there are numerous omissions, errors, and inconsistencies, of which the following are just three typical examples: there are separate entries, "Mykhailyk" and "Diadko Mykhailo," neither of them cross-referenced to "Mykhailo (Kosach, [Lesia's] brother)" or "Drahomanov, M." respectively; "Dziuba, I." on p. 383 turns into a derogatory plural "Dziuby" on p. 392; and even the name of the honorary president of the world committee is indexed twice, as "Kosach-Borysova Isydora" and then, without a cross-reference, as "Isydora (sister)," with a wrong page reference.

Victor Swoboda  
University of London

# РОЗДУМИ З ПРИВОДУ АМЕРИКАНСЬКОГО ВИДАННЯ ВИБРАНИХ СТАТЕЙ ПРО НАРОДНУ ТВОРЧІСТЬ В. ГНАТЮКА.

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК, ВИБРАНІ СТАТТІ ПРО НАРОДНУ ТВОРЧІСТЬ. НА 110-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ. 1871—1981. Упорядкування, редакція і вступна стаття Богдана Романенчука, англійська передмова Леоніда Рудницького. "Записки Наукового товариства ім. Шевченка", т. 201, Філологічна секція. Нью-Йорк, 1981, 288 стор.

Володимира Гнатюка (1871—1926) прийнято вважати найвизначнішим збирачем і публікатором народної творчості в українській фолкльористиці. Крім того, він був і визначним теоретиком фолкльору, етнографом, літературознавцем, мовознавцем, істориком, перекладачем з різних мов, громадським діячем, тощо.

Переважно більшість своїх праць він друкував у виданнях Наукового товариства ім. Шевченка, незмінним секретарем якого був від 1898 р. до самої смерті. Тому треба щиро привітати рішення НТШ у Нью-Йорку вшанувати 110-річчя від народження Гнатюка перевиданням добірки його



наукових праць про народну творчість, тобто фолкльор. За упорядкування та підготовку до друку такої публікації взявся Б. Романенчук.

Треба нагадати, що аналогічну публікацію, навіть під тою ж самою назвою, 15 років тому видано в Україні<sup>1</sup>, тому порівняння цих двох публікацій могло б стати певним барометром ставлення до спадщини Гнатюка в Україні і на еміграції.

Обидва упорядники були поставлені перед трьома основними питаннями: **для кого** призначена публікація, що із спадщини В. Гнатюка до неї залучити і **як** упорядкувати матеріал для сучасного читача?

М. Яценко на перше питання відповідає, що упорядкована ним книга призначена "для студентів філологічних факультетів університетів, педінститутів, викладачів літератури, збирачів і любителів фольклору" (с. 2). Майже такого самого читача мав на увазі і Б. Романенчук, заявляючи у вступі: "Книжка розрахована радше на широкого читача, ніж на спеціалістів, яких, до речі, в цій ділянці тут і немає, але й студенти народної творчості, якби такі були, від цієї книжки можуть починати і знайдуть тут багато корисного" (с. 24).

Отже обидві публікації є науково-популярного характеру, розраховані на "широкого читача".

Друга проблема, **що** залучити до вибраних статей, виявляється набагато складнішою.

Справа в тому, що Гнатюк був надзвичайно продуктивним науковцем. Повна бібліографія його друкованої спадщини (досі не опублікована) становить понад пів тисячі позицій, з яких переважна більшість відноситься до народної творчості.

З цієї величезної кількості М. Яценко, як найліпший сучасний знавець спадщини Гнатюка<sup>2</sup>, відібрав 9 статей і 3 рецензії за таким критерієм: "Із статей і рецензій до збірника відібрано насамперед ті, в яких фольклорні явища пояснюються матеріалістично з позицій революційно-демократичного вчення про народ та його творчість, в яких піднімаються теоретичні питання фольклористики й історії окремих жанрів фольклору" (Від упорядника, с. 4). Отже Яценко на перше місце ставить ідейний бік статей Гнатюка, відповідаючи матеріалістичному світоглядові.

А яким принципом керувався Б. Романенчук, підбираючи для збірника статті В. Гнатюка? Він залучив до нього 16 статей, в тому числі 12 вступних статей до збірників фолкльорних матеріалів. Засади вибору Романенчук обґрунтовує так: "в цьому виданні зібрані перш за все вибрані праці про народну поетичну творчість. Статті впорядковані тут не за хроноло-

<sup>1</sup> М. В. Гнатюк, **Вибрані статті про народну творчість**, упорядкування, вступна стаття та примітки М. Т. Яценка. (Київ: „Наукова думка”, 1966), 248 стор.

<sup>2</sup> М. Т. Яценко є автором майже 300-сторінкової монографії **Володимир Гнатюк: Життя і фольклористична діяльність** (Київ: „Наукова думка”, 1964).

гічним принципом, цебто в такому порядку як вони появились в друку, тільки радше за принципом літературних видів — наперед віршована народна творчість, а за нею прозова. З етнографії ввійшли сюди лише дві речі — про демонологію і про коляду на Гуцульщині, а з самого фолкльору лише кілька оповідань про „опришків” (с. 24). Отже, в цьому „принципі” відображена вся „безпринциповість” упорядника, який, беручися за упорядкування фолклористичних статей найбільшого українського фолклориста, сам не дуже добре розбирається в питаннях фолклористики. Інакше він не міг допуститися такої термінологічної плутанини, як у вищенаведеної цитаті.

Якщо порівняємо зміст київського і нью-йоркського видання, переконаємося, що вони майже тотожні: дев'ять статей (із 12) в нью-йоркському виданні **передруковано** з київського, хоч на це видання Б. Романенчук посилається лише на одному місці — в примітці до статті „Деякі уваги над байкою” (с. 282). Отже замість того, щоб заглянути у першоджерела, упорядник обрав куди легший шлях: щодо кількості сторінок він передрукував 95% матеріалів київського видання (181 із 194 стор.), залучивши до них з першоджерел дві статті — передмови про колядки і щедрівки — передмову до „Народних оповідань про українську демонологію, дві нефолклорні статті — про угороруські духовні вірші та про літературну мову закарпатських українців<sup>3</sup> — і п'ять оповідань про опришків П. Шекерика-Доникова та його ж розповідь про колядування на Гуцульщині.

Як бачимо, вибір „першоджерельних” матеріалів не найліпший. Читач не розуміє, чому упорядник до збірника залучив нефолклорні і не Гнатюкові матеріали. Деякі передмови до фолклорних матеріалів без самих матеріалів не мають майже содного значення. Наприклад, у двох статтях про колядки і щедрівки читач не знайде жодної колядки чи щедрівки (вони ж становлять цілі два томи), зате знайде тут 15 „псевдоколядок”, тобто здебільша малохудожніх пісень, що їх Гнатюк навів у другій передмові як зразок нерозуміння специфіки колядок збирачами і видавцями. Напрошується питання: Чи варто було передруковувати саме цю статтю? Таж сам Гнатюк підкреслював що його передмова не є оглядовою статтею, а лише добіркою „кількох уваг, що послужать поясненням методу, ужитого при сім віданні” (с. 103)<sup>4</sup>.

У статті про коломийки Гнатюк навів 135 т. зв. „фальшивих коломийок”; М. Яценко їх кількість скоротив на 35, а Б. Романенчук із них

<sup>3</sup> Чисто мовознавчого характеру є й друга частина передмови до „Народних оповідань про опришків”.

<sup>4</sup> Грунтовна оглядова стаття Гнатюка про колядки і щедрівки залишилася в рукописі. Чернетки її рукопису переховується у фондах Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР в Києві (Ф. 28-2, од. зб. 25).

викинув дев'ять зразків (залишивши нумерацію Яценка). Однак було б набагато корисніше, якби замість них упорядник подав хоча б по одній колядці із кожного розділу чи підрозділу.

Натомість безпосередньо після першої передмови про колядки і щедриків Гнатюк навів розповідь В. Шекерика-Доникова "Як відбувається коляда у Гуцулів", як ілюстративний матеріал до своєї статті. Не відомо, чому упорядник переніс її на кінець книжки, навіть не натякнувши на її зв'язок зі статтею Гнатюка.

В деяких передмовах упорядник залишив посилання на конкретні нумери фолкліорних зразків, які без цих зразків не мають жодного значення. В статті про народні байки подано бібліографічні доповнення до окремих байок збірника, яких місце тут нічим не обґрунтоване, і т. п.

Свої погляди на теоретичні питання фолкліористики Гнатюк найкраще висловив у сотнях рецензій на різні українські та зарубіжні фолкліористичні видання. Із цих сотень рецензій Б. Романенчук залучив до упорядкованої ним книги... дві — на 2 і 3 том "Этнографических материалов" Б. Д. Грінченка. (Чому і не на I-ий?). Важко зрозуміти, чому саме ці рецензії обрав упорядник. Мабуть лише тому, що їх легше було передрукувати із збірника Яценка, ніж шукати інші у старших виданнях. Треба однак нагадати, що вони написані в 1897 і 1903 роках, тобто в часі, коли Гнатюк був на початку свого наукового розмаху і, зрозуміла річ, його рецензії не могли бути на такій теоретичній висоті, як рецензії з періоду, коли він був академіком і почесним членом міжнародних наукових товариств та установ.

Подивімся тепер як упорядковані вибрані статті Гнатюка в київському і нью-йоркському виданні. В обидвох виданнях вони поскорочувані. Принцип скорочень Яценко обґрунтував так: "В окремих працях випущено другорядний матеріал, що не входить до них органічно" (с. 4). Романенчук в цьому напрямі пішов далі: "Деякі статті передруковані тут з певними скороченнями з уваги на неактуальність пропущених частин у сьогоdnішньому часі і, далеко від рідної землі, для теперішнього читача" (с. 24).

Та якщо Яценко кожен пропуск послідовно зазначає переказом змісту пропущеної частини або трьома крапками у квадратних дужках, Б. Романенчук скорочує статті В. Гнатюка свавільно, без найменшого пояснення, позбавляючи таким чином читача можливості перевірити, що упорядник вважає "неактуальним" для сьогоdnішнього читача. Виняток становлять статті "Гаївки", "Коломийки" та "Словацький опришок у народній поезії", в яких, як і у Яценка, зміст пропущених частин наведено в квадратних дужках та виявляється, що всі ці вставки Романенчук дослівно викрав у Яценка, присвоївши їх собі. Інші скорочення в тих же статтях він робить без найменшого позначення.

М. Яценко, як сумлінний упорядник, навів численні примітки та пояснення до статей Гнатюка, навіть графічно відокремивши їх від приміток Гнатюка: авторські примітки він залишив прямо в тексті (під рискою),

зазначивши їх зірками, свої він виніс у примітки на кінці книжки, зазначивши їх нумерами. Про це він пише у вступній замітці, на яку мабуть Романенчук не звернув уваги і всі примітки Яценка переніс до авторського тексту, приписавши їх отаким чином Гнатюкові.

Те саме повторилося і зі статтю “В справі літературної мови підкарпатських русинів”. Публікуючи її вперше у “Науковому збірнику Музею української культури у Свиднику”, я пояснив деякі галицизми Гнатюка еквівалентами сучасної літературної мови. Всі ці пояснення Романенчук передрукував без найменшої примітки кому вони належать.

В. Гнатюк у своїх статтях часто в оригіналі цитує цілі абзаци чужомовних авторів та зразки фолклору. Цей основний принцип послідовно застосовується і в сучасній фолклористиці, тому М. Яценко, передрукуючи статті Гнатюка, залишив усі чужомовні цитати в оригіналі, подавши у примітках в кінці книжки їх дослівний переклад сучасною українською мовою. Проти такого принципу не можна мати найменших застережень, бо він практикується у науці цілого світу.

Б. Романенчука отаким принцип не задовольнив і він вирішив “виправити” статті Гнатюка, а то так, що викинув із них всі його оригінальні чужомовні цитати і без найменшої обмовки замінив їх власними перекладами або перекладами Яценка, взявши із його “Приміток” (знов таки без наведення джерела). Правда, у вступній замітці він пише, що “іншомовні тексти у статтях перекладені українською мовою, за малими вийнятками” (с. 4), однак всі переклади залучені до тексту Гнатюка так, що читач не знає (і не має змоги перевірити) де є оригінальна цитата, де переклад В. Гнатюка, де Романенчука, а де Яценка.

Отакі свавільні втручання упорядника у наукові статті Гнатюка особливо катастрофально виринають при перекладі чеських, словацьких та польських народних пісень (російські пісні він чомусь не наважився перекладати). Гнатюк, як тонкий знавець ародої пісні усіх слов'янських народів підбирав для цитування кількох десятків високо художніх текстів, шліфованих протягом віків. Романенчук викинув їх із тексту статей Гнатюка, і на їх місце поставив свої незграбні переклади, більшості з яких нема ні рими, ні ритму. Наприклад, польський “кров'як”:

Niech cie urodzenie panów nie uwodzi,  
Wszak ze nas natura jedna na świat rodzi

він перекладає так:

Хай тебе не зводить походження панів,  
Бо нас одна природа на світ приводить.

Або пісню про словацьке місто Ліптовські Мікулаш, в якому було страчено багато опришків:



Mikolasz, Mikolasz, mikolaskie mostki,  
Tam sie rozsypują z dobrych chłopców kostki

він переклав:

Микола, Микола [!] миколайські мости  
Там ся розсипають добрих хлопців кости.

А таких перекладів можна навести десятки<sup>5</sup>. Зразки пісень, які упорядник мабуть не зміг перекласти, він просто викинув із тексту статей Гнатюка, не зазначивши це навіть трьома крапками.

Подивімся ближче, що з Гнатюкових статей упорядник вважає неактуальним для теперішнього читача.

У першій розвідці "Українська народна словесність", що має 45 сторінок, він опублікував лише одну третину, тобто два розділи, в яких розглядаються загальні питання про специфіку українського фолкльору, ставлення до нього чужинців та його відображення в художній літературі. Однак основна вага цієї розвідки полягає у третій частині, де Гнатюк, спираючись на свій великий досвід у збиранні фолкльору, подає методику його записування та, головне — детальну класифікацію українського фолкльору з короткою, але ясною характеристикою всіх його жанрів та багатою бібліографією до кожного фолклорного жанру.

Чому саме цю частину упорядник вважав "неактуальною для теперішнього читача" важко зрозуміти. Таж Гнатюк адресував її не спеціалістам, а широкому читачеві, перш за все молоді, яку закликав записувати фолклорні матеріали. А ця справа актуальна і в сучасності, скрізь де живе українське населення.

Другий абзац розвідки "Угороруські духовні вірші" (у вступній статті її названо "Угорські духовні вірші") в рецензованому збірнику звучить так: "Вправді переважна частина тих рукописів недавня". Яких рукописів?— здивується читач. Таж у попередньому абзаці нема найменшої згадки про якісь рукописи. Заглянувши в першоджерело, можна встановити, що Романенчук самовільно пропустив цілий абзац: "Маючи в руках кільканадцять рукописів із Угорської Руси — сторони найменше дослідженої з літературного боку — і то переважно заповнених духовними віршами, я постановив опублікувати їх у надії, що вони кинуть деяке світло не тільки на угороруську давнішу літературу, але й принесуть дещо цікаве для характеристики нашої поезії взагалі з XVII—XVIII в." <sup>6</sup> Та це ж основна ідея праці В. Гнатюка! Далі пропущено дуже важливий абзац про навчання угороруської

<sup>5</sup> В примітці до розвідки "Словацький опришок Яношик" він зазначив: "Іншомовні тексти подані тут у вільному українському перекладі" (с. 281), що зовсім не знімає з нього відповідальність за спотворення розвідки Гнатюка.

<sup>6</sup> ЗНТШ, 1902, кн. II, с. 1.

молоді у Трнаві, Пешті та Ягрі, що мало безпосередній вплив на духовні вірші. Підкреслюю, що всі ці і далішні скорочення не зазначені навіть трьома крапками.

В тій же розвідці із ігумена боронявського монастиря Матея Врабеля упорядник зробив двох ігуменів: "Мат і Врабель" (с. 62). Натомість подано текстологічні принципи Гнатюка при упорядкуванні його збірника "Угроські духовні вірші", з якої не наведено жодного зразка. Отже для читача вони і справді не актуальні.

В статті про коломийки пропущено кілька посилань на цитовану літературу та приміток Гнатюка. Деякі з пропущених приміток суттєво міняють зміст цитат. Наприклад, на с. 74 Гнатюк цитує погляд Б. Залеського про те, що постійні війни спричинилися до відсутності у польського народу дум та інших героїчних пісень. До цієї цитати Гнатюк долучає примітку: "Ми знаємо, що війни були причиною постання сербського героїчного епосу і почасти наших дум", яку Б. Романенчук пропустив як неактуальну. Без цієї примітки може виникнути думка, що Гнатюк погоджується з Б. Залеським, що не відповідає дійсності.

Значні скорочення постигли і розвідку Гнатюка "Словацький опришок Яношик в народній поезії". Упорядникові можна вибачити, що він свавільно викинув із розвідки цілий ряд українських, словацьких і польських опришківських пісень, але аж ніяк не можна вибачити йому, що він викинув з тексту народне оповідання "Дотепні опришки"<sup>7</sup>, бо це єдине народне оповідання, записане Гнатюком у вересні 1885 р., тобто на початку своєї фолклористичної діяльності в своєму рідному селі, рідною говіркою, від свого рідного брата Гілярка. Отже, хоча би з поваги до Гнатюка і його родини оповідання повинно було залишитися в публікації<sup>8</sup>.

На стор. 143 замість дальшого пропущеного оповідання Романенчук навіс сюжет оповідання, без найменших застережень і без дужок, так що читач переконаний, що так зробив сам Гнатюк.

Стор. 136 та 137 переплутані, а щоб зрозуміти стор. 141 перших 8 рядків треба перенести на кінець сторінки; та це вже недбальством коректури.

Та найбільш драстично повів себе упорядник при "цензуруванні" розвідки Гнатюка "Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків", з якої викинув те найцінніше, що в ній знаходилося.

На підставі глибокого вивчення всього на той час доступного демонологічного матеріалу Гнатюк встановив, що українському народові відомо 53 види демонологічних істот. У згадуваній розвідці він подав всебіч-

<sup>7</sup> ЗНТШ, 1899, кн. VI, с. 6-7.

<sup>8</sup> Парадоксальним є той факт, що Романенчук у додатку до "Вибраних статей про народну творчість" Гнатюка залучив п'ять "Оповідань про опришків", записаних П. Шекериком-Дониковим в Головах та Морківцях.

ний опис і вичерпну характеристику кожної з них. Романенчук із 53 демонологічних істот “актуальними” для сучасного читача вважав лише 16 (чорта, домовика, лісовика, чугайстра, водяника, блуда, богиню, мавку, русалку, душу, мерця покутника, потопельника, повісельника, опиря, вовкулака та відьму), але і їх він немилосердно “обрізає”. Всі ці демонологічні істоти відомі й іншим слов’янським та неслов’янським народам.

Решту — 37 демонологічних істот — Романенчук викинув із статті Гнатюка без того, щоб хоча словечком натякнути про це. А саме між тими “неактуальними” демонологічними істотами, що потрапили у неласку упорядника є такі, яких у інших народів нема: пасічник, скарбник, лизун, полевник, болотяник (очеретяник), дідо, морок, земляний дух, страдчата (потерчата), вироди, перелесник (літавець), злидні, пропасниця, колька, моровиця, гравітник та інші.

Отже грубим і вкрай необґрунтованим втручанням в текст солідної наукової праці Гнатюка упорядник не лише до крайності спотворив її, але й збіднив уявлення читача про українську демонологію.

Неточності знаходимо і у назв окремих статей Гнатюка. Наприклад, на стор. 166 Романенчук наводить “Передмову до збірника ‘Народні казки’. 1917”. Повинно бути: “Передмова до збірника ‘Баронський син в Америці’, 1917”. Замість “Українські народні казки 1913” (с. 163) повинно бути “Народні казки, 1913”. Підрозділ “Яношик в обличчі історії” змінено на “Яношик в історії”. До більшості передмов долучив назви сам упорядник (як правило за назвами збірників), знов-таки без найменшого пояснення<sup>9</sup>.

Непослідовний є Романенчук і у мовній обробці статей Гнатюка. Будучи свідомим того, він у вступній статті признається до цього свого огріху, заявляючи: “Правопис достосований здебільша до сучасного, хоч не цілком послідовно” (с. 24). Тут же він заявляє, що лексику він залишив без змін, однак ані це не усвідомив собі, що вже у київському виданні в деяких місцях пропущено слова “москаль” та “жид”. Інколи заради цих слів пропущені цілі речення, які не потрапили ні у нью-йоркське видання. Замість сучасного терміну “східня Україна” Гнатюк вживав термін “російська Україна”. Романенчук прикметник “російська” послідовно викреслив із словосполучення, залишивши лише термін “Україна”, чим до значної міри змінив зміст відповідних речень. Слова “опісля” скрізь замінено на “потім”, “неустанний” на “безустанний” і т. п.

Певні застереження слід висловити і на адресу вступної розвідки про Гнатюка. Оскільки йдеться про ювілейне видання, присвячене 110-річчю від народження Гнатюка, вступна стаття мала б подати ґрунтовний огляд всієї або хоча б лише фолклористичної діяльності вченого, вказати на його місце в українській культурі, тощо. Нічого подібного читач у ній не знайде. Автор назвав свою статтю “Дослідник нерушеного терену”, пояснюючи, що

<sup>9</sup> Яценко такі назви ставив у квадратних дужках.

під терміном “нерушений терен” він розуміє Закарпаття. Але ж звужувати діяльність Гнатюка лише на територію Закарпаття значить недооцінювати її. Хоч його заслуги в справі дослідження закарпатоукраїнського фолкльору незаперечні, це була другорядна сфера його наукових зацікавлень. Він був і залишається фолклористом загальноукраїнського значення.

Більшу половину вступної статті (власне її першої частини, бо у другій він переказує зміст надрукованих розвідок) присвячено подорожам Гнатюка на Закарпаття та оцінці його праць у чеській пресі. Всім іншим фолклористичним працям Гнатюка автор присвятив всього-навсього один абзац.

Аналізуючи дотеперішню оцінку заслуг Гнатюка для української культури, Романенчук посилається виключно на дослідників минулого (І. Франка, М. Грушевського, Ф. Колесси, А. Брюкнера, О. Броха, Е. Зібрта, І. Полівку, І. Горака, А. Черого) і ні одним словом не згадує, як дивляться на його діяльність сучасні науковці і як оцінює його заслуги громадськість України. Не сказано про десятки оглядових статей про Гнатюка (навіть тих, на яких автор побудовав свою розвідку), про перевидання фолклорних записів Гнатюка в Україні, Югославії та Чехословаччині, про видання монографій та наукових збірників, присвячених його пам'яті, про наукові конференції про життя і діяльність Гнатюка, про побудову пам'ятників Гнатюкові у Львові та Велесневі, про заснування меморіального музею В. Гнатюка в його рідному селі, про широке відзначення 110-річчя з дня народження Гнатюка, тощо.

Рецензований збірник закінчується “Матеріями до бібліографії про В. Гнатюка” (с. 283—287), які охоплюють 93 статей різних авторів. З одного боку тут наведені дрібні замітки чи рецензії на праці Гнатюка; з другого боку бракують солідні оглядові статті, навіть монографія Яценка про Гнатюка. Вся література про Гнатюка, видана в українських виданнях на Заході, представлена лише двома статтями... Б. Романенчука.

Незважаючи на критичні зауваження до “Вибраних статей про народну творчість” В. Гнатюка, видання цієї публікації треба вважати позитивним явищем, бо воно (хоч з невеликими недоліками) наблизить українцям на еміграції не лише особу Гнатюка але й хоча б невеличку частину українського фолкльору в його освітленні. Не маловажним є і факт, що книжка вийшла як окремих том “Записок Наукового товариства ім. Шевченка”, що їй дає більше шансів потрапити у славистичні відділи світових наукових бібліотек. Англомовному читачеві постать Гнатюка наблизить вступна стаття Л. Рудницького (с. 25—28). Крім упорядника подяка за видання належить і дочці В. Гнатюка Олександрі, яка спричинилася до видання не лише матеріями із свого домашнього архіву та бібліотеки, але й фінансовою дотацією.

Микола Мушинка  
Пряшів, ЧССР



IVAN MAISTRENKO, *ISTORIIA KOMUNISTYCHNOI PARTII UKRAINY*. N.p.: Suchasnist, 1979. 256 pp.

Ivan Maistrenko's history of the Communist Party of Ukraine begins with an account of Ukrainian social democracy before the revolution, focusing sympathetically on Lev Iurkevych-Rybalka's criticism of Lenin's stand on the national question. After this "prehistory of the CPU," Maistrenko turns to the revolutionary period and to the actual formation of the Communist Party (Bolshevik) of Ukraine. He gives special prominence here to the short-lived decision of the Tahanrih conference (April 1918) to create the CP(B)U as a party independent of the Russian Communist party. He also emphasizes those currents in Ukrainian communism, represented by Shakhrai, Lapchynsky, the Borotbists, and the Ukapists, that combined a communist program with the pursuit of Ukrainian national aspirations. In Maistrenko's view, however, Ukrainian national Communism was doomed by the events of the revolution itself. In as much as the sovietization of Ukraine was accomplished by a Russian invasion, the CP(B)U inevitably found itself in the role of an occupying elite. It therefore attracted to its ranks numerous opportunists who could stifle the ideals of the party's outstanding leaders.

Maistrenko presents the history of the nationally conscious CP(B)U in the 1920s as a race against time. The concession to Ukrainian national Communism known as Ukrainization formally began in 1923, but that was the very year of the campaign against national Communism in Central Asia (Sultan-Galiev). Moreover, the Russian leadership of the CP(B)U managed to avoid implementing Ukrainization until 1925. Very shortly thereafter (1926-28), at Stalin's instigation, the party censured the "national deviations" of several eminent Ukrainian Communists: the writer Mykola Khvylovy, the commissar of education Oleksander Shumsky, and the economist Mykhailo Volobuiev. According to Maistrenko, it was not the three Ukrainians who were guilty of nationalism, but the Russian chauvinists who waged the campaign against them.

The condemnation of national deviations in the party was quickly followed by a witch-hunt against the non-Communist Ukrainian intelligentsia (1930) and culminated in the destruction of Ukrainian national Communism in 1933. Against the background of millions of Ukrainian peasants starving to death, leading Ukrainian Communists were arrested or committed suicide (Mykola Skrypnyk, Khvylovy) and Ukrainization was formally declared ended. For the rest of the thirties, Pavel Postyshev and then Nikita Khrushchev rooted out the last vestiges of any nationally conscious elements in the CP(B)U.

After his chapter on the 1930s, Maistrenko loses his enthusiasm for the history of the CP(B)U proper. The heroic age of struggle is over, and his protagonist, Ukrainian national Communism, lies vanquished.

The final three chapters concentrate on the further crimes of the victors—the Russian Communist bureaucracy—and are even periodized according to the leadership of the all-Union party (the last fifteen years of Stalin, the Khrushchev era, the Brezhnev era) rather than according to developments within the Communist Party of Ukraine itself. Almost the only figures Maistrenko portrays with sympathy after the 1930s are non-Communists: the *pokhidni hrupy* of the Organization of Ukrainian Nationalists, the Ukrainian Insurgent Army (UPA), and the dissidents of the late 1960s and 1970s. A single Communist appears in a favourable light: first secretary Petro Shelest, who was purged for alleged Ukrainian nationalism in 1972. The purge of Shelest closes Maistrenko's narrative.

Maistrenko has written a very interpretive, very engaged history of Ukrainian Communism. This is so, one might guess, partly because of the audience it is intended for. Maistrenko's history seems to be one of the relatively few books written in the diaspora that have particularly in mind a Soviet Ukrainian readership. The language of the work and the publisher are not all that lead one to this conclusion. There is also, for example, Maistrenko's concern to introduce historical quotations familiar to Soviet readers, quotations that Soviet publications are careful to present out of context in order to distort their meaning to conform to current policy. Maistrenko restores the context of these quotations and thereby cuts through the web of half-truths and lies enveloping the history of the CPU in Soviet Ukrainian historiography. Perhaps a Soviet Ukrainian audience also accounts for Maistrenko's particular attention to analyzing Lenin's views on the national question. This, after all, has been a problematic axis for Ukrainian dissident thought from Dziuba to Badzo. Maistrenko presents a more complicated and many-sided interpretation of Lenin on the national question than can be found anywhere in Soviet Ukrainian dissident literature. (It is also more complicated than that, say, in Jurij Borys's *Sovietization of Ukraine*.)

Maistrenko's history of the CPU is a pioneering work, and something like it should appear in English. For an English-language scholarly audience, however, the later chapters would have to be fortified with systematic research in the press and Party documents; it would also have to incorporate the kind of analysis pursued by Solchanyk, Hodnett, Le-wytzkyj, and other observers of the contemporary Soviet Ukrainian scene. As it is, however, Maistrenko's work makes excellent deep-background reading for every student of Soviet politics.

This is an important and well-written book. It is all the more to be regretted, therefore, that the publishers did not take more care in the printing; in fact, they have done a scandalously sloppy piece of work.

John-Paul Himka  
*University of Alberta*

RICHARD TAYLOR, *THE POLITICS OF THE SOVIET CINEMA, 1917-1929*. London, New York, and Melbourne: Cambridge University Press, 1979. xvi, 214 pp.

IVAN KOSHELIVETS, *OLEKSANDER DOVZHENKO: SPROBA TVORCHOI BIOHRAFII*. N.p.: Suchasnist, 1980. 428 pp.

Several important questions concerning the Soviet cinema still remain to be answered. Jay Leyda, in the final paragraph of his *Kino* (1960), indicated one of them—the contradictions in the medium itself, an art and an industry. Richard Taylor's recent study attempts to enlarge our understanding of one of these poles by analyzing the Soviet cinema's growth as a propaganda industry from 1917 to 1929.

Scholarly and conscientious, containing an extensive bibliography, the book shows how the Party came to gain complete control of the industry by 1928. From the earliest *agitki* of the Civil War period, through the unsuccessful attempts to create an effective central authority in Goskino and Sovkino, to the stifling "cultural revolution" that accompanied Stalin's accession to power—the picture is one of a gradual surrender of artistic independence by workers in the industry.

Taylor covers much of the same ground already surveyed by Leyda, though he acts as a foil to the latter. Whereas Leyda is sympathetic and apologetic toward Bolshevik policies, Taylor is critical (especially of nationalization); whereas Leyda is excited by film as art, Taylor studies its use as a political weapon. He shows how the development of propaganda capacity was the chief motivating factor in support for the cinema, and that among the mutually hostile elements contained within the medium—art, profit, persuasion, indoctrination, education, hypnosis, entertainment—the claims of propaganda won out.

Unfortunately, the book raises as many questions as it answers. The mysterious fluctuations of Soviet cultural policy have, surely, to be examined in the light of the mutual interaction of the conflicting elements that shaped this policy. The isolation of one element—its value as propaganda for the regime—fails to explain the tensions in Soviet cultural policy, the dominance of first one tendency, then another.

To give only one example: an important, though almost unnoticed, actor in the drama of the twenties is the public, and running through Taylor's book as a leitmotif is the issue of this public's demand and taste. We learn that, given the choice, the public preferred Western films, that it resisted the imagery of *Battleship Potemkin*, that much of Soviet ideological production remained a beached whale, viewed curiously but incomprehendingly by the sea of laboring humanity for whose edification it was produced. The history of Soviet cinema will not be complete until

this relationship between popular attitudes and Party policy is explored more thoroughly and its role in shaping policy is assessed.

The picture will also remain incomplete until the history of Ukrainian cinema is built into such studies. We learn, for example, that the Ukrainian film industry blockaded the Russian (p. 94), resisting Russian importations and Russian images (pp. 95, 117). The reader, understandably, asks for an explanation of such strife, but receives little by way of illumination. Some exploration of the question would seem to be important, since the different policy of the Ukrainians led to outstanding achievements: prepared to take greater chances on adventurous directors and avant-garde ideas, the Ukrainian industry produced, among other films, Dziga Vertov's *Man with the Movie Camera* and Dovzhenko's *Zvenyhora*, *Arsenal*, and *Earth*. The frequent changes in Party policy toward Ukrainian cinema (which at times constituted a significant volume of overall film production in the USSR<sup>1</sup>) would seem to be an ideal terrain from which to observe Soviet film policy in stark relief.

Ivan Koshelivets's biography of Dovzhenko, by contrast, sets itself the task of outlining a history of Ukrainian cinema, in particular the intellectual and spiritual development of its dominant talent, who ranks with Eisenstein as the greatest Soviet director. The author's stated purpose is to correct some of the misconceptions that have arisen concerning the director and to rescue him from the epithet "Russian" (pp. 8-9). Koshelivets draws heavily on Dovzhenko's writings, especially his autobiography. Given the lack of access to archival materials, this is a commendable study that succeeds in its goals, amasses a wealth of information, and produces many insights into Dovzhenko's character and his work.

It does not, however, come to terms with the director's full stature as an artist or explain the problems of his biography. We hear about the "world view of his ancestors" and the "images of their mythical universe" (p. 281), and yet little of this is applied to a discussion of his work: his archetypal imagery, his mythology, and his unique qualities as an artist are not integrated into the analysis of specific films. We are told that his art was "Ukrainian" without being given a convincing explanation of what this "Ukrainianness" consists of. The author tells us that almost no work has been done on Dovzhenko's poetics (p. 326), but then rather lamely adds that this is beyond the scope of his study

---

<sup>1</sup> The volume of production has fluctuated wildly. About thirty films per year were produced in the late twenties and early thirties. This dwindled to one or two per year during Stalin's last years. In the late fifties a new boom period opened, with Ukrainian films constituting twenty-two percent of the Union total. See B. Berest, *Istoriia ukrainskoho kina* (New York, 1962), p. 163.



and hence he will confine himself to the barest outlines of the problem. What follows is indeed sketchy and unsatisfying.

Koshelivets's chief argument is political. He tells us that the element of greatness in Dovzhenko was the spontaneous, patriotic urge that escaped the director's own deliberate, imposed, rational schemes; the artist's subconscious sympathies subverted his apparent purpose. Thus *Arsenal* is supposed to be a tale of socialists vanquishing nationalists, but the latter are portrayed so powerfully that we are left with an enduring sense of the vitality of the national renaissance. Similarly, *Earth* is on the surface a propaganda piece glorifying collectivization, but underneath it is a passionate, lyrical poem devoted to the defense of a condemned agricultural civilization.

Such an approach is not without its merits: it does yield insights and has often been used with success in literary analysis by postwar émigré critics. Nevertheless, it leaves many awkward questions unanswered.

Dovzhenko is forgiven his "political line" and "rehabilitated" as a great artist and a fierce Ukrainian patriot. And yet all his films from 1929 were overtly and militantly "pro-regime." He exhibits an alarmingly naive faith in the Party line, whatever this happens to be at any given time, and an abject habit of writing letters to Stalin himself whenever his own creative development is blocked. At the same time the regime uses him in its propaganda as a brilliant example of the glories of Soviet art and life.

How Dovzhenko came to be claimed both as a central showpiece of Soviet propaganda and an example of Ukrainian pantheistic spirituality, anti-Stalinism, and deep patriotism is one of the great paradoxes of his artistic development. Perhaps it is more than this. Perhaps it is also symbolic of the dilemma that pervades the work of the greatest Soviet Ukrainian writers and artists of this century.

Dovzhenko sensed the dilemma most acutely, working as he did in the medium that was the most industrial (dependent on the state, serving the requirements of state propaganda) and the most mass-oriented (responding to the need to please a mass audience).

Many other artists, however, were crushed under the strain of trying to satisfy two masters. Dovzhenko somehow survived and continued to produce works of quality. One of the imponderables of his artistic development is precisely the question of how he managed to do this. Koshelivets asserts the fact, but his political approach offers no explanation.

It may be that the secret lies in the hyperbolic, mythical, and symbolic artistic universe that Dovzhenko created. His hyperbolic figures, like Maiakovsky's, were useful to the regime, while his larger-than-life mythology was as comprehensible to the people as the *dumy* and lives of

the saints had been. Thus the characters became embodiments of life's energies, and the films, allegories of the forces of good and evil.

According to such an interpretation the roots of Dovzhenko's art could be found in his early career as a political cartoonist for *Visti VUTsVK* and his association with Mykhailo Boichuk's neo-Byzantinism, an artistic movement that in the mid-twenties fused the icon with the folk story, the political with the popular, the didactic with the uplifting. Dovzhenko's work in film might be compared to the style of this artistic school, which he defended until 1926, when he left Kharkiv for Odessa in order to begin his career in the cinema.

The definitive work on Dovzhenko, as Koshelivets states, has yet to be written. When it does appear it will have to answer the many issues raised by this biography.

Myroslav Shkandrij  
*University of Manitoba*

LUBOMYR WYNAR, *AVTOBIOHRAFIIA MYKHAILA HRUSHEV-SKOHO Z 1926 ROKU* (New York, Munich, and Toronto: Ukrainian Historical Association, 1981). 48 pp.

Biography is not a strongpoint of Ukrainian scholarship in the West. Even the most important figures have been sadly neglected. Luciŭ's work on Franko is inadequate and too polemical in tone, Zaitsev has held the field on Shevchenko since the 1930s, and Hrushevsky still lacks a serious biography in any language, including Ukrainian. Thus it comes as some consolation that the Ukrainian Historical Association has made a special point of collecting and publishing materials about the last of the aforementioned trio, the famous historian and first president of the revolutionary Ukrainian state of 1918, Mykhailo Hrushevsky.

The booklet in question is a contribution to this effort. It consists of Hrushevsky's brief autobiographical outline, first composed in 1904, revised in 1926, and published in connection with the celebrations of his sixtieth birthday. The autobiography contains few reflections or disquisitions upon the historian's life, but it does give a factual outline of the achievements and projects in which Hrushevsky was involved during his long and very productive career. It also provides an indication of what Hrushevsky considered to be his greatest accomplishments. There is no doubt that his multivolume *Istoriia Ukrainy-Rusy* heads the list. To judge from the autobiography, political work was important but secondary. The document is annotated and accompanied by a short analytical essay by Lubomyr Wynar. The notes are of both an explanatory and bibliographic nature and are of considerable help to anyone interested in following the story further. A second brief autobiographical essay by Hru-

shevsky, on his early dreams of a literary career, is also included, but as this has already been conveniently reprinted in the 1960 edition of the historian's *Vybrani pratsi*, one wonders whether it was appended here merely to fill out the pamphlet. Members of the association will note that all of this material has already appeared in the association's journal, *Ukrainskyi istoryk*. The principal advantage of the present reprint is that the material will now appear separately in the major library catalogues.

Thomas M. Prymak  
University of Toronto

LEV BYKOVSKY, *SOLOMON A. GOLDELMAN: A PORTRAIT OF A POLITICIAN AND EDUCATOR (1885-1974). A CHAPTER IN UKRAINIAN-JEWISH RELATIONS*. Ed. and with an intro. by Lubomyr R. Wynar. New York, Toronto, and Munich: Ukrainian Historical Association, Inc., 1980. 98 pp.

Recent unrest in Poland demonstrates the importance of ethnicity in the politics of Eastern Europe. Because of enduring tension between the Russians and the Poles, it is more difficult for the Soviet Union to exercise control over Poland. In contrast, in Russian and Soviet history there were instances when local ethnic conflict helped to assure central-government dominance. Joseph Stalin, in his address to the Twelfth Party Congress in 1923, hinted at this. He stated that Soviet rule relaxed tensions between the Georgians and the Armenians and that in the absence of Soviet control of Caucasia local ethnic groups would massacre one another. Internal division aided external rule.

In the western USSR, ethnic groups, including the Ukrainians and the Jews, suffered from poor relations. Thousands of Ukrainian Jews were killed or injured in the pogroms that occurred during the Civil War. Soviet officials and Jewish communists tried to channel Jewish outrage at the pogroms into support for the Bolsheviks, and in large measure they succeeded. Since then, commentators have maintained that the Ukrainian national movement as a whole was antagonistic towards Jews and subverted Jewish interests.

Solomon A. Goldelman rejected this assessment. Born into a wealthy Jewish family in Bessarabia in 1885, Goldelman studied economics in Kiev, where he witnessed the pogroms that occurred there in 1903 and in 1905. A leader of the Po'alei Zion, a socialist Zionist party, Goldelman became a member of the Ukrainian Central Rada, secretary of labor in the Directory of the Ukrainian National Republic, and acting secretary of the Ministry of National Minorities in Ukraine. With the Bolshevik conquest of Ukraine in 1920, Goldelman emigrated to Europe and then

to Palestine. He maintained contact with the Ukrainian émigré community in the West, and in 1968 he published *Jewish National Autonomy in Ukraine, 1917-1920*. Goldelman believed that Ukrainian and Jewish nationalism were "Siamese twins" and that the demise of one meant the death of the other. He was not alone in his views. Vladimir Zhabotinsky, a right-wing Zionist leader, and Dov Ber Borokhov, a left-wing Zionist thinker, were also involved with the Ukrainian national movement.

Lev Bykovsky's biography of Goldelman underlines instances of cooperation between Ukrainian and Jewish nationalists. The virtue of this short work, an abbreviated version of a longer study in Ukrainian, is that it mentions the high points of Goldelman's career. Too much attention, however, is devoted to the period in Goldelman's life after his departure from Ukraine. Goldelman's "Ukrainian period" is the most important part of his life historically and merits more detailed treatment. The book also lacks substantive footnotes.

Nonetheless, Bykovsky has made a contribution. Even though Soviet officials in Moscow and in Ukraine understand the significance of relations between subordinate ethnic groups such as the Ukrainians and the Jews for the conduct of policy, commentators on the Soviet Union neglect to discuss them. By indicating that relations between Jews and Ukrainians from 1917 to 1920 were more complicated than is generally believed, Bykovsky's book encourages further research.

Allan L. Kagedan  
Columbia University

IOSYP HIRNIAK, *SPOMYNY*. Ed. Bohdan Boychuk. New York: Suchasnist, 1982. 487 pp.

In 1927, a founder of the modern Ukrainian theater, Les Kurbas, wrote that "the repertoire, from the classical tragedy of Schiller to French farce, from vaudeville to contemporary opera and operetta, from a melodramatic interpretation of Ukrainian everyday-life drama to the naturalistic interpretation of Tsehlynsky's plays, created a peculiar type of actor of extreme stylistic flexibility: Buchma, Hirniak, Krushelnytsky, Kalyn."<sup>1</sup> Of these actors Volodymyr Kalyn died prematurely in 1923. Amvrosii Buchma and Marian Krushelnytsky, who could have contributed best to the history of Berezhil, did not leave any memoirs about their activities in this theater. Fortune alone made Iosyp Hirniak the best source of material on Berezhil's history. Truthful and precise, unable to be totally explicit and yet avoiding propagandistic silt, he has passed on

---

<sup>1</sup> L. Kurbas, "Shliakhy Berezolia," *Vaplite* 3 (1927): 141-65.



to future generations his memoirs. Of the three parts of *Spomyny*, the first two deal with the theatrical activities of Hirniak outside and within Berezil; the third part consists of many important biographical facts about the famous Ukrainian satirist Ostap Vyshnia, providing simultaneously a picture of the helplessness of a man, who was also a former political prisoner, in the face of Soviet reality.

*Spomyny* covers over fifty years of Hirniak's life. They are dedicated to Les Kurbas, according to Hirniak "the greatest and the most tragic figure of Ukrainian theater"—the greatest, because he helped the Ukrainian theater overcome its inferiority complex and enter the world arena, and the most tragic, because he was a victim of the Party Russifiers from Moscow and their servants in Ukraine, who succeeded in limiting the Ukrainian theater's repertoire to peasant-life drama of the nineteenth century and contemporary representatives of socialist realist philosophy.

*Spomyny* reveals many theatrical events that have been suppressed permanently in the Soviet press. First among them are the activities of the Striletskyi (Ukrainian Sich Riflemen) Theater. Established in 1915, it had in its company many outstanding professional actors. Its repertoire extended from Molière to Hermann Sudermann and Max Halbe, many classical operettas, and even operas. Hirniak discusses truthfully the period of 1919-21, particularly the establishment of the Franko Theater (now the Kiev State Ukrainian Drama Theater) in 1920 by the commanders of the Ukrainian Galician Army and not by the Red Army, as is claimed in Soviet sources. Hirniak depicts the activities of the theater's artistic director, Hnat Iura, and assigns Iura his proper place as an able actor of certain roles but a typical nonexperimental managing director who worked according to the models of prerevolutionary provincial Russian troupes in Ukraine. Hirniak also clarifies the activities of the Franko Theater Workshop in 1921-22.

The most significant part of *Spomyny* is that dealing with the Berezil period. It describes Berezil's conflicts with the Party, beginning with the prohibition to perform Alban Berg's expressionistic version of Georg Büchner's *Woyzeck*. Later the continuing official Soviet criticism of Berezil centered on the performances of Mykola Kulish's plays (*Narodnyi Malakhii* and *Myna Mazailo*), which touched upon national problems, exposed the "real activities" of the Soviet Ukrainian government in the area of social reform and the chauvinism of Party officials from Moscow, and ridiculed the "Little Russian" mentality.

Later Hirniak depicts how Kurbas the director artistically triumphed over Ivan Mykytenko's propaganda play, *Dyktatura*, and describes the "extraordinary" situation organized by the Party around Kurbas's last production, Kulish's *Maklena Grasa*. Hirniak describes how the Party's offensive against Berezil culminated in the "condemnation" of Kurbas,

ushering in the total destruction of the Ukrainian modern theater based on European models.

It is a pity that *Spomyny* ends so abruptly. Hirniak says nothing in it about his work as the director of the first Ukrainian performance of Shakespeare's *Hamlet*, at the Lviv Opera Theater in 1943. Concentrating his attention on the history of Berezil, he does not touch on other interesting theatrical events (particularly in Kharkiv)—the Ukrainization of opera, the organization of the theater of small forms and the creation of the theater of musical comedy (the latter two with the active participation of Kurbas's pupil, Ianuarii Bortnyk), and others. Their omission, however, does not diminish the significance of Hirniak's contribution to the history of the modern Ukrainian theater.

Valerian Revutsky  
Vancouver

OLEKSANDER DOMBROVSKY, *NARYS ISTORII UKRAINSKOHO IEVANHEL'SKO-REFORMOVANOHO RUKHU*. New York and Toronto: Ukrainian Evangelical Alliance of North America, 1979. 622 pp.

Until this century most Ukrainians were members of either the Orthodox or Byzantine Catholic churches, which were both state churches. When Ukrainians began to immigrate to North America they were suddenly confronted with religious freedom and the choice of a vast variety of Christian denominations and sects. This work outlines the origins and development of the Ukrainian Evangelical Reformed movement.

The first chapter offers a lengthy apologia for the Evangelical Reformed movement. The author attempts to prove that such national literary figures as Shevchenko, Kostomarov, Drahomanov, Skovoroda, Hrushevsky, and Rudansky were closer in their religious outlook to Protestantism than to the traditional church.

The following chapter deals with the history of a uniquely Protestant-Uiate church, known in English as the Independent Greek Church. Soon after his arrival in Canada, the future leader of this church, Ivan Bodrug, became associated with the Presbyterian church. In 1903 a bogus Russian Orthodox bishop, Seraphim, came to Winnipeg and began ordaining Ukrainian men, including Bodrug, to the priesthood. Bodrug's aim was to initiate formal ties with Seraphim in order to escape the charges of self-ordination without apostolic succession and, at the same time, to bring the newly ordained priests and the whole movement under Presbyterian influence. He wanted to establish a Ukrainian church that would be independent of the traditional hierarchy and Calvinist in essence.

The first church was erected in Winnipeg in 1903 on the corner of Pritchard and MacGregor. The building still stands today, missing only its main cupola and four corner ones. The new priests who went out into Ukrainian settlements to organize parishes sometimes met with serious opposition. At Fish Creek, Saskatchewan, Bodrug was welcomed at the church by parishioners brandishing rifles, axes, and even pitchforks. The French Roman Catholic priest had convinced the Ukrainian settlers not to allow Bodrug into their church. Fearlessly Bodrug advanced, armed only with his cross in one hand, his Bible in the other, and with his strongest weapon, his forceful and charismatic personality. After he read from the book of epistles and preached his sermon, the whole parish fell to their knees, praying and weeping. Later a three-hour liturgy was celebrated in the church itself.

In 1904 Bodrug and his followers openly broke with Seraphim and became more closely associated with the Presbyterians, who provided financial assistance and guidance. Bodrug did not want a sudden break with the Ukrainian historical past, but rather an evolution towards a Ukrainian form of the Reformed faith. Changes such as common confession, a purged liturgy and ritual, and a Protestant form of communion were to be introduced gradually. The new church was governed by a consistory elected by a synod composed of all the ministers and one lay delegate from each parish. In 1912 the Presbyterians cut off all funds, and the Independent Greek Church soon folded; however, the vast majority of the ministers joined the Presbyterian church with a small number of their flock and continued their work as a Protestant religious movement not only in western Canada, but also in Ontario and Quebec.

Dombrowsky's account of this interesting event in Ukrainian-Canadian history is largely based on the memoirs of Ivan Bodrug. In order to provide a more balanced picture, the author should have consulted Canadian Presbyterian materials, which reveal the dominating role and aim of the Presbyterian church. The 1907 annual report of the Home Missions superintendent stated the Independent Greek Church "consistory takes no important step without the knowledge and approval of the Executive of the Synodical Home Mission Committee in Winnipeg."<sup>1</sup> There is no doubt that the Presbyterians hoped to use this church as a stepping-stone to complete national and religious assimilation. In 1911 the superintendent of Home Missions, J. A. Carmichael, boasted that a "quite remarkable result of this church is the more rapid assimilation of their people to our social and national standards, as well as to our religious ideals."<sup>2</sup> The author also claims the Presbyterians cut off funding

<sup>1</sup> *The Acts and Proceedings of the General Assembly of the Presbyterian Church in Canada, 1907, Appendices, p. 7.*

<sup>2</sup> *Acts, 1911, Appendices, p. 17.*

because of financial problems in their church. An examination of Presbyterian sources reveals, however, that the Board of Home Missions was dissatisfied with the slow rate of transition towards Protestantism, believing that the Ukrainian mission should be a "distinctively Presbyterian work."<sup>3</sup>

The history of this religious movement in the United States followed a less exotic path. Unlike Canada, Evangelical Reformed congregations were formed mainly in urban areas. From 1913 to 1931 Ukrainian students were trained for the ministry at Bloomfield College and Seminary, which had a Ukrainian department headed by Rev. B. Kusiw and Dr. L. Cehelsky. The three largest congregations are in Newark, N.J., New York City, and Detroit, with smaller congregations in the eastern part of the country.

This small but zealous movement was not content with spreading its message to immigrants alone. After the First World War missionaries were sent back to Western Ukraine to lay the foundations of the Evangelical Reformed church in the home country. The first leaders were P. Crath (who turned from the socialism of his youth to the Evangelical fold), B. Kusiw, and L. Buchak. Congregations were established in major centers and villages throughout Galicia, Volynia, and Polissia. Initially the movement was associated with the German Evangelical Lutheran church, and later with the Polish Evangelical Reformed church. From 1933 to 1939 the movement worked independently. Its activity was not confined to the religious sphere: cultural, educational, and social work were also undertaken. The movement did not escape the notice of the Polish government, which harassed the church in Galicia and openly persecuted it in Volynia.

Although this work is not an objective or analytical one, it provides helpful insights into the theology and ideology of this religious group. The book also includes useful historical information on the Ukrainian Reformed church and biographies of its leaders. The chapters on the Independent Greek Church and the missionary movement in Western Ukraine provide informative accounts of little known episodes in the religious history of the Ukrainian people. Considering the small number of leaders and ministers involved, one cannot help but be impressed by their dedication and zeal.

Vivian Olender  
*University of Toronto*

---

<sup>3</sup> *Acts*, 1912, Appendices, p. 22.



## БОГДАН БОЙЧУК — НОВИЙ І ПЕРЕДОСТАННІЙ

БОГДАН БОЙЧУК, ВІРШІ, ВИБРАНІ І ПЕРЕДОСТАННІ. Нью-Йорк: Сучасність, 1983. 199 стор.

Це сьома збірка поета й появилася вона сім років після шостої збірки, поеми “Подорож з учителем”. В творчій арці Бойчука вона становить, так би мовити, ключовий камінь — не тому, що вона наразі остання, а тому, що вона являє собою поетове переоцінення власної творчості. Сам Бойчук у своїй передмові, “Апології автора”, остерігає читача, що “автор втручався в майже кожную поезію” і при тому стверджує, “що вибрані в цій збірці поезії та їх версії становлять основу його доробку.”

Критикові й літературознавцеві таке твердження зразу прискорює пульс і спокушає його взятися за порівняння перших друкованих версій з останньою. Таке зайняття не тільки надзвичайно цікаве, але становить собою один із головних засобів до розуміння і оцінення творчості письменника. Не можу я взятися за ґрунтовне порівняння, але все ж таки постаюся, бодай побіжно, накреслити наймаркантніші зразки поетового “втручання” у вже раніше друковані свої твори.

Краща назва для цієї збірки була б: “Вірші **перетворені** й передостанні”. Бо Бойчук дійсно перейшов свою творчість критичним оком вибагливого редактора, викидаючи (навіть цілу свою другу й відносно слабу збірку, поему “Земля була пустошня”, 1959), переставляючи, скорочуючи, замінюючи і оточнюючи. Дуже мало, замало, письменників спосібні такого роду саморедакції. В українській літературі мені приходять на думку тільки два: Зеров і Стефаник. Правда, є більше письменників, що можуть вибрати із своєї творчості ранні твори, які їм подобаються в пізніших роках, але щоб ці твори перетворити й притому їх **поліпшити** — це вже дійсно рідкісне явище. Цього саме досягнув Бойчук.

В загальному, всі зміни він увів під кутом вивершеного лаконізму виразу та конкретизації поетичного образу. Все зайве, реторичне, тавтологічне, надто описове — поет зумів викинути. При тому, в нахилі до конкретизації образу, Бойчук повикидав багато з того “штучно поетичного” лексикону, так притаманного для поетів Нью-Йоркської групи (наприклад, “посаджених слідів доспілі квіти” сконкретизовано на “посяєних зернин доспіле жито”, “Над чорною утробою Дніпра” на “Чорнім закруті Дніпра”, “обличчями стікали вії” на “з очей зривали вії”, “в глину ночі” на “в темінь ночі” і т. д.).

В одній із перших заміток на поезію Нью-Йоркської групи, Вадим Лесич писав про Бойчука:

Хоч скаля його чуття досить широка і з глибинними проривами, проте абстрактна реторика метикування у тих місцях, де мистецький образ міг би дати іноді сильне враження, замазує течію поезії, так

наче б накриває його творче кипіння якимось бляшаним ковпаком, — і поезія не вибухає завершеною пуантою, чого все ж таки належало б сподіватися із засновників його поезії, творча пристрасть якої має, як здається, глибокий корінь <sup>1</sup>.

Коли б Лесич дожив до появи цієї збірки Бойчука, він радів би, бо редакція, що провів Бойчук над своїми творами власне і усунула ту реторику.

Найкраще буде проілюструвати конкретним прикладом суть Бойчукового перетворення. Хоч віршів для цього можна б навести безліч, я вибрав один вірш, що мені був подобався в першому варіанті, і що мені ще більше подобається в другому. Це вірш "Селянин" із першої збірки поета, "Час болю". Писаний він вперше 1955 року. Появився він у збірці так:

Ішов ріллею.  
Срібна голова  
звисала між плечима,  
Обличчя:  
боронами зрите,  
і борозни в ногах.

Да святиться

Ішов.  
У жмені репаній —  
останній клаптик неба,  
у серці —  
Грудка чорнозему.  
А сонце розливалось  
під босими ногами  
і пекло.

Да будеть воля

Межу свою переступив —  
і на коліна.  
"Нас хтіли розлучити," —  
шепотом,  
мов до коханки  
й ніжно гладив  
скиби.

Небесіх і на землі

Упав хрестом  
(і клаптик неба  
виховзнув навік)

---

<sup>1</sup> Вадим Лесич, "Поети на перехрестях", Листи до приятелів, 1959, чч. 7-8, стор. 17.

Торкнув устами  
лоно чорної землі,  
і декілька перлин  
з повік зірвалось.

Аміль

Розлука стала злукою  
Кінець став вічністю.

Гарний вірш і сильний своєю образністю вкоріненою в українську хліборобську дійсність. І здавалося б, що вірш вже досконалий. І щойно коли його прочитати в новому варіанті стає ясным скільки в ньому було зайвого й того, що, за словами Лесича, “замазує течію поезії”. Переробляючи цей вірш, Бойчук залишив перші дві строфи без змін, але викинув релігійний рефрен із цілого віршу. Третю строфу взагалі викинув, а четверту перетворив так:

Упав хрестом.  
Клаптик неба  
виховзнув з руки.  
Торкнув устами  
лоно чорної землі  
і почорнів.

Як я вже сказав, вірш був сильний і в першому варіанті. Але в другому, Бойчук стиснув і спрещував його до максимуму. Ототожнення селянина з його ріллею в перших двох строфах тепер завершується смертю, злиттям із ріллею в останньому рядку “і почорнів”. Немає зайвого релігійного відлуння, немає строфи про ріллю-коханку, що роздрібнювала зосередження з віковичної долі селянина включаючи опис очевидної любові селянина до ниви. В останньому варіанті поет концентрується виключно на суцільному ототожненню селянина і ниви, яку він обробляє і з якою він зливається в смерті. Немає зайвих сантиментальних “перлин з повік”, ні зайвих редакційних пояснень про розлуку, що стала злукою, кінець — вічністю. В другій редакції поет не вдається до коментарів. Представляє він долю селянина чітко і згущено. Ціла метафорика суцільна, зв’язана з ріллею (“обличчя: боронами зрите”) чи з денним ритуалом селянина при обробці землі (“останній клаптик неба... грудка чорнозему... сонце розливалось... і пекло” — все мов той денний полуденок: скибка хліба, грудка сиру, горілка). Усунення зайвих коментарів дає Бойчукові можливість створити динамічно чіткий образ, що своєю силою нагадує образи в новелях Стефаника.

Таких прикладів редакційного поліпшення віршів можна б навести більше. Часами це заміна тільки деяких слів, що дозволяє поетові уточнити свій образ, часами це більші куп’юри й скорочення. Навіть у досконалому поемі “Подорож з Учителем” Бойчук зумів спрещувати свою образність. Наведу тільки один приклад:

і слово, кров'ю окроплене, в церквах  
іржавіло у зашморгах кадила,  
в тяжких кіптінях черствіло на вітварах  
і перші пахощі свої губило.

В новому варіанті слово “іржавіло” замінено словом “душилося”. Здається така мала зміна, але як вона прецизує образ! Бож слово не може “іржавіти” від кадила, але “душитися” то вже аж!

Коли мова йде про “Подорож з Учителем”, хочу звернути увагу на один момент, що дає нам нагоду зрозуміти силу поетичного вислову. Є в поемі одна потрясаюча сцена, яку Бойчук повторює в циклі неопублікованих віршів, що ввійшли до цієї збірки. Але, що цікаве — це те, що в циклі “Любов у трьох часах” ця сцена описана прозою. Коли порівняти прозовий і віршовий варіанти, побачимо, як саме Бойчук поетизує цей епізод. Мова йде про одинадцяту частину циклу, де Бойчук пригадує з минулого:

Біля криниці Соб'єського я побачив жінку, яка лежала посеред вулиці, розкинувши руки. Її голова була розірвана пострілом, а з чашки тягнулася застигла кров і клапті липкого волосся. Збоку лежала відкрита торбинка, з якої сипались шпильки, коралі, гребінець... (стор. 161)

Епізод потрясаючий. Але наскільки він більш потрясаючий коли Бойчук передає його поезією, де кожне слово підібране для максимуму образності і значнево-емоційного навантаження:

як до асфальту тілом приросла  
з гебрейським профілем забита жінка,  
розкинувши по світі рамена,  
а збоку плакала її торбинка:  
коралю, шпильками і теплом  
малих прикрас жіночої природи... (стор. 85)

Прозова версія багато точніша й більш графічна: там довідуємося, що жінка має прострілену голову, бачимо кров і клапті липкого волосся, бачимо і торбинку при ній. Та в поетичній версії нічого з того графічного не залишилося. Жінка прямо вбита приросла тілом до асфальту, має гебрейський профіль. Та все ж таки це образ сильніший. І зводиться все майже до двох троп: узагальнення і уособлення. У вірші Бойчук з однієї сторони оточує жінку — це жінка з “гебрейським профілем” — але в той сам час узагальнює її трагічну долю коли метафоризує за допомогою метонімії вулицю на світ. Жінка з розкинутими по світі раменами стає, таким чином, символом всіх жертв людського насильства. А завершення пуанти поезії, про що говорив Лесич, відбувається через уособлення. Не треба



різних деталей злочину, треба тільки персоніфікацію торбинки, тої німої подруги забитої, що плаче малими прикрасами жіночої природи. Ця поетична абстракція, ця конденсація образу в плачі неживої речі в наслідок людської жорстокости, це **олюднення** торбинки плачем, коли її подругу **омертвено** — цей контраст і надає цьому епізодові емоційно-поетичної сили. І в цьому малому прикладі бачимо суть поетичної манери Бойчука: **метафоризація дійсности**. І цим власне ця найновіша збірка така цікава. В ній Бойчук удосконалив свої метафори, а тим самим основу своєї поетичної творчости.

З тематичного боку, в нових віршах Бойчук і надалі вболіває над незрозумілій присутності зла в Божому світі, над безапеляційною смертністю людей, над нетривкістю кохання, взаємин, дружби. Мабуть одним відхиленням від цієї тематики й взагалі самотнім виявом легкого сарказму це вірш “До чужої жінки у стані несповна любови (Шарж на традиційну нуту” з циклу віршів передостанніх.

Кінчаючи хочеться, хоч в кількох словах, схарактеризувати Бойчука як поета. Це річ, звичайно, найтрудніша, на яку можна б присвятити цілу монографію. Тут я можу це зробити тільки неточними порівняннями. Читаючи твори Бойчука, мені насуваються на думку скульптури Крука. Асоціація не випадкова. Коріння обох мистців в тому найздоровішому й найпритаманнішому українству прошарку суспільства — в селянстві. Помимо урбаністичних образів, помимо урбаністичних переживань, поезія Бойчука тяжить до землі, до правічного циклю родження і вмирання. Найсильніші його образи, як найсильніші скульптури Крука, це ті, що пов’язані зі світом села. Навіть коли це село не українське. На підтвердження цього і на закінчення процитую один із таких віршів Бойчука (до речі один, що його Бойчук не міняв), де власне явна ця притаманна “селянськість”. В англійців є краще на це слово: “earthy”.

### Південна Кароліяна

Муринка  
над колодязем  
розвісила  
смагляві груди,  
що ранами, як кактуси,  
цвітуть;  
  
і кинула відро,  
і, зачерпнувши дня,  
заголосила:  
він такий самотній, Пане,  
і тяжкий!

Такий тяжкий... (стор. 39)

## Journal

І Бойчук у своїх віршах і Крук у своїх скульптурах є "earthy". Це без сумніву ніяк невичерпне окреслення, але, на мою думку, дає хоч один орієнтаційний маяк до поезій Богдана Бойчука.

Данило Гусар Струк  
Торонтський університет

STEPHAN M. HORAK, ED., *GUIDE TO THE STUDY OF THE SOVIET NATIONALITIES: NON-RUSSIAN PEOPLES OF THE USSR*. Littleton, Colo.: Libraries Unlimited, 1982. 265 pp. \$30.00.

Twelve scholars, headed by Professor Stephan M. Horak, have collaborated in producing this valuable guide to literature. The bulk of the book consists of bibliographies (usually preceded by introductory essays) of the individual peoples or groups of peoples. First in order of presentation, David M. Crowe deals with the Balts, giving a general section on them and then devoting separate sections to the Estonians, Latvians, and Lithuanians. Vitaut Kippel covers the Belorussians, Kenneth C. Farmer, the Ukrainians, and Stephen Fischer-Galati, the Moldavians. Two subsequent chapters and sections present the Jews (Shimon Redlich) and the non-Islamic peoples of Caucasia—the Abkhazians, Armenians, Georgians, and Ossetes (Joseph D. McCadden). A major portion of the volume, composed by Isabelle Kreindler and Edward J. Lazzerini, is titled "Islamic Peoples" and consists, besides a general introductory section, of the following parts: "Islamic Peoples of the Caucasus and Transcaucasus," "Peoples of Central Asia," "Peoples of the Volga Basin and Ural Mountain Region," and, finally, "Crimean Tatars." The two final chapters are on the Germans (Sidney Heitman) and on the peoples of Siberia (Marjorie Mandelstam Balzer).

As this mechanical listing of names and subjects shows, this volume contains contributions by recognized authorities on all major non-Russian peoples of the USSR. The omission of the Poles, Greeks, Bulgarians, Slovaks, and Hungarians, to which Professor Horak refers in his introduction, can certainly be forgiven considering how much the reader does get.

However, it is not easy to justify the omission of a general chapter on the Soviet nationalities and their problems, and Professor James L. Heizer's essay on "Soviet Nationality Studies in North America on the Threshold of the 1980s" is no substitute, even though it is interesting in itself. Had there been a general chapter, certain major works would not have failed to appear in this book. Thus, for example, there are no separate entries under their editors' names for the following standard works: Edward Allworth, *Soviet Nationality Problems*; George W. Simmonds, *Nationalism in the USSR and Eastern Europe in the Era of*

Brezhnev and Kosygin; Ihor Kamenetsky, *Nationalism and Human Rights: Processes of Modernization in the USSR*; Erich Goldhagen, *Ethnic Minorities in the Soviet Union*; and Jeremy R. Azrael, *Soviet Nationality Policies and Practices*. Admittedly, select individual contributions to those edited books are cited under the names of those contributors, but surely this is a case of trees being recognized while the forests in which they stand are missed.

Certain other editors or authors whose works are of importance to the subject as a whole are at least fortunate enough to have been recognized "locally," so to say, in the chapters on one or another nationality. In this regard the "Islamic peoples" chapter has been the most generous. It is there that Zev Katz, Rosemary Rogers, and Frederic Harned get their *Handbook of Major Soviet Nationalities* listed under its main entry (needless to say, individual contributions to that work are cited throughout the volume). Also, Hélène Carrère d'Encausse has her *Decline of an Empire* acknowledged (indeed, there is even another entry for the original French edition of that book, in another section—a case of unavoidable mistakes), as do Robert Lewis, Richard R. Rowland, and Ralph C. Clem their *Nationality and Population Change in Russia and the USSR: An Evaluation of Census Data 1897-1970*. Another major work, that of Lowell Tillelt on *The Great Friendship: Soviet Historians on the Non-Russian Nationalities*, likewise owes its inclusion in this volume to Professors Kreindler and Lazzerini, although, like the other books cited above, it is of general importance for all Soviet nationalities. *The Formation of the Soviet Union* by Richard Pipes has the distinction of two listings: it appears under the Islamic peoples and also in the Belorussian chapter: needless to say, it is no less important for the Ukrainians or the peoples of Caucasia, where it is not cited. (Incidentally, the Pipes volume is only one case of a single work's multiple listings, each with its own number. There are several such cases in the Ukrainian chapter alone, and there are interchapter listings: such a practice inflates the number of items in the bibliography and is thus misleading.)

I hope that these examples show how necessary it is to supply a "synthesizing" chapter to a book like this. I would go further, however, and recommend in a future edition the inclusion of those general works on ethnicity and nationalism that treat Soviet nationality problems in a wider, comparative or historical framework. An example that comes to mind—there are more, needless to say—is *Ethnic and Political Nations in Europe* by Jaroslav Krejci and Vitezslav Velimsky, because it has some very interesting and controversial things to say about the USSR and compares the USSR with Yugoslavia, Czechoslovakia, and so on.

Few people are competent to evaluate all of the chapters in this book on their own terms: this reviewer certainly is not so qualified. Let us limit, therefore, our remaining comments to the Ukrainian chapter, which

is longer than any other devoted to a single nationality, even though to evaluate it properly would also take more than one critic. Professor Farmer has clearly performed a yeoman's job in covering not only politics and current history, where his main professional competency lies, but also the arts, language and literature, religion, Ukrainians abroad, and many other topics. It is inevitable that there are shortcomings in the final product; for example, the listing under "Geography and Demography" contains two, admittedly important, articles by Yaroslav Bilinsky, which should properly go under history or politics, while it fails to list a single book or article in geography proper. For demography, Farmer refers to the 1959 and 1970 official Soviet census returns, which is perhaps fine, but he fails to cite any analyses of those returns, of which there are several. There are several disturbing indications that the compiler has not seen or read the items he comments on.

One can always argue about who should be included and who should be omitted in a select bibliography. Instead of blaming the author in this case, the readers should more constructively share with him their thoughts on how the second edition might be improved. (We are assuming that a second edition will be forthcoming: the book definitely deserves to be kept in print at all times.) However, this reviewer has to make public his sense of discomfort about the omission of Omeljan Pritsak's name from the bibliography. (Leaving aside his more technical works, some of which should have been cited anyway, Pritsak's and Reshetar's seminal "The Ukraine and the Dialectics of Nation-Building," originally published in the *Slavic Review* in 1963 and reprinted in 1964 in *The Development of the USSR*, edited by Donald W. Treadgold, is a "must.") Bohdan Bociurkiw should have been cited more than once, as should Jaroslaw Pelenski, especially the latter's "The Incorporation of the Ukrainian Lands of Old Rus' into Crown Poland (1569)," which appeared in *American Contributions to the Seventh International Congress of Slavists*, 1973. Certain important articles by younger scholars (without any special effort on their part they have been joining the middle generation recently) also merited attention, as did a few of their unpublished dissertations. As things stand now, Matvii Stakhiv is the most cited Ukrainian historian.

Speaking about history per se, I would like to urge Professor Farmer and the editor to rethink their periodization of Ukrainian history (and Professor Horak also to standardize the structure of all "national" or "regional" chapters). What we have now is "medieval," "early modern," "modern," and "contemporary" history, all of which are preceded by a long section on "Dissent Movement," which probably should be placed under either "contemporary history" or "politics." But what sort of "contemporary history" includes both the years 1907-14 (the period covered by Ralph Carter Elwood's book) and 1956-72 (Farmer's book)?



Would it not be clearer to begin contemporary history from 1953, possibly from 1972? (I prefer 1972.)

None of these criticisms, some of which are serious, should detract from the value of this work. Professor Horak deserves encouragement for his bibliographic efforts, and his recent production should be on the shelf of all actual or aspiring scholars in the field of Soviet nationality affairs. High prices force most of us to give up buying certain books we would normally wish to have. Bibliographies, handbooks, and dictionaries are among those books one should never give up collecting.

Roman Szporluk  
*University of Michigan*

BOHDAN NAHAYLO AND C. J. PETERS, *THE UKRAINIANS AND GEORGIANS*. London: Minority Rights Group Report, no. 50, 1981. 20 pp. £1.50.

This report is one in a series published by the Minority Rights Group (MRG), based in London, England. The MRG is an international research and information unit, one of whose aims is to "secure justice for minority or majority groups suffering discrimination, by investigating their situation and publicising the facts as widely as possible, to educate and alert public opinion throughout the world."

The first half of this report, on the Ukrainians by Bohdan Nahaylo, covers ten pages of this large-format pamphlet. It provides a thumbnail sketch of the history of Ukraine from Kievan Rus' to the present. Ukrainian history up to the outbreak of the Second World War is disposed of in some four pages, and the remaining pages are devoted to Ukraine during and after the war. This treatment reduces the presentation of the first section to little more than a chronology of dates and events. In this section there are some minor inconsistencies, for example, when Nahaylo refers to the Brotherhood of Saints Cyril and Methodius (p. 5), the Ukrainian Radical Party (p. 6), and the Revolutionary Ukrainian Party (p. 6) as each being the first Ukrainian political organization. The section on Ukraine during and since the Second World War, and especially Ukrainian dissent, is territory much more familiar to Nahaylo. He describes the renaissance of Ukrainian cultural life that took place in the wake of the post-Stalin thaw and the subsequent emergence of an oppositionist movement as a direct result of repression and a policy of increased Russification by the Soviet regime. At the present time, with the arrest of all the members of the Ukrainian Helsinki Group, dissent in Ukraine has virtually been silenced. The statistics on the decreasing number of scientific publications in the Ukrainian language and, con-

versely, increase in Russian-language publications together with decreasing enrollments in Ukrainian-language schools makes somber reading.

In the text there are numerous typographical errors and errors in the transliteration of Ukrainian names, for example Valyntyn (p. 10) instead of Valentyn, wrongly quoted book titles, for example M. Braichevsky's "*Annexation or Russification*" (p. 10) instead of *Annexation or Reunification*, B. Wytwycky's "*The Other Holocaust: Many Circles of Death*" (p. 13) instead of *The Other Holocaust: Many Circles of Hell*. The fairly comprehensive bibliography at the end of the pamphlet omits an important book on the early period of Soviet rule in Ukraine, namely J. Borys's *The Sovietization of Ukraine 1917-1923* (2d edn., Edmonton, 1980). Notwithstanding these points, the Ukrainian section of this report provides a good sketch of the trials and tribulations of the Ukrainian nation.

The section of the pamphlet on the Georgians, by C. J. Peters, squeezes the history of Georgia, from the fourth century BC to the present, into the last five pages. It is instructive to read that the Georgians were incorporated into the Russian Empire at the beginning of the 19th century, like the Ukrainians in the 18th century, as a result of their request for help from the Russians against an invading enemy. Unlike the Ukrainians, however, the Georgians seem to have better resisted the subsequent Russification policies. In 1979, 98.3 percent of Georgians regarded Georgian as their native language, while the comparable figure for Ukrainians was 82.8 percent. Although a small nation, the Georgians are not afraid to organize mass demonstrations in defense of encroachments on their language and culture.

Peter Yakimiuk  
London, England

ANDRIJ BAHMET, *SLOV'NYK SYNONIMIV UKRAJINS'KOJI MOVY*, vol. 1: *A-P*. Ed. Hryhor Luzhnyts'kyj and Leonid Rudnyts'kyj. New York: Shevchenko Scientific Society, 1982. 465 pp.

This incomplete lexicographic work, which ends with the word *patyk* ("stick"), was originally published in the Kiev journals *Vitchyzna* (1959, no. 2 to 1962, no. 7) and *Ukrajina* (1969, no. 2 to 1971, no. 41, with certain interruptions). The original title of the work was "Materialy do synonimichnoho slovnyka ukrajins'koji movy" (Materials for a Dictionary of Synonyms of the Ukrainian Language). According to the editors of the present edition, "in view of the fact that Bahmet's work had not been completed *in toto*, the 'Materials' have been edited to a certain degree. This has been done to satisfy the requirements of modern lexicography and lexicology" (p. viii).

Specifically, what the editors did was reintroduce the letter “g,” which has been removed from the Soviet Ukrainian Cyrillic alphabet, in words like *vuľgaryzm* (p. 2) and *gvalt* (p. 196); write *ja* instead of *a* in certain words, in accordance with the Kharkiv orthography of 1929, adhered to by émigré Ukrainians (for example, *varijantiv* for Bahmet’s *variantiv*, p. 5); correct the alphabetical order of certain groups of synonyms (for example, on p. 24, *blyskavka* and its synonyms were placed before *blyshchaty* and its synonyms); and, in accordance with Christian tradition, capitalize the Ukrainian word for “God” (for example, *Boha rady* for Bahmet’s *boha rady*, p. 6). They also inserted additional synonyms—for example, on p. 23, *bidnjak*, *bidak*, *bidar*, *bidnota*, *zlydar*, *zlyden*<sup>1</sup> (all of which, except *bidnota*, appear as cross-references on pp. 22, 149), placing them before and as part of the synonymic group headed by *bidolakha*—but gave no illustrative examples for the usage of these insertions, just as Bahmet had given no examples for *saraka*, *siromakha*, and *serdeha*, which are found among the synonyms of *bidolakha*.

Moreover, to satisfy the demands of an émigré market, the editors occasionally deleted (a) certain seemingly propagandistic references to Lenin and Stalin, for example, on p. 24 under *blahovisnyk*, *provisnyk*, *prorok*—“[I postat’ Lenina-proroka, i dalyna vikiv shyroka, rozkryta nam narodam vsim (Tych.)]”<sup>2</sup>—and on p. 78 under *hunuty*, *hrjanuty*, etc.—“Na sylu vrazhu hrjane syla—nyshchivnyj [stalins’kyj] udar.”;<sup>2</sup> as well as (b) certain propagandistic glorifications of Russia and the Russians and the Ukrainian word for “Soviet,” for example, on p. 38 under *vyzvol’nyj*, etc.—“Pidvodzhus’ ja i *vyzvol’nyj* mij klych pochuje brat [velykyj ljud Rosiji]”—and on p. 50 under *vlastyvyj*, etc.—“[Radjans’kij] ljudyni *vlastyve* pochuttja hlybokoji vidpovidal’nosti za svoju pratsju pered Bat’kivshchynuju.”<sup>3</sup>

Perhaps a sign of the inherent difficulties to be found in editing such a large and complex lexicographic work as Bahmet’s “Materials” is the fact that, despite the best intentions, the present edition does have certain inconsistencies. Consequently, the following remarks are intended simply as an aid for corrections in the next edition of this valuable dictionary. Thus, in accordance with the Kharkiv orthography, “*plan*”

<sup>1</sup> Sentences, phrases, and words that have been deleted are set off in square brackets in this and following examples.

<sup>2</sup> A similar deletion, which also includes the removal of the adjective “socialist,” can be found on p. 269 under *navivaty* . . . *vseljaty*: “Tsja dopovid’ [tovarysha Stalina] *vseljaje* v sertsja trudjashchykh hordist’ za nashu [sotsialistychnu] Bat’kivshchynu.”

<sup>3</sup> In the same vein *radjans’kyj narod*—“the Soviet people”—has been deleted on p. 146 under the examples for the synonymic group *zgraja*, *banda*, etc.

(p. 3) should be spelled as "*pljan*," and "*u klasovomu . . .*" should appear as "*kljasovomu . . .*" (p. 4). Moreover, even in the Soviet photomechanical reprint of Hrinchenko's dictionary, from which the following illustrative sentence is taken, on p. 400 under *tyshkom . . . potaj*, etc., the Ukrainian word for "God" is spelled with a capital letter<sup>4</sup> and should read: "Treba robyty potaj Boha [instead of *boha*] shchob i chort ne znau." Furthermore, although ellipsis points were promised to show deletions from the original "Materials" (p. xi), this editorial marker is not always found in the text of the present edition. Thus, for example, one does not find this marker in the text under *Bat'kivshchyna* (p. 9), from which the following propagandistic sentence has been deleted: "[V trudi j bojakh zrosla derzhava Rad i slavy j shchastja svitla *Bat'kivshchyna* i roztsvila, jak zorjanyj toj sad, jiji dochka—Radjans'ka Ukrajina.]"<sup>5</sup>

While and immediately after Bahmet's "Materials" were serialized in *Vitchyzna*, two Soviet Ukrainian linguists wrote about the methodological shortcomings of this work. The first of these, A. A. Moskalenko, in his *Outline of the History of Ukrainian Lexicography*, noted in the section devoted to dictionaries of synonyms and phraseological dictionaries that Bahmet does not always arrange synonyms in a fashion acceptable to modern lexicography.<sup>6</sup> In each series of synonyms Bahmet could have shown either a succession of words that illustrate a gradually reinforced or diminished variation in the meaning of the "dominant" first word of the synonymic series, or a succession of frequency, beginning with the most widely used word and ending with that which is most limited in its usage. However, Bahmet often disregards these principles; this can be seen already on p. 2, where the neutral *baba* is followed by the vulgar *baberja* and the augmentative *babyshche*, only after which come the diminutive and affectionate forms *babka*, *babunja*, *babusja*, and *babusen'ka*. Moreover, at times Bahmet includes in a synonymic group words that are not synonyms at all, as in the case of the unmarked dialectal *bakaj* and the stylistically neutral *kaljuzha*, both meaning "puddle" as synonyms of *boloto*, that is, "marsh, bog" (p. 26).<sup>7</sup>

Yet, most importantly, occasionally the "dominant" word—that is, the first word that carries the basic meaning and determines the semantic

<sup>4</sup> "Treba robyt' potaj Boha . . ." in B. D. Hrinchenko, *Slovar' ukrajins'koji movy*, vol. 3 (Kiev, 1909; repr. 1959), p. 375.

<sup>5</sup> Another unmarked deletion is the word "communism," which has been removed from the sentence explaining the meaning of *nastanova* and its synonyms on p. 336: "... v budivnytstvi novoho suspil'stva [komunizmu.]"

<sup>6</sup> A. A. Moskalenko, *Narys istoriji ukrajins'koji leksykohrafiiji* (Kiev, 1961), pp. 137-43.

<sup>7</sup> This was noted already in Moskalenko, p. 139.



nature of the entire series—does not head the synonymic series; for example, *ohydneyj* for some reason appears last in the series headed by *vidvorotnyj* (p. 42) and is preceded by *vidrazlyvyj* and *odvorotnyj*.<sup>8</sup> However, despite all of these and other methodological objections to Bahmet's "Materials," Moskalenko ended his remarks on a positive note by quoting from M. Ryl's'kyj's foreword to the first issue of the "Materials" in *Vitchyzna*, in which Ryl's'kyj confirmed the importance of Bahmet's dictionary for both Ukrainian authors and the reading public. The only other dictionary of synonyms in the Ukrainian language, the *Concise Dictionary of Ukrainian Synonyms* by P. M. Derkach,<sup>9</sup> which Moskalenko compares to Bahmet's "Materials," although methodologically more orthodox than Bahmet's work, for it adheres to a strict linguistic system of gradation from the most to the least frequently used synonyms, cannot match the length and breadth of Bahmet's endeavor, because it carries no illustrative examples and is limited to only 4,279 synonymic groups that are intended to serve as a learning aid for secondary school students.<sup>10</sup>

A much more negative evaluation of Bahmet's dictionary was given by the Soviet linguist Z. Franko in her overview of the lexicographic work being carried on by the Institute of Linguistics of the Ukrainian Academy of Sciences.<sup>11</sup> Indeed, some of her remarks seem to stem from the fact that Bahmet did not take into account the prevailing view in contemporary linguistics, in which it is an accepted axiom that complete synonymy does not exist, with the exception of technical nomenclature. As a matter of fact, very few words are completely synonymous in the sense of being interchangeable in any context without the slightest alteration in meaning, tone, or evocative value. With this in mind, one can see that, for example, the synonyms for *hovoryty* ("to speak") listed and illustrated on pp. 63-71 are not total synonyms according to the above definition, but rather a rich treasury of the various ways one can "speak" in Ukrainian. And indeed, Franko implies that had Bahmet posed and answered the question what a synonym really is (and here he consequently would have had to *consistently* mark the stylistic, regional, and archaic uses of various synonyms and set the limits of each synonymic series),

<sup>8</sup> Ibid., p. 138.

<sup>9</sup> P. M. Derkach, *Korotkyj slavnyk sinonimiv ukrajins'koji movy* (Kiev, 1960), republished in a revised and supplemented second edition by the Research Society for Ukrainian Terminology (New York, 1975, 208 pp.).

<sup>10</sup> Moskalenko, p. 139.

<sup>11</sup> Z. Franko, "Na nashij spil'nij nyvi", *Vitchyzna*, 1963, no. 3, pp. 193-99, of which a little over a page (197 and the top of 198) is devoted to Bahmet's "Materials."

his methodological problems, which deal mainly with systematizing the contents of the entire dictionary, could have been avoided. These tend to be (a) synonyms defined with the very same words, only in transposed order, for example, in the case of *namahannja* . . . *potjah*, *prahnennja*, *stremlinnja* defined by *prahnennja*, *stremlinnja*, *potjah* (p. 316); (b) incomplete illustrative sentences, for example, for *oplesky* but not for *aplodysmenty* (p. 2); (c) illustrative sentences without definitions of synonyms, for example, in the case of *obskakuvaty*, *obsidaty*, etc. (p. 434); and (d) other similar errors, mostly of a mechanical nature.

However, since Franko in effect has outlined what should have been done to turn Bahmet's "Materials" into an "academy dictionary of synonyms of the Ukrainian language,"<sup>12</sup> one cannot help but be puzzled why the Ukrainian Academy of Sciences had not assigned a professional linguist to systematize Bahmet's work, which took years and years of arduous compilation and apparently was taken (although never published) beyond the word *patyk*, if one is to believe the cross-references in volume 1 (for example, on p. 36: *vybachatysja* [dyv. ?], *pereproshuvaty*). Perhaps the worthy endeavor of the Shevchenko Scientific Society that resulted in the publication of the present volume will serve as an impetus for the publication of a complete academy dictionary of Ukrainian synonyms, which has long been awaited.

George A. Perfecky  
La Salle College  
Philadelphia

ROMAN SAWYCKY, *UKRAINIAN FILM GUIDE*. Cranford, New Jersey: "The Keys" Publishing Association, 1980. 68 pp. \$3.00.

The need for a guide to Ukrainian cinema and the people involved in the industry is great. However, this book does not fill the need. Building a compendium of information on debates as to whether Charles Bronson, George Montgomery, or Natalie Wood are of Ukrainian, Russian, or some other descent belittles the accomplishments of other Ukrainian or Ukrainian-descended film figures, for example, Dziga Vertov or Larissa Shepitko, both of whom are omitted, and does not make for a very scholarly approach.

Part of Sawycky's problem seems to be that he does not know where to find information. His bibliography does not contain one serious work on Soviet cinema. Though he does quote from Jay Leyda's *KINO*:

---

<sup>12</sup> Here one might add that the addition of stress marks throughout the text would have also been viewed with gratitude by future generations.

*A History of the Russian and Soviet Film*, he does not list it in his bibliography. Since 1960, when Leyda's book first appeared, many other works have been published dealing with Ukrainian cinema in the Soviet Union, where most of the Ukrainian involvement in film takes place. Examples of such books are Liehm and Liehm's *The Most Important Art* and Birkos's *Soviet Cinema*. Soviet approaches can be found in Zhukova and Zhurov's two-volume *Ukrainske radianske kino* and Zhurov's *Z mynuloho kino na Ukraini 1896-1917*. The Russian-language *Isskustvo kino* and the Ukrainian-language *Kino-ekran* monthlies provide information about current film production and personnel in Soviet cinema. French sources also exist, such as Jean-Loup Passek's "Dictionnaire des réalisateurs des républiques d'URSS," part 2: "Ukraine," *Cinéma* (Paris), no. 177 (1973), pp. 102-104.

In his introduction Sawycky claims that his book is meant to be "only a guide to such films currently circulated in North America (and in some isolated cases, Western Europe and Australia)" (p. 5). One has to question here how well he knows Ukrainian cinema. Dziga Vertov is very widely distributed, especially his *Man with a Movie Camera*. Larissa Shepitko's films from the seventies were definitely distributed in Western Europe, and at least one, *The Ascent*, made it to North America. In general, more Soviet films get distributed in Europe, especially France, than in North America, and French film journals review these films regularly, differentiating parts of the Soviet Union from which a given film comes.

Many of these films are available through Soviet channels like the Canada-USSR Friendship Association. Sawycky does not list films that can be gotten in this manner. As a result only eight non-Dovzhenko Soviet feature films are listed, which is a very unfair statement about Soviet Ukrainian cinema. Sawycky's book ends up being mainly a list of films by Ukrainians or with Ukrainian involvement outside Ukraine.

Sawycky is careless in his book. In the section "dramatic films," subsection "films by Dovzhenko," he lists Dovzhenko's films. In the same subsection he includes *The Birth of Soviet Cinema*, a documentary about Soviet silent film made at the Maxim Gorky Film Studio in Moscow in 1972, many years after Dovzhenko's death.

Though there are many shortcomings in this book, one good thing is that it does tell the reader where the films listed that are in distribution can be obtained and provides the distributors' addresses. However, this does not make up for the book's shortcomings. It is hoped the author will not let this book stay as it is and will strive to improve it, using Birkos's book as an example.

J. Zurowsky  
University of Ottawa

## BOOKS RECEIVED

- BOICHUK, Bohdan. *Virshi, vybrani i peredostanni*. New York: Suchasnist, 1983. 199 pp.
- DAVYDENKO, M. *Teoriia politychnoi ekonomii*, vol. 1: *Kapitalistychnyi sposib vyrobnytstva*. London: Ilko Davydenko, 1982. xxxi, 752 pp.
- DE VOS, George and Lola ROMANUSSI-ROSS, eds. *Ethnic Identity: Cultural Continuities and Change*. Chicago and London: University of Chicago Press, 1982. xvii, 395 pp.
- DOMBROVSKY, Oleksander, ed. *Liubomyr R. Vynar: Istoryk, pedahoh, bibliohraf*. Munich, New York, and Toronto: Ukrainian Historical Association, 1982. 70 pp.
- DYADKIN, Iosif G. *Unnatural Deaths in the USSR, 1928-1954*. New Brunswick, N.J. and London: Transaction Books, 1983. viii, 63 pp.
- FRENKIN, Mikhail. *Zakhvat vlasti bolshevikami v Rossii i rol tylovykh garnizonov armii: Podgotovka i provedenie oktiabrskogo miatezha 1917-1918 gg*. Jerusalem: STAV Publishing House, P.O. Box 7536, 1982. xi, 400 pp.
- GORDON, Linda. *Cossack Rebellions: Social Turmoil in the Sixteenth-Century Ukraine*. Albany: State University of New York Press, 1983. xiv, 289 pp.
- HORBAL, Mykola. *Detali pishchanoho hodynnyka: Poezii ta pisni*. Ed. N. Svitlychna and I. Sonevtsky. N.p.: Suchasnist, 1983. 398 pp.
- HORN, Maurycy. *Walka chłopów czerwonoruskich z wyzwyskiem feudalnym w latach 1600-1648*, part 3: *Opór chłopski w dobrach szlacheckich wystąpienia włościan przeciw obcym panom*. Warsaw and Wrocław: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1982. 108 pp.
- KOSTIUK, Hryhorii. *U sviti idei i obraziv. Vybrane: Krytychni ta istoriko-literaturni rozдумы 1930-1980*. N.p.: Suchasnist, 1983. 537 pp.
- KRAVTSIV, Bohdan. *Zibrani tvory*, vol. 2: *Statti*. Ed. B. Boichuk and V. Kulchytsky-Gut. New York: New York Group, 1980. 494 pp.
- LUCKYJ, George. *Panteleimon Kulish: A Sketch of His Life and Times*. Boulder, Colo.: East European Monographs, 1983. viii, 229 pp. Dist. Columbia University Press.
- LUPUL, Manoly R., ed. *A Heritage in Transition: Essays in the History of Ukrainians in Canada*. Toronto: McClelland and Stewart, 1982. vii, 344 pp.



- MACKIW, Theodore. *English Reports on Mazepa, Hetman of Ukraine and Prince of the Holy Roman Empire, 1687-1709*. New York, Munich, and Toronto: Ukrainian Historical Association, 1983. xii, 175 pp.
- MAGOCSI, Paul Robert. *Galicia: A Historical Survey and Bibliographic Guide*. Toronto, Buffalo, and London: University of Toronto Press, 1983. xx, 299 pp.
- MAGOCSI, Paul R., comp. *The Peter Jacyk Collection of Ukrainian Serials: A Guide to Newspapers and Periodicals*. Toronto: Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto, 1983. [42 pp.]
- MAGOCSI, Paul R. *The Rusyn-Ukrainians of Czechoslovakia: An Historical Survey*. Vienna: Wilhelm Braumüller Universitäts-Verlagsbuchhandlung, 1983. 93 pp.
- MARUNCHAK, Michael H. *The Ukrainian Canadians: A History*, 2d rev. edn. Winnipeg: Ukrainian Academy of Arts and Sciences in Canada, 1982. 970 pp.
- NAHIRNY, Vladimir C. *The Russian Intelligentsia: From Torment to Silence*. New Brunswick, N.J. and London: Transaction Books, 1983. 200 pp.
- The Ostrih Bible 1580/81-1980/81: A Quadricentennial Exhibition*. Cambridge, Mass.: Houghton Library, Harvard University, May 1980.
- VENTURI, Franco. *Studies in Free Russia*. Chicago and London: University of Chicago Press, 1982. xiii, 300 pp.
- Wooden Churches in the Carpathians*. Photos by Florian Zapletal, selected and with an intro. by Paul R. Magocsi. Vienna: W. Braumüller, 1982. 176 pp.
- WOROPAY, Olexa. *The Ninth Circle: In Commemoration of the Victims of the Famine of 1933*. Ed. and with an intro. by James E. Mace. Cambridge, Mass.: Harvard University Ukrainian Studies Fund, 1983. 41 pp.
- ZASLAVSKY, Viktor. *The Neo-Stalinist State: Class, Ethnicity and Consensus in Soviet Society*. Armonk, N.Y. and Brighton: M. E. Sharpe, Inc. and the Harvester Press, 1982. xii, 193 pp.
- ŻEBEREK, Gerard. *Początki ruchu socjaldemokratycznego w Kijowie w latach 1889-1903*. Cracow: Wydawnictwo literackie, 1981. 216 pp.
- ZINKEVYCH, E., comp. and ed. *Ukrainska helsinkska hrupa 1978-1982: Dokumenty i materiialy*. Toronto and Baltimore: V. Symonenko Smoloskyp Publishers, 1983. 998 pp.

# CANADIAN INSTITUTE OF UKRAINIAN STUDIES

## Pereiaslav 1654: A Historiographical Study

By John Basrab

The Treaty of Pereiaslav of 1654 between Ukraine and Russia was a turning point in the history of Ukraine. Yet what actually happened remains a contentious issue. Did Ukrainians accept the tsar as their sovereign, or was it rather a treaty among equals soon to be broken by the Russian side? Dr. Basrab gives the most thorough examination to date of the interpretations of Pereiaslav.

322 pages, cloth \$19.95  
ISBN 920862160

## Soviet Regional Economics: Selected Works of Vsevolod Holubnychy

Edited by Iwan S. Koropec'kyj

The premature death in 1977 of Vsevolod Holubnychy deprived Western scholarship of one of its leading economists. An incisive and prolific writer, Holubnychy had a wide field of interest that is reflected in this collection of essays: Ukrainian politics; Soviet regional economics, especially the position of Ukraine within the Soviet economic system; Marxist thought; and more specialized topics in economics.

561 pages, cloth \$24.95  
ISBN 920862187

## Ukraine After Shelest

Edited by Bohdan Krawchenko

A multi-disciplinary examination of developments in Ukraine after the fall of Petro Shelest in 1972. The contributors and subjects are Roman Solchanyk, Bohdan Nahayiv, dissent, Myroslav Shkandrij, literature, Gennady Ozmornoy, economics, Bohdan Krawchenko, demography.

121 pages, paper \$4.95  
ISBN 920862268

## Loyalties in Conflict: Ukrainians in Canada During the Great War

Edited by Frances Swyripa and John Herd Thompson

During the First World War, Ukrainians were labelled 'enemy aliens' and were interned, threatened and finally disfranchised. This book of essays is the first detailed examination of the wartime experience of Canada's Ukrainian community. Anglo-Canadians and the alien worker, the wartime economy, the internment of Ukrainians, diplomatic representation in Canada, the Ukrainian question, and the role of the subjects dealt with in this important contribution to Canadian history.

215 pages, paper \$7.95  
ISBN 920862225

## The Annals of Ukrainian Life in Canada: Period of Further Consolidative Efforts and Demographic Dispersion 1950-1959 (in Ukrainian)

By Ol'ha Woycenko

The volume is the sixth in a series of annotated indexes to the *Ukrainskyi holos* (Ukrainian Voice), a weekly newspaper published in Winnipeg after 1910. With its subject index, the chronological summary of all aspects of Ukrainian Canadian life in the 1950s is an invaluable scholarly guide.

416 pages, cloth \$14.95  
ISBN 920862209

## The Communist Party of Western Ukraine 1919 - 1929

By Janusz Radziejewski

Dr. Radziejewski's work is considered to be the definitive work on the Communist Party of Western Ukraine. It is a thorough and well-researched examination of the conflicts between Communism and Nationalism among Ukrainians in Polish Ukraine during the interwar period. The author pays particular attention to the CPWU's relations with the Communist Party of Poland and the Communist Party of Ukraine in Poland and the original edition which was published in Poland in Cracow (1976) to favourable reviews.

215 pages, cloth \$14.95, paper \$9.95  
ISBN 92086225X / 920862241

## Ukrainska usna slovesnist (Ukrainian Oral Literature)

By Filaret Kolesa

First published in 1938, this work has long been out of print. This edition, augmented with an introduction by Mykola Mushynka, a Ukrainian folklorist from eastern Slovakia, presents a summary of the life and works of Kolesa as an ethnomusicologist and folklorist. The volume is an extensive survey—from the pre-Christian era to the mid-1930s—of Ukrainian folklore. Kolesa's comprehensive treatment of genre makes it a classic in its field.

702 pages, paper \$14.95  
ISBN 920862233

Send order to University of Toronto Press  
5201 Dufferin Street  
Downsview, Ontario Canada M3H5T8

## TO THOSE WISHING TO SUBMIT MANUSCRIPTS

All contributions must be submitted in three copies and double-spaced throughout. Footnotes should be placed at the end of the manuscript. The modified Library of Congress system of Cyrillic transliteration should be used (with the exception of linguistic articles).

In general, articles should not exceed 25 double-spaced pages, except where especially justified by extensive documentation, tables, or charts. For purposes of style and footnoting, the University of Chicago Press *Manual of Style* should be consulted. Authors should send a short academic biography with their submissions. Manuscripts will not be returned unless specifically requested and postage provided. The policy of the *Journal* is not to consider articles that have been published or are being considered for publication elsewhere. The editors reserve the right to edit all submissions.

## A TABLE OF TRANSLITERATION

(Modified Library of Congress)

а — a	ĩ — i	ф — f
б — b	й — i	х — kh
в — v	к — k	ц — ts
г — h	л — l	ч — ch
г' — g	м — m	ш — sh
д — d	н — n	щ — shch
е — e	о — o	ю — iu
ё — ie	п — p	я — ia
ж — zh	р — r	ь — -
з — z	с — s	-ий — y in endings
и — y	т — t	of personal
і — i	у — u	names only

